
Vergaderjaar 2015–2016

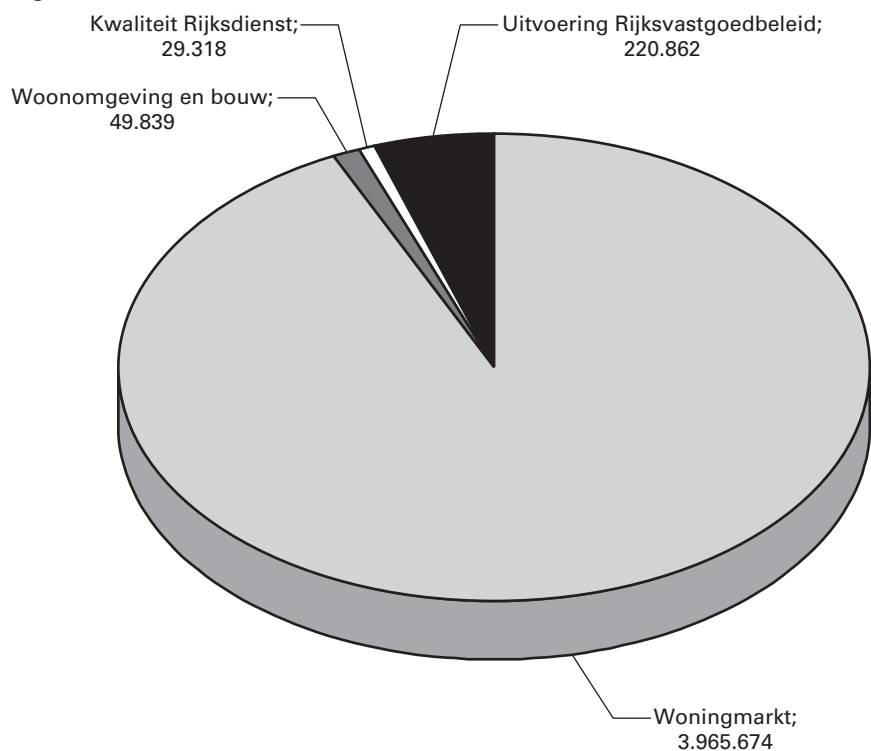
34 475 XVIII

**Jaarverslag en slotwet Wonen en Rijksdienst
2015**

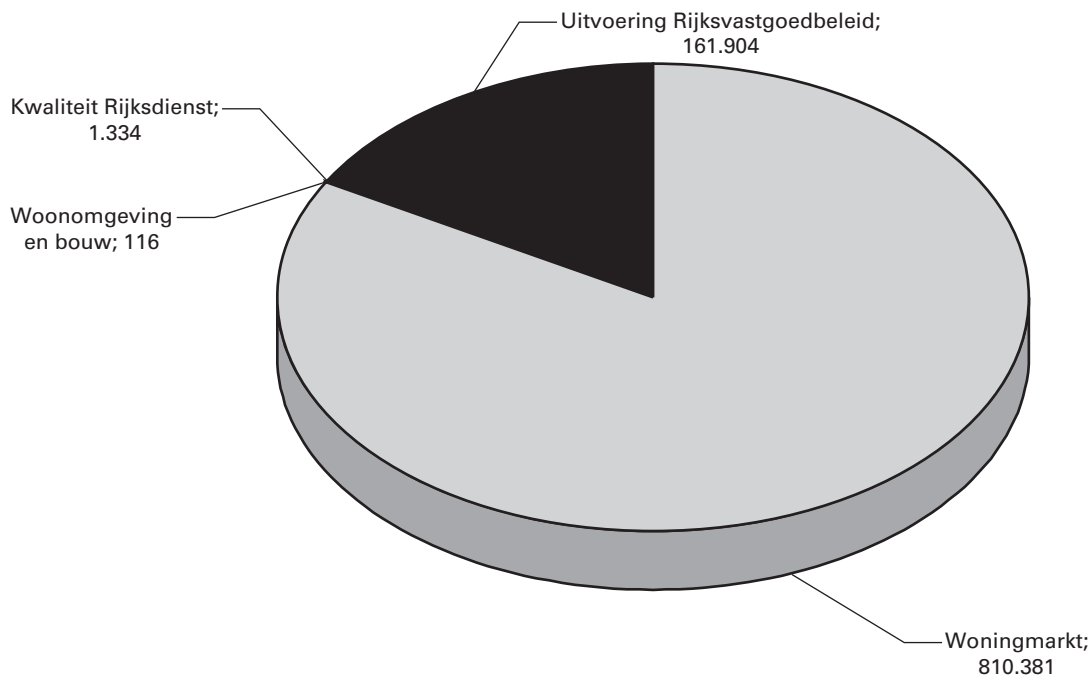
Nr. 1

JAARVERSLAG VAN WONEN EN RIJKSDIENST (XVIII)
Aangeboden 18 mei 2016

Gerealiseerde uitgaven verdeeld over de beleidsartikelen

Gerealiseerde ontvangsten verdeeld over de beleidsartikelen

Inhoudsopgave

A.	Algemeen	4
	1. Aanbieding van het jaarverslag en verzoek tot dechargeverlening	4
	2. Leeswijzer	6
B.	Beleidsverslag	8
	1. Beleidsprioriteiten	8
	2. Beleidsartikelen	19
	Artikel 1 Woningmarkt	19
	Artikel 2 Woonomgeving en bouw	32
	Artikel 3 Kwaliteit Rijksdienst	42
	Artikel 6 Uitvoering rijksvastgoedbeleid	47
	3. Bedrijfsvoeringsparagraaf	53
C.	Jaarrekening	55
	1. De verantwoordingsstaat	55
	2. De samenvattende verantwoordingsstaat batenlastenagenschappen	56
	3. Jaarverantwoording agenschappen per 31 december 2015	58
	3.1 Logius	58
	3.2 P-Direkt	66
	3.3 Uitvoeringorganisatie Bedrijfsvoering Rijk (UBR)	74
	3.4 FMHaaglanden	81
	3.5 Shared Service Centrum ICT Haaglanden (SSC ICT Haaglanden)	90
	3.6 Rijksgebouwendienst (RGD)	98
	3.7 Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (RVOB)	110
	3.8 Dienst Vastgoed Defensie (DVD)	120
	3.9 Dienst van de Huurcommissie (DHC).	131
	4. De saldibalans	140
D.	Bijlagen	149
	1. Toezichtsrelaties en Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (ZBO's/RWT's)	149
	2. Afgerond evaluatie en overig onderzoek	150

A. ALGEMEEN

1. AANBIEDING EN DECHARGEVERLENING

AAN de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het jaarverslag met betrekking tot de begroting van Wonen en Rijksdienst (XVIII) over het jaar 2015 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 63 en 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister voor Wonen en Rijksdienst decharge te verlenen over het in het jaar 2015 gevoerde financiële beheer.

Ten behoeve van de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening is door de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 82 van de Comptabiliteitswet 2001 een rapport opgesteld. Dit rapport wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Rekenkamer met betrekking tot:

- a. het gevoerde financieel beheer en materieelbeheer;
- b. de ten behoeve van dat beheer bijgehouden administraties;
- c. de financiële informatie in het jaarverslag;
- d. de betrokken saldibalans;
- e. de totstandkoming van de informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering;
- f. de in het jaarverslag opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering.

Bij het besluit tot dechargeverlening dienen verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken te worden betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2015;
- b. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot het onderzoek van de centrale administratie van 's Rijks schatkist en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
- d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot de in het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2015 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten van het Rijk over 2015, alsmede met betrekking tot de Saldibalans van het Rijk over 2015 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 83, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister voor Wonen en Rijksdienst,

S.A. Blok

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, tweede lid, van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

2. LEESWIJZER

Algemeen

Voor u ligt het jaarverslag 2015 van Wonen en Rijksdienst.

Het jaarverslag voor Wonen en Rijksdienst heeft de volgende vier beleidsartikelen: Woningmarkt; Woonomgeving en bouw; Kwaliteit Rijksdienst en Uitvoering rijksvastgoedbeleid.

De begroting voor Wonen en Rijksdienst is een programmabegroting en heeft geen apart apparaatsartikel. De apparaatsuitgaven zijn opgenomen onder het centraal apparaatsartikel van de begroting van BZK (VII).

Het jaarverslag 2015 is als volgt opgebouwd:

- A. een algemeen deel met de dechargeverlening.
- B. het beleidsverslag met de prioriteiten en de beleidsartikelen. tevens wordt onder B de bedrijfsvoeringsparagraaf opgenomen.
- C. de jaarrekening bestaat uit de verantwoordingsstaat van Wonen en Rijksdienst, de Jaarverantwoording (inclusief de verantwoordingsstaat) van de baten-lastenagenschappen en de saldibalans.
- D. de bijlagen:
  - Overzicht van de toezichtrelaties en ZBO's/RWT's;
  - Afgerond evaluatie en overig onderzoek

Beleidsverslag

In het beleidsverslag wordt teruggekeken op de belangrijkste resultaten die bereikt zijn in 2015.

Het beleidsverslag wordt afgesloten met een realisatie van de *beleidsdoorlichtingen en een overzicht garanties en achterborgstellingen*

Beleidsartikel

Budgettaire gevolgen van beleid

Alle financiële instrumenten worden onder de tabel budgettaire gevolgen van beleid in het jaarverslag toegelicht.

Jaarrekening

Jaarverantwoording agenschappen

De Dienst Vastgoed Defensie (DVD) is met ingang van 1^e suppletoire begroting 2015 over gegaan van het Ministerie van Defensie (X) naar de begroting van Wonen & Rijksdienst.

Het jaarverslag 2015 voor Wonen en Rijksdienst kent de volgende baten-lastenagenschappen: Logius; P-Direkt; Uitvoeringorganisatie Bedrijfsvoering Rijk (UBR); FMHaaglanden; Shared Service Centrum ICT Haaglanden (SSC ICT Haaglanden); Rijksgebouwendienst (RGD); Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (RVOB); Dienst Vastgoed Defensie (DVD) en de Dienst van de Huurcommissie (DHC).

In de jaarrekening zijn de financiële verantwoordingen van deze baten-lastenagenschappen opgenomen.

Topinkomens

Het jaarverslag van Wonen en Rijksdienst heeft geen WNT-overzicht (Wet Normering Topinkomens) opgenomen. Voor wat betreft de topinkomens wordt verwezen naar het jaarverslag van BZK (VII).

Bijlagen

Bijlage externe inhuur

Het jaarverslag van Wonen en Rijksdienst heeft geen bijlage inhuur externen. Voor wat betreft deze bijlage wordt verwezen naar het jaarverslag van BZK (VII).

B. BELEIDSVERSLAG

1. BELEIDSPRIORITEITEN

Het jaar 2015 stond vooral in het teken van het uitvoeren van de hervorming van de woningmarkt: meer doorstroming in de sociale huurmarkt met behoud van betaalbaarheid voor de doelgroep, een groter aanbod van middeldure huurwoningen, meer stabiliteit in de koopwoningmarkt door het stapsgewijs verminderen van de schuldfinanciering en zorgen dat woningcorporaties weer de nadruk gaan leggen op hun kerntaak: het zorgen voor huisvesting van mensen met een laag inkomen.

Op het terrein van bouwen is in het kader van het Energieakkoord in 2015 verder gewerkt aan verduurzaming en aan het geven van meer ruimte voor de markt.

De vluchtelingenstroom is als gevolg van de oorlog(en) in het Midden-Oosten in 2015 fors toegenomen. Dit heeft geleid tot aangepast en nieuw beleid op het gebied van de huisvesting van vergunninghouders. Dit is verwoord in het bestuursakkoord Verhoogde asielinstream van 27 november 2015 (*Kamerstukken II 2015–2016, 19 637, nr. 2107*).

De bedrijfsvoering van de Rijksdienst maakt al geruime tijd een ontwikkeling door richting meer efficiency en verbetering van de kwaliteit door rijksbrede samenwerking. In 2015 zijn stappen gezet om de governance en de bekostiging van de Shared Service-organisaties te vereenvoudigen. Veel aandacht ging in 2015 uit naar het onderwerp ICT. Met de Operatie Informatiebestel Rijk en de oprichting van het Bureau ICT-Toetsing zijn belangrijke stappen gezet richting verdere professionalisering van de ICT-functie binnen het rijk en betere beheersing van ICT-projecten. Op personeelsgebied is met de Mobiliteitsbrief richting gegeven aan de wijze, waarop vorm wordt gegeven aan een wendbare rijksdienst en duurzame inzetbaarheid van personeel.

WONEN

Koopmarkt: ruimte geven voor herstel

Met de hervorming van de woningmarkt zoals opgenomen in het Woonakkoord beoogde het kabinet meer vertrouwen te scheppen voor vragers en aanbieders op de koopwoningmarkt. In 2015 is gebleken dat deze aanpak zijn vruchten heeft afgeworpen. Het herstel in 2014 heeft zich in 2015 voortgezet: het aantal woningtransacties bereikte in 2015 weer bijna het niveau van voor de crisis. De huizenprijzen stegen in 2015 gestaag met 3%. Het herstel verschilt per regio, maar trad op in alle regio's en bij alle woningtypen. (*Bron: Staat van de woningmarkt 2015 Kamerstukken II 2015–2016, 32 847, nr. 203*)

Om de koopwoningmarkt een meer stabiel karakter te geven, is een aantal maatregelen genomen om de schuldfinanciering terug te dringen, onder andere de «Loan-to-Value-ratio» (LTV-ratio) en de verhuisregeling. Zo is het maximale leenbedrag ten opzichte van de waarde van de woning, de zogeheten «Loan-to-Value-ratio» (LTV-ratio), per 1 januari 2015 beperkt van 104% tot 103%. De komende jaren wordt dit stapsgewijs verder verlaagd naar 100% in 2018. (naar artikeltoelichting)

Het kabinet heeft een aantal maatregelen genomen om te verhinderen dat de effecten van de crisis zouden na-ijlen en het herstel zouden belemmeren. In 2015 is de verhuisregeling blijvend met een jaar verruimd, zodat

de hypotheekrente van de voormalige of toekomstige woning tot maximaal drie jaar fiscaal aftrekbaar is. Binnen de termijn van drie jaar na het verlaten van de oude woning, na afloop van een periode van tijdelijke verhuur, blijft het mogelijk de (hypotheek)rente van de voormalige eigen woning af te trekken voor de inkomstenbelasting.

Met het herstel van de woningmarkt, kan een aantal crisismaatregelen stapsgewijs worden teruggedraaid. In 2015 is de kostengrens van de Nationale Hypotheek Garantie (NHG) teruggebracht van € 265.000 tot € 245.000. Deze stap is onderdeel van de stapsgewijze afbouw van de kostengrens tot de gemiddelde woningwaarde.

Huurmarkt: evenwichtig en bereikbaar

Eind december 2015 is het wetsvoorstel Doorstroming Huurmarkt 2015 bij de Tweede Kamer ingediend (*Kamerstukken II, 2015–2016, 34 373, nr. 2*). In lijn met het Sociaal Huurakkoord dat Aedes en Woonbond in juli 2015 overeen kwamen, streeft het kabinet met deze wet naar invoering van een huursombenadering. Dit houdt in dat de gemiddelde huurstijging per woningcorporatie niet hoger mag zijn dan de inflatie plus één procentpunt (inclusief harmonisatie). Binnen deze huursomstijging zijn op individueel niveau huurstijgingen mogelijk tot maximaal 2,5 procentpunt bovenop de inflatie.

Tevens breidt het wetsvoorstel Doorstroming Huurmarkt via een wijziging van het Burgerlijk Wetboek de mogelijkheden voor tijdelijke huurcontracten uit. Zo komen er, analoog aan de campuscontracten voor studenten, meer mogelijkheden om doorstroming te bevorderen bij woningen voor bepaalde doelgroepen. Daarnaast komt er een huurovereenkomst van maximaal 2 jaar.

Op 1 oktober 2015 is het nieuwe woningwaarderingssysteem in werking getreden. Doordat de WOZ-waarde van een huurwoning nu onderdeel uitmaakt van het woningwaarderingssysteem, komt de gewildheid en de locatie van een huurwoning beter tot uitdrukking bij de bepaling van de maximaal redelijke huurprijs.

Inspelen op woonwensen van specifieke groepen

In 2015 had de huisvesting van specifieke groepen de aandacht. Het Landelijk Actieplan Studentenhuisvesting werd afgerond. In totaal zijn er in de periode 2011–2015 een kleine 40.000 extra eenheden voor studenten gerealiseerd. In 9 regio's waren in 2014 bestuurlijke afspraken gemaakt om 31.000 nieuwe huisvestingsplekken voor EU-arbeidsmigranten te realiseren. Eind 2015 was ruim de helft van deze plekken gerealiseerd.

Tevens is in 2015 werk gemaakt van de Transitieagenda Langer Zelfstandig Wonen van ouderen en mensen met een geestelijke of lichamelijke handicap of een psychiatrische beperking. Het Aanjaagteam Langer Zelfstandig Wonen heeft in juni 2015 een voortgangsrapportage gepubliceerd waarin zij rapporteren over hun activiteiten, zoals kennisdeling en advisering. (*Kamerstukken II, 2014–2015, 32 847, nr. 182*)

Stelselwijziging woningcorporaties: terug naar de kerntaak en scherp toezicht

Op 1 juli 2015 trad de Herziening van de Woningwet in werking. Kernpunten van de herziening van de wet zijn een versterking van het interne- en externe toezicht op woningcorporaties, een versterking van de rol van gemeenten en huurdersorganisaties als het gaat om de prestaties

van woningcorporaties en een beperking van het werkterrein van de woningcorporatie tot verhuur en bouw van sociale huurwoningen, maatschappelijk vastgoed en leefbaarheid, ook wel de opgedragen dienst van algemeen economisch belang (DAEB) genoemd. Niet DAEB activiteiten zoals de bouw van koopwoningen en dure huurwoningen zijn alleen toegestaan als er geen marktpartijen zijn die dat willen doen. Woningcorporaties moeten daarnaast een scheiding aanbrengen tussen hun DAEB activiteiten en hun overige activiteiten.

Het toezicht op woningcorporaties is versterkt met de komst van de Autoriteit woningcorporaties (Aw) per 1 juli 2015. De Autoriteit houdt integraal toezicht op de financiën, rechtmatigheid, integriteit en governance van woningcorporaties en is organisatorisch ondergebracht bij de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT). Per 1 januari 2016 is de formele reorganisatie afgerond, waarmee de Aw een apart domein is binnen de ILT.

Met de inwerkingtreding van de nieuwe Woningwet zijn woningcorporaties op grond van de passendheidsnorm verplicht om jaarlijks bij toewijzing van woningen aan huishoudens met recht op huurtoeslag in minstens 95% van de gevallen een woning toe te wijzen met een huur onder de aftoppingsgrens. Met deze maatregel wordt de betaalbaarheid van het wonen voor de doelgroep van de huurtoeslag verzekerd.

Governance

De relatie tussen het Rijk en het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) is in 2015 versterkt. Per 1 juli 2015 zijn de statuten en overeenkomsten met het WSW aangepast, waarbij het Rijk goedkeuringsbevoegdheden ten aanzien van het beleid en de governance van het WSW heeft gekregen. Daarnaast wordt gewerkt aan de vormgeving van publiekrechtelijk toezicht op het WSW. Dit toezicht zal worden uitgeoefend door de Autoriteit woningcorporaties.

Migratie

In 2015 zijn aanvullende maatregelen afgesproken om te voorkomen dat de huisvesting van het toenemend aantal vergunninghouders leidt tot verdringing van andere woningzoekenden in de sociale huursector. De maatregelen die bijdragen aan de uitstroom van vergunninghouders uit de opvangcentra van het COA naar reguliere huisvesting zijn vastgelegd in het Bestuursakkoord Verhoogde Asielinstroom (november 2015). Zo is er nu de tijdelijke regeling stimulering huisvesting vergunninghouders, bedoeld om extra huisvestingscapaciteit te realiseren. De regelgeving is aangepast zodat woningcorporaties meer mogelijkheden krijgen een rol te vervullen in de huisvesting van vergunninghouders. Ook wordt het mogelijk rijkspanden kostendekkend te verhuren aan gemeenten voor de huisvesting van vergunninghouders.

Ten slotte is vanuit het Expertteam (kantoor)transformatie bijgedragen aan het ondersteuningsteam asielzoekers en vergunninghouders van de VNG dat gemeenten ondersteunt bij huisvesting van deze doelgroep.

Bouwen en duurzaamheid: ruimte voor de markt

Bouwregelgeving

Het beleidsprogramma bouwregelgeving stond in het teken van meer ruimte voor de markt en duurzaamheid.

In 2015 is gewerkt aan wijzigingen in de bouwregelgeving. In 2015 is in overleg met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) en andere partners uit het veld gewerkt aan het Besluit Bouwwerken Leefomgeving (BBL), één van de vier AMvB's onder de Omgevingswet en het besluit waarin de bouwregelgeving zal worden opgenomen. In 2015 is een voorlopige versie van dit besluit voorgelegd aan de belangrijkste belanghebbenden (onder andere VNG, IPO, VNO-NCW en het overlegplatform bouwregelgeving).

Door wijziging van het Bouwbesluit en de regeling Bouwbesluit per 1 juli 2015 is gewerkt aan het garanderen van de bouwkwaliteit. Daarnaast is in 2015 verder gewerkt aan het ontwikkelen van een nieuw systeem van kwaliteitswaarborgen voor de bouw. Het wetsvoorstel is in mei 2015 voor advies aan de Raad van State voorgelegd. Ook zijn in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de regeldruk en maatschappelijke baten en lasten van het voorstel.

Energieprestaties

In 2015 zijn de maatregelen uit het Energieakkoord verder ingevuld voor onder meer verbetering van de energiezuinigheid van gebouwen. Begin 2015 is een voorlopig energielabel verzonden naar alle particuliere woningeigenaren die nog niet beschikten over een energielabel. Sinds juni 2015 kunnen verenigingen van eigenaren (VvE's) een beroep doen op het Nationaal Energiebespaarfonds voor het afsluiten van leningen voor energiebesparende maatregelen. Het beroep op de Stimuleringsregeling energieprestatie huursector bedroeg eind 2015 55 miljoen euro. De Vereniging Nederlandse Gemeenten heeft in 2015 met geld van het Rijk lokale initiatieven voor energiebesparing ondersteund. De Europese richtlijn Energieprestatie van gebouwen (EPBD) is in 2015 ingevoerd.

In de Nationale Energieverkenning 2015 hebben het Energieonderzoek Centrum Nederland, het Planbureau voor de Leefomgeving en het Centraal Bureau voor de Statistiek gemeld dat het energieverbruik blijft dalen, maar dat het tempo ervan afneemt. Op verzoek van de Tweede Kamer hebben de partijen van het Energieakkoord eind 2015 afspraken gemaakt om de doelen van het akkoord binnen bereik te houden.

Woningbouw

Het streven van het kabinet om in 2015 de bouwsector beter te laten aansluiten bij de wensen van bewoners en gebruikers, heeft geresulteerd in een toename van het aantal verleende vergunningen voor eigenbouw ten opzichte van 2014.

Het Expertteam Versnellen ondersteunt (op aanvraag) gemeenten en bouwbedrijven bij woningbouw en gebiedsontwikkeling. Het expertteam blijft tot aan de invoering van de Omgevingswet actief.

Het Expertteam Transformatie heeft in 2015 de rapportage 2013–2015 opgeleverd (*Kamerstukken II, 2015–2016, 32 847, nr. 201*). Het aantal transformaties is de laatste jaren sterk is toegenomen (*Kamerstukken I, 2015–2016, 32 769, nr. L¹*). Ook zijn verschillende goede voorbeelden van transformatie van zorgvastgoed in «reguliere woonruimte» voor ouderen, starters, studenten en arbeidsmigranten in de rapportage opgenomen.

In 2015 is de eerste fase van het MIRT-onderzoek «Stimuleren Stedelijke Wonen in de Zuidelijke Randstad» afgerond. Aanleiding voor dit onderzoek is de afname in de binnenstedelijke woningbouwproductie in deze regio, terwijl de trek naar de stad juist toeneemt. Het onderzoek heeft ten doel na te gaan waaraan dit ligt en welke maatregelen er mogelijk zijn om de productie te stimuleren. De eerste fase leverde een aantal concrete producten op, zoals het «omgekeerde bidboek» van de Vereniging van Institutionele Beleggers in Vastgoed Nederland (IVBN) en adviezen voor de aanpassing van de «ladder voor duurzame verstedelijking» en het ontwikkelen van een gebiedsinvesteringszone.

Een leefbare woonomgeving: handvatten bieden aan lokale partijen

In 2015 is met verschillende partners gewerkt aan het realiseren van een leefbare en veilige woonomgeving. Met de wijzigingen van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek, de Woningwet en de Huisvestingswet hebben gemeenten meer instrumenten in handen gekregen om overlast en verloedering tegen te gaan.

De wijziging van de wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek maakt het voor gemeenten mogelijk om woningzoekenden met een crimineel of overlast verleden, te weren uit gebieden die kampen met ernstige leefbaarheidproblemen (*Kamerstukken II, 2015–2016, 34 314, nr. 3*).

Daarnaast heeft het Rijk lokale partijen ondersteund met kennis, onder andere door het organiseren van leerkringen.

Rotterdam Zuid heeft ondersteuning gekregen bij de aanpak van de fysieke problematiek. Krimp- en anticipeerregio's zijn ook in 2015 met kennis en middelen gefaciliteerd bij de aanpak van bevolkingsdaling. Met regionale partners is samengewerkt aan de opstelling van een nieuw Actieplan Bevolkingsdaling voor de periode 2016–2020.

RIJKSDIENST

Het kabinet streeft naar een meer slagvaardige, dienstverlenende en kostenbewuste rijksdienst. Met een mix van lopende en nieuwe initiatieven wordt geld bespaard en kwaliteitswinst geboekt.

Het programma Compacte Rijksdienst is in 2015 afgerond en waar nodig overgedragen aan bestaande organisatieonderdelen van het Rijk. Dit programma richt zich op de totstandkoming van een rijksbrede infrastructuur voor de bedrijfsvoering en clustering van werkzaamheden van uitvoering- en toezichtorganisaties.

Daarnaast hebben tal van andere initiatieven en projecten binnen de rijksdienst in 2015 bijgedragen aan verbetering van de efficiency en de kwaliteit van de dienstverlening:

- De verdere ontwikkeling van de shared service-organisaties inclusief vereenvoudiging van de governance (oprichting bestuurlijk overleggen) en de bekostiging (centrale bekostiging voor P-Direkt en FMHaaglanden).
- Het ter uitvoering van het kabinetsstandpunt Tijdelijke Commissie ICT-projecten opgezette Programma Operatie Informatiebestel Rijk (OIR), gericht op strakkere sturing en de beheersing van ICT-projecten. De vorming van het Bureau ICT-Toetsing maakt onderdeel uit van de getroffen maatregelen.

- De diverse vormen van samenwerking tussen departementen op bedrijfsvoeringgebied, zoals gezamenlijke huisvesting, facilitaire dienstverlening en gezamenlijk gebruik van financiële systemen.
- De vorming van een rijksbrede medezeggenschap.
- De samenvoeging per 1 januari 2015 van de ICT shared service-organisaties (SSC-ICT Den Haag en SSC-ICT Den Haag pijler II (voormalig Gemeenschappelijk Dienstencentrum ICT)) tot één shared service-organisatie (SSC-ICT Haaglanden).

In 2015 heeft de invulling van het centraal opdrachtgeverschap P-Direkt vorm gekregen. De centraal opdrachtgever heeft de dienstverleningsopdracht in afstemming met de eisen en wensen van de afnemers, verleend aan P-Direkt en heeft er op toegezien dat de afgesproken diensten binnen het beschikbare budget en volgens kwaliteitsafspraken geleverd zijn. Samen met de partners in het Bestuurlijk Overleg is er op deze wijze invulling gegeven aan de besturing van P-Direkt waarmee het voor departementen verantwoord is gebleken om de oude rollen los te laten en daadwerkelijk de bestuurlijke drukte te verminderen.

In de Aanbiedingsbrief bij de Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2014 (Kamerstukken II [31 490, nr. 174](#)) zijn maatregelen aangekondigd gericht op de verdere verbetering van de beheersing van de uitgaven voor personeel en materieel, de zogenaamde apparaatsuitgaven. In 2015 zijn de procedures aangescherpt om strakker aan de voorkant te gaan sturen op de apparaatsuitgaven. De hoofdregel is dat als er sprake is van extra uitgaven, de desbetreffende Minister die in beginsel uit het eigen apparaatbudget dekt. Daarnaast zijn voorbereidingen getroffen om de manier waarop departementen in hun begroting en verantwoording omgaan met de post «bijdrage agentschappen» te uniformeren. Daardoor kunnen de apparaatlasten van agentschappen afzonderlijk zichtbaar worden gemaakt en kunnen deze beter worden gevolgd.

Strategisch personeelsbeleid Rijk

Op 2 oktober 2015 is een nieuwe CAO voor de sector Rijk tot stand gekomen. Deze heeft een looptijd tot ultimo 2016. Naast een inkomensverbetering bevat de CAO afspraken over het verlengen van het van-werk-naar-werk-beleid tot ultimo 2016. Ook is in de nieuwe CAO afgesproken een agenda strategisch personeelsbeleid Rijk 2025 op te stellen, zodat bij de volgende CAO vernieuwende afspraken kunnen worden gemaakt die passen bij een wendbare en kwalitatief hoogstaande rijksdienst en die recht doen aan de professionele medewerkers en hun duurzame inzetbaarheid.

Het UWV houdt de voortgang van de banenafpraak uit het sociaal akkoord (2013) in de gaten. De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft het te realiseren aantal extra banen bij de overheid (25.000 in 2023) naar rato van het aantal fte's uitgesplitst over de verschillende overheidssectoren. Voor de sector Rijk betekent dit in 10 jaar 3.340 extra banen – verdeeld over de Ministeries – voor mensen met een arbeidsbeperking.

In mei 2015 heeft het kabinet besloten tot de instelling van een Groepsondernemingsraad Rijk (GOR Rijk). De secretaris generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties overlegt met de GOR Rijk. Een groot deel van 2015 is besteed aan de inrichting en werkwijze van de Groepsondernemingsraad.

In 2015 heeft Bureau Algemene Bestuursdienst (ABD) de personeelscyclus voor de ambtelijke top versterkt. Ook het ontwikkelaanbod voor topmanagers binnen de rijkdienst is verder uitgebreid. Daarbij is in het bijzonder aandacht besteed aan ontwikkelmogelijkheden op het gebied van vakmatige aspecten (zoals ICT en communicatie), leiderschap en reflectie.

Het aandeel vrouwen dat op 31 december 2015 een topfunctie bekleedde binnen de rijksoverheid was 31%¹. Om de instroom van vrouwen in de ABD te vergroten, zorgt Bureau Algemene Bestuursdienst er onder meer voor dat er voldoende zicht is op talent en managementpotentieel binnen de rijkdienst.

Vastgoed

Ook in 2015 was de afstoot van rijksvastgoed een belangrijke opgave. Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) heeft 155 verkopen gerealiseerd: ruim 350 hectare en 56 gebouwen of gebouwcomplexen. Daarnaast zijn 29 monumenten zonder rijkshuisvestingsfunctie overgedragen aan de Nationale Monumentenorganisatie. Met deze overdracht is de toekomst van dit cultureel erfgoed gewaarborgd.

Het RVB heeft bijgedragen aan de uitvoering van het in november 2015 gesloten bestuursakkoord Verhoogde asielinstream. Vanaf medio september 2015 is overtollig rijksvastgoed actief aangeboden om vluchtelingen in op te vangen: aan het COA voor de opvang van asielzoekers en aan gemeenten voor de huisvesting van statushouders. Op verzoek van het COA levert het RVB – zolang dit nodig is – aanvullende diensten zoals het gebruiksklaar maken van rijkspanden, het gebouwbeheer gedurende het gebruik door het COA en het actief schouwen en/of huren van panden van derden. Ook aan gemeenten heeft het RVB extra dienstverlening aangeboden. Zo kunnen gemeenten rijksvastgoed, bedoeld voor de huisvesting van statushouders, huren tegen kostendekkende prijzen. Eind 2015 waren 25 objecten verhuurd aan het COA (totaal 310.000 m² bruto vloeroppervlak) en nog eens 37 objecten in optie bij het COA en verschillende gemeenten. Vanzelfsprekend staat het gemeenten en het COA nog steeds vrij rijksobjecten te kopen. Hiervoor gelden dan gewone marktconforme prijzen, zodat er geen sprake is van marktverstoring door het verlenen van staatssteun.

Conform het energieakkoord levert het Rijksvastgoedbedrijf met het beheer en de ontwikkeling van het eigen vastgoed een bijdrage aan energiebesparing, energieneutraliteit, duurzame energieopwekking en circulaire economie.

In 2015 heeft het Rijksvastgoedbedrijf zich voorbereid op het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel voor kantoren. Binnen het nieuwe stelsel worden taken en verantwoordelijkheden op het gebied van rijkshuisvesting anders verdeeld, wordt de rijkshuisvesting bestuurlijk en administratief eenvoudiger en is de beprijzingsmethodiek vereenvoudigd. Er is meer centrale regie waardoor nog beter kan worden gestuurd op het beperken van leegstand, het realiseren van aangepaste werkpleknormen en het toepassen van energiebesparende maatregelen binnen rijkskantoren. Met de mogelijkheid de huur per jaar op te kunnen zeggen worden departementen geprikkeld te bezuinigen op het gebruik van vierkante meters.

¹ Het betreft hier het aandeel vrouwen op basis van feitelijke bezetting, zie overigens de Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2015.

Realisatie Beleidsdoorlichtingen

Realisatie

Artikel	Naam artikel	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Geheel artikel?
Artikel 1	Woningmarkt										
1.1	Betaalbaarheid			X	X					X	ja 1)
1.2	Onderzoek en kennisoverdracht									X	ja 1)
Artikel 2	Woonomgeving en bouw										
2.1	Energie en bouwkwaliteit								X		nee 2)
2.2	Woningbouwproductie										ja 3)
2.3	Kwaliteit woonomgeving										nee 4)
Artikel 3	Kwaliteit Rijksdienst	X				X			X		nee 5)
Artikel 6	Uitvoering rijksvastgoedbeleid								X		nee 6)
6.1	Doelmatige uitvoeringspraktijk van de Rijkshuisvesting										nee 6)
6.2	Bijdrage materieel activa										nee 6)

Voor het meest recente overzicht van de programmering van beleidsdoorlichtingen, klik op deze link:

http://www.rijksbegroting.nl/2016/voorbereiding/begroting,kst212120_4.html

Voor de realisatie (hyperlinks) van beleidsdoorlichtingen en andere onderzoeken, zie de bijlage «Evaluatie en overig onderzoek».

Ad. 1 In de begroting voor Wonen en Rijksdienst is voor 2015 een beleidsdoorlichting van artikel 1 opgenomen. De Tweede Kamer is vooraf over de opzet en vraagstelling van deze beleidsdoorlichting geïnformeerd en heeft eind 2015 de beleidsdoorlichting ontvangen (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 120 nr 9](#)).

Ad 2. De in 2014 uitgevoerde beleidsdoorlichting bestond uit afzonderlijke beleidsevaluaties op de thema's Energie en Bouwkwaliteit. De beleidsinstrumenten uit het Energieakkoord zijn niet in deze beleidsdoorlichting betrokken. Zoals is afgesproken in het Energieakkoord worden de hierin opgenomen beleidsinstrumenten in 2016 geëvalueerd.

Ad 3. In 2016 is een beleidsdoorlichting van artikelonderdeel 2.2 «Woningbouw» voorzien. De Tweede Kamer heeft de opzet en vraagstelling hiertoe ontvangen evenals de antwoorden op de gestelde vragen (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 120, nr. 7](#)).

Ad. 4 De in 2014 uitgevoerde beleidsdoorlichting betrof het Programma Bevolkingsdaling, vallend onder artikelonderdeel 2.3 «Kwaliteit woonomgeving». Dit artikelonderdeel bevat ook andere beleidsdoelen. Een deel hiervan is in eerdere beleidsdoorlichtingen aan de orde geweest. Zo heeft de visitatiecommissie Wijkenaanpak in 2011 de wijkenaanpak doorgelicht.

Ad 5 Daar artikel 3 het beleid voor de gehele bedrijfsvoering van het Rijk omvat, is een beleidsdoorlichting in 1 jaar niet afdoende om het gehele beleid te evalueren. Het beleid ten aanzien van personeel kent ook een

andere cyclus dan bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van inkoop. Voor 2014 is gekozen voor een beleidsdoorlichting op een bijdrage die een groot budgettair beslag heeft binnen het artikel. Uiteraard wordt beleid wel geëvalueerd en regelmatig wordt de Kamer hierover geïnformeerd, zie de bijlage afgerond evaluatie- en overig onderzoek. Tijdens de begrotingsbehandeling in het najaar 2014 is aan de Tweede Kamer toegezegd dat in de begroting 2016 het doel en de reikwijdte van dit artikel duidelijker zal worden verwoord. In de begroting 2016 is voor dit artikel de rol en verantwoordelijkheid van de Minister hierop aangepast (Kamerstukken II, 2015–2016, 34 000-XVIII).

Ad 6 De instrumenten op dit artikel hebben betrekking op de ondersteuning voor rijkshuisvesting en het onroerend goed van en voor het Rijk. Op artikel 6 wordt dan ook het beheer van de monumenten, de huisvesting van de Hoge Colleges van Staat, het Ministerie van AZ en de Koning begroot en verantwoord, maar ook worden vanuit dit artikel de zakelijke lasten bekostigd en wordt de financiële relatie tussen het Ministerie en het RVB geregeld. Voor de zakelijke lasten en de «moederbijdrage» geldt dat zij geen beleidsmatige doelstellingen kennen en zich daarom niet lenen voor een doorlichting in de zin van doelmatigheid en doeltreffendheid. Daarbij komt dat op dit artikel momenteel 2 bewegingen spelen die van invloed zijn op het plannen van de evaluaties. Vanwege de voorgenomen oprichting van het agentschap Rijksvastgoedbedrijf en de vervreemding van een groot deel van de portefeuille van monumenten zonder huisvestingsfunctie naar de Nationale Monumentenorganisatie is het eerst gelegen moment voor het plannen van evaluaties vanaf 2020. Het Kader Overname Rijksvastgoed (KORV) bij verkoop is geïntroduceerd in (medio) 2014 en zal daarom in 2019 worden doorgelicht.

Achterborgstelling Waarborgfonds Sociale Woningbouw

Achterborgstelling: Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) (bedragen x € 1 mld)

Omschrijving	2014	2015 ¹
Achterborgstelling	85,1	83,8
Bufferkapitaal	0,5	0,5
Obligo	3,2	3,2

¹ Cijfers 2015 betreffen voorlopige cijfers.

Zie hiervoor ook de toelichting bij de saldibalans

Het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) zorgt ervoor dat woningbouwcorporaties toegang kunnen krijgen tot de kapitaalmarkt en tegen gunstige rentetarieven geld kunnen lenen. Als organisatie doen ze dit door garanties te verstrekken aan hun financiers. De corporaties bouwen hierdoor tegen zo laag mogelijke kosten sociale woningbouwprojecten en maatschappelijk vastgoed; de financiers krijgen maximale zekerheid.

De Staat is gezamenlijk met de gemeenten achtervanger bij de Stichting WSW. Dit betekent dat zodra het WSW onvoldoende risicovermogen heeft om aanspraken op de garantstelling te kunnen betalen het Rijk en de gemeenten zich verplicht hebben gesteld om achtergestelde renteloze leningen te verschaffen.

Deze borgstelling vormt de tertiaire zekerheid van het fonds. De primaire zekerheid wordt gevormd door het eigen vermogen van de aangesloten corporaties. Indien de financiële positie van de corporatie, naar de eisen van kredietwaardigheid van het WSW, onvoldoende is, kan onder bepaalde voorwaarden saneringssteun worden verleend.

De secundaire zekerheid wordt gevormd door het vermogen van het WSW. Dit vermogen is opgebouwd uit een borgstellingreserve en een obligo op corporaties. Het totaalbedrag aan obligo's is € 3,2 miljard. De kans dat de tertiaire zekerheid wordt aangesproken is nagenoeg nihil. Per eind 2015 heeft het WSW € 83,8 miljard (voorlopig cijfer) aan garanties uitstaan.

Achterborgstelling Nationale Hypotheekgarantie

Achterborgstelling: Nationale Hypotheekgarantie (WEW) (bedragen x € 1 mld)			
Omschrijving	2013	2014	2015 ¹
Achterborgstelling	164	176	187
Bufferkapitaal	0,8	0,8	0,9
Obligo	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

¹ Cijfers 2015 betreffen voorlopige cijfers

Zie hiervoor ook de toelichting bij de saldbalans

De Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW) is de uitvoerder van de Nationale Hypotheekgarantie (NHG) en heeft als doel het bevorderen van een duurzaam gunstig klimaat voor het eigenwoningbezit in Nederland, evenals het hiertoe op de financiële markten bevorderen van de financierbaarheid van eigen woningen.

Het Rijk is de achtervanger bij het WEW. Dit betekent dat, zodra het WEW onvoldoende risicovermogen heeft om aanspraken op de garantstelling te kunnen betalen, het Rijk zich verplicht heeft gesteld om achtergestelde renteloze leningen te verschaffen. Tot 2011 was het Rijk samen met de gemeenten achtervanger. Vanaf 1 januari 2011 is alleen het Rijk achtervanger, voor de oude gevallen blijven de gemeenten verantwoordelijk voor 50% van de achtervang.

In 2015 zijn meer garanties afgesloten (135.400) dan in 2014 (116.100). Het aantal verliesdeclaraties in 2015 (4.493) is met 6 procent afgenomen ten opzichte van 2014 (4.800). De afname concentreerde zich in de tweede helft van het jaar en wordt met name toegeschreven aan de aantrekkende woningmarkt. Het garantievermogen van de stichting is ultimo 2015 toegenomen naar € 880 mln. Dit is toe te schrijven aan een toename van het aantal nieuwe garanties en de afname van het aantal verliesdeclaraties. In de liquiditeitsprognose van het WEW voor de periode 2016–2020 wordt geen aanspraak op de achtervang van de overheid voorzien.

Hypotheekgarantie

Overzicht verstrekte garanties (bedragen x € 1.000)							
Omschrijving		Uitstaande garanties	Verleende garanties	Vervallen garanties	Uitstaande garanties	Garantieplafond	Totaal plafond
Artikel 3		2014	2015	2015	2015		
Kwaliteit Rijksdienst	Hypotheekgaranties	111	0	63	48	356	170

Zie hiervoor ook de toelichting bij saldibalans

De garanties betreffen hypotheekgaranties. Bij beschikking van 23 augustus 1974, nr. AB74/U1271, van de Minister van Binnenlandse Zaken, is de mogelijkheid geschapen om onder bepaalde voorwaarden een hypotheekgarantie te verlenen voor tijdige betaling van rente en aflossing op een hypothecaire geldlening, die in verband met de aankoop van een woning is afgesloten.

Er zijn ultimo december 2015 nog 2 garanties geldig. Het theoretische risico bedraagt € 0,05 mln. Het maximale garantieplafond per 31 december 2015 bedraagt € 0,17 mln.

2. BELEIDSARTIKELEN

Artikel 1. Woningmarkt

A Algemene doelstelling

Een vrij toegankelijke, vraaggerichte woningmarkt met steun voor degenen die dat nodig hebben.

B Rol en verantwoordelijkheid

De Minister voert de regie over een heldere verdeling van rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende partijen op het terrein van wonen.

De Minister voert via regelgeving de regie ten aanzien van het bevorderen van een evenwichtige verdeling van de woningvoorraad op grond van de Huisvestingswet. De Minister voert de regie ten aanzien van het ontwikkelen van kaders om onrechtmatige bewoning tegen te gaan op grond van de Woningwet.

De Minister stimuleert in beleidsmatige zin de huisvesting van bijzondere aandachtsgroepen.

De Minister voert de regie ten aanzien van het scheppen van voorwaarden voor de betaalbaarheid van het wonen, onder meer via de Wet op de huurtoeslag, de huurprijsregulering en maatregelen ten aanzien van de koopwoningmarkt.

De Minister voert de regie over het beleid voor de koopwoningmarkt. Hieronder valt onder meer het beleid ten aanzien van de Nationale Hypotheekgarantie (NHG), de fiscale behandeling van de eigen woning, en de hypothecaire leennormen. Tevens draagt de Minister zorg voor het kapitaalmarktbeleid betreffende investeringen in de woningmarkt.

De Minister is verantwoordelijk voor het beleidsmatig vormgeven van het instrument huurtoeslag en het budgettair beheer hiervan op grond van de Wet op de Huurtoeslag. De uitvoering van de huurtoeslag is, op grond van de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (AWIR), onder verantwoordelijkheid van de Minister van Financiën, belegd bij de Belastingdienst/Toeslagen. Deze dienst is ook verantwoordelijk voor de bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik van de toeslag.

De Minister is verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van de verhuurderheffing. De uitvoering van de verhuurderheffing is, onder verantwoordelijkheid van de Minister van Financiën, belegd bij de Belastingdienst.

De Minister is verantwoordelijk voor een adequate werking van de sociale huurwoningenmarkt. Het betreft het beleid en de regelgeving ten aanzien van het maatschappelijk presteren van woningcorporaties en het toezicht hierop. Voor de huisvesting van diegenen die moeilijkheden ondervinden bij het vinden van adequate huisvesting op de woningmarkt, spelen woningcorporaties een belangrijke rol, waarbij het huisvesten van huishoudens met een inkomen tot € 34.678 (inkomensgrens 2014) tot hun kerntaak behoort.

De Minister draagt zorg voor een adequate uitvoering van een laagdrempelige beslechting van huurgeschillen. In het Burgerlijk Wetboek (art. 7:249 t/m 7:261) is vastgelegd dat huurders en verhuurders een beroep kunnen doen op de Huurcommissie. De organisatie en werkwijze van de Huurcommissie, evenals de administratieve ondersteuning door de Dienst van de Huurcommissie (DHC), is vastgelegd in de Uitvoeringswet huurprijzen woonruimte (Uhw).

C Beleidsconclusies

Zoals in het beleidsverslag aangegeven is op 1 juli 2015 de Herziening van de Woningwet ([Stb. 2015, 145](#)) in werking getreden. Het betreft een versterking van het interne- en externe toezicht op woningcorporaties, een versterking van de rol van gemeenten en huurdersorganisaties als het gaat om de prestaties van woningcorporaties en een beperking van het werkdomein van woningcorporaties tot verhuur en bouw van sociale huurwoningen, maatschappelijk vastgoed en leefbaarheid (de zogenoemde opgedragen dienst van algemeen economisch belang (DAEB)). Tevens is opnieuw een zogenaamde passendheidstoets ingevoerd.

In 2015 is in samenwerking met partijen (o.a. Aedes, Woonbond, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Vereniging van Toezichthouders in Woningcorporaties) een implementatietraject gestart met het oog op de invoering van de wet. Daartoe heeft een landelijk congres en een viertal regionale bijeenkomsten plaatsgevonden en is de internetsite www.woningwet2015.nl gelanceerd met daarop praktische informatie over de wet. Het implementatietraject wordt in 2016 voortgezet.

De wijziging van de wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek maakt het voor gemeenten mogelijk om woningzoekenden met een crimineel of overlast verleden, te weren uit gebieden die kampen met ernstige leefbaarheidproblemen (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 314, nr. 3](#)).

Daarnaast heeft het Rijk lokale partijen ondersteund met kennis, onder andere door het organiseren van leerkringen.

Rotterdam Zuid heeft ondersteuning gekregen bij de aanpak van de fysieke problematiek. Krimp- en anticipeerregio's zijn ook in 2015 met kennis en middelen gefaciliteerd bij de aanpak van bevolkingsdaling. Met regionale partners is samengewerkt aan de opstelling van een nieuw Actieplan Bevolkingsdaling voor de periode 2016–2020.

Het toezicht op woningcorporaties is zoals vermeld in het beleidsverslag versterkt met de komst van de Autoriteit woningcorporaties (Aw) per 1 juli 2015. In 2016 zal de organisatie en de werkwijze van de nieuwe autoriteit verder gestalte krijgen.

In het beleidsverslag is opgenomen dat de relatie tussen het Rijk en het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) in 2015 is verstevigd. Over de invulling van een algemene maatregel van bestuur hiervoor is op 30 oktober 2015 een brief naar de Tweede Kamer (Kamerstukken II, 2015–2016, [29 453, nr. 401](#)) gezonden, waarover in november 2015 een plenair debat heeft plaatsgevonden. De voorhang bij het parlement zal in de eerste helft van 2016 plaatsvinden.

In de herziene Woningwet is ondermeer geregeld dat de taak voor sanering- en projectsteun aan woningcorporaties onder direct gezag van de Minister voor Wonen en Rijksdienst komt te liggen. Tot 1 juli 2015 was deze taak toebedeeld aan het Centraal Fonds Volkshuisvesting (CFV). Bij de overdracht van deze taak zijn tevens de fondsmiddelen voor sanering- en projectsteun overgekomen naar de begroting van Ministerie voor Wonen en Rijksdienst. De uitvoering van de saneringstaak is per 1 juli 2015 gemandateerd aan het Waarborgfonds Sociale Woningbouw.

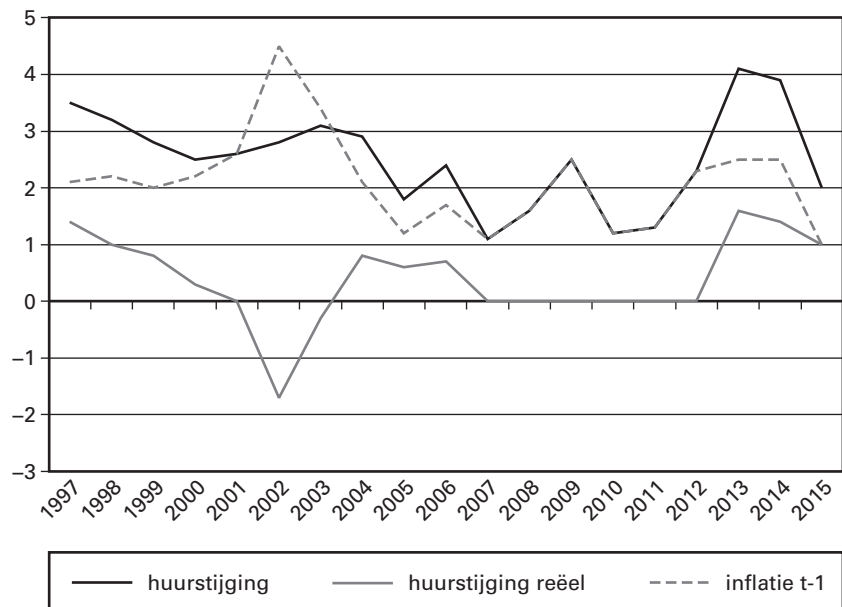
Medio 2015 is de brief «Integrale visie op de woningmarkt» (Kamerstukken II, 2014–2015, 32 847, nr. 180) naar de Tweede Kamer gestuurd. Met deze brief zijn de prioriteiten (Woonagenda) vastgesteld, waarover gemeenten, corporaties en huurders de komende jaren afspraken zouden moeten maken. Het betreft betaalbaarheid en beschikbaarheid van sociale huurwoningen, de verduurzaming van de voorraad, het huisvesten van urgente doelgroepen waaronder vergunninghouders en ouderenhuisvesting dan wel wonen met zorg.

Na consultatie van de sector is in de herziene Woningwet uitwerking gegeven aan de wooncoöperatie.

De liberalisatiegrens is per 1 januari 2015 nog op reguliere wijze aangepast. De bevrozing voor drie jaar is per 1 januari 2016 ingegaan. De reden voor de verlate invoering is, dat de bevrozing wordt geregeld in het wetsvoorstel Herzieningswet toegelaten instellingen volkshuisvesting (Kamerstukken II, 2014–2015, 33 966). Deze stelselwijziging wordt naar verwachting met de jaarlijkse huurverhoging vanaf 1 juli 2016 van kracht.

Conform de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is ook voor de woningcorporatiesector de norm verlaagd van 130% van de bezoldiging van een Minister naar 100%.

Gerealiseerde huurverhoging

Bron: *Bewerking jaarlijkse rapportage «Feiten en achtergronden huurbeleid» en «Analyse van het huurbeleid van verhuurders»*

Net als in 2013 en 2014 is in 2015 een boveninflatoire huurverhoging toegestaan (inflatie + 1,5%). Ook is in 2015 de inkomensafhankelijke extra huurverhoging toegestaan (inflatie + 2% voor middeninkomens, inflatie + 4% voor hogere inkomens). De inflatie (CPI) over 2014 was 1%. De maximale huurverhoging kwam daarmee respectievelijk op 2,5%, 3% en 5%.

Verhuurders zijn vrij om al dan niet gebruik te maken van de maximale huurverhogingsruimte. De gemiddelde gerealiseerde huurverhoging in 2015 was 2%.

Eind december 2015 is zoals in het beleidsverslag vermeld het wetsvoorstel Doorstroming Huurmarkt 2015 bij de Tweede Kamer (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 373](#), nr. 1–3) ingediend en op 9 februari 2016 aangenomen.

Eveneens is zoals in het beleidsverslag opgenomen op 1 oktober 2015 het nieuwe woningwaarderingstelsel (MG 2015–04) in werking getreden.

De verhuurderheffing is in 2015 gecontinueerd conform de afspraken in het Woonakkoord. De opbrengsten over 2015 bedragen € 1.345 mln. In de verhuurderheffing bestaat de mogelijkheid tot heffingsvermindering voor investeringen in krimpgebieden, in Rotterdam-Zuid en bij transformatie van kantoren naar woningen. In totaal is hier in de periode 2014–2018 € 280 mln. voor beschikbaar. Tot en met 1 maart 2016 is voor een bedrag van € 112,4 mln. aan heffingsvermindering gereserveerd, in relatie tot voorgenomen investeringen. Hiervan betreft € 44,6 mln. al afgeronde investeringen, waarvoor een definitieve investeringsverklaring is afgegeven, die door verhuurders in mindering kan worden gebracht op de aangifte verhuurderheffing.

In 2015 heeft een beleidsdoorlichting artikel 1 Woningmarkt plaatsgevonden (zie Kamerstukken II, 2015–2016, [34 120](#), nr. 9). Gebleken is, dat de doelen van artikel 1 niet zodanig gekwantificeerd zijn, dat het mogelijk was eenduidige conclusies te trekken over de bijdrage aan de doeltreffendheid en doelmatigheid van het beleid. De beleidsdoorlichting concludeert, dat de huurtoeslag een sterk effect heeft op het verlagen van de huurlasten. Zonder overheidsingrijpen zou de hoogte van de huren voor een deel van de huishoudens de toegang tot de woningmarkt belemmeren. Daar staat tegenover, dat het overheidsingrijpen kan leiden tot onbedoelde neveneffecten, effecten van de huurtoeslag die losstaan van het beoogde doel. In de beleidsdoorlichting worden diverse beleidsopties aangedragen om deze neveneffecten te verminderen. De uitkomsten van de beleidsdoorlichting bieden een goede input voor het inmiddels gestarte Interdepartementale Beleidsonderzoek (IBO) sociale huur, dat uiterlijk in juni 2016 wordt afgerond. Aangezien dit IBO deels voortborduurde op de beleidsdoorlichting, volgt er na afronding van het IBO een integrale kabinetsreactie op de beleidsdoorlichting en het IBO sociale huur.

Om inzicht te geven in de uitwerking van de huurtoeslag op de huurlasten voor huurtoeslagontvangers laat de onderstaande tabel het aandeel zien van de bruto huur dat per saldo (na aftrek van de huurtoeslag) nog netto door huurtoeslagontvangers is verschuldigd. Dit cijfer is berekend voor voorbeeldhuishoudens met een huur rond de diverse huurtoeslaggrenzen en met een minimuminkomen.

Verhouding Bruto-Netto huur Huurtoeslag						Realisatie	Begroting	Afwijking
Huishoudtype	Netto Huur	2011	2012	2013	2014	2015	2015	2015 ¹
Eenpersoonshh	Huur rond kwaliteitskortingsgrens	65,3%	64,3%	63,4%	62,0%	61,2%	60,3%	0,9%
	Huur rond aftoppingsgrens	51,2%	53,2%	53,1%	52,3%	51,5%	51,1%	0,3%
	Huur rond huurgrens	48,7%	52,8%	53,2%	52,7%	51,8%	51,7%	0,0%
Meerpersoonshh	Huur rond kwaliteitskortingsgrens	65,3%	64,3%	63,4%	62,0%	61,2%	60,3%	0,9%
	Huur rond aftoppingsgrens	49,4%	52,0%	51,9%	51,2%	50,4%	50,1%	0,3%
	Huur rond huurgrens	49,9%	54,0%	55,4%	55,1%	53,8%	54,1%	- 0,4%
Eenpersoonshh pensioen lft	Huur rond kwaliteitskortingsgrens	64,7%	63,8%	62,8%	61,5%	60,7%	59,8%	0,9%
	Huur rond aftoppingsgrens	50,8%	52,8%	52,8%	52,0%	51,1%	50,8%	0,3%
	Huur rond huurgrens	48,4%	52,5%	52,9%	52,4%	51,5%	51,5%	0,0%
Meerpersoonshh pensioen lft	Huur rond kwaliteitskortingsgrens	64,2%	63,3%	62,3%	61,0%	60,2%	59,4%	0,9%
	Huur rond aftoppingsgrens	50,4%	52,4%	52,4%	51,6%	50,8%	50,5%	0,3%
	Huur rond huurgrens	48,1%	52,2%	52,7%	52,1%	51,3%	51,2%	0,0%
	Bruto Huur	100%	100%	100%	100%	100%	100%	-

¹ Door afrondingen zijn verschillen mogelijk

Bron: Eigen berekening Ministerie van BZK

Uit de tabel blijkt, dat het aandeel van de bruto huur dat door de huurtoeslagontvanger zelf netto nog betaald moet worden in 2015 is gedaald ten opzichte van 2014. Deze daling is echter geringer dan in de ontwerpbegroting verwacht. De reden hiervoor is, dat de bruto huur minder is gestegen, dan bij het opstellen van de begroting 2015 nog werd verwacht. Dit leidt er toe, dat, hoewel het door de huurder zelf te betalen bedrag aan eigen bijdrage slechts beperkt stijgt of zelfs daalt, het procentuele aandeel hiervan in de totale (lagere huur) toeneemt.

De resultaten van de doorlichting van het agentschap Dienst van de Huurcommissie (DHC) zijn in september 2015 aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II, 2014–2015, [34 120, nr. 5](#)) gestuurd. De aanbeveling met betrekking tot de positionering van DHC als agentschap wordt bezien in het kader van de lopende verkenning.

Sinds zijn aantreden heeft het kabinet belangrijke hervormingen op de koopmarkt gerealiseerd. Met de hervormingen wordt perspectief geboden op een stabiele koopwoningmarkt met minder schulden. Als onderdeel van de hervormingen is zoals aangegeven in het beleidsverslag in 2015 de zogenaamde Verhuisregeling permanent verruimd. Voorts is het maximale leenbedrag ten opzichte van de waarde van de woning, de zgn. «Loan-to-Value-ratio» (LTV-ratio), verder beperkt. Daarnaast is per 1 juli 2015 de kostengrens van de Nationale Hypotheek Garantie teruggebracht van € 265.000 tot € 245.000. Zo is het maximale leenbedrag ten opzichte van de waarde van de woning, de zogeheten «Loan-to-Value-ratio» (LTV-ratio), per 1 januari 2015 beperkt van 104% tot 103%. De komende jaren wordt dit stapsgewijs verder verlaagd naar 100% in 2018.

Verder zijn in 2015 de volgende maatregelen uitgevoerd:

- Het maximale aftrektarief voor de kosten van eigenwoningsschulden in de inkomstenbelasting wordt elk jaar met 0,5%-punt verlaagd tot uiteindelijk een aftrektarief bereikt wordt gelijk aan het tarief van de tweede en derde schijf in de inkomstenbelasting.
- De opbrengsten van de verschillende hervormingen in het fiscale stelsel op de koopmarkt worden teruggesluisd naar de burger via verlagingen in de loon- en inkomstenbelasting. In het Belastingplan 2016 zijn daarnaast maatregelen genomen die invloed hebben op het tarief van de tweede en derde schijf en het einde van de derde schijf in de loon- en inkomstenbelasting. Het einde van de derde schijf wordt hierdoor geleidelijk verlengd van € 56.531 in 2015 naar € 79.526 (in prijzen 2016) in 2031. Het tarief van de tweede en derde schijf wordt geleidelijk verlaagd naar 37,65% in 2042 en het tarief van de vierde schijf wordt geleidelijk verlaagd naar 49,5% in 2039.

De evaluatie van de Leegstandswet is in juli 2015 afgerond, samen met de evaluatie van de wetswijziging inzake het kraken (Wet kraken en leegstand). De Minister van Veiligheid en Justitie heeft de begeleidende brief (Kamerstukken II, 2015–2016, [31 560, nr. 36](#)) met deze evaluatie op 1 februari 2016 naar de Tweede Kamer gezonden.

Geconcludeerd kan worden, dat het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten het afgelopen jaar grotendeels conform de verwachtingen zoals vermeld in de begroting zijn uitgevoerd.

D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Budgettaire gevolgen van beleid (bedragen x € 1.000)							
	2011	2012	2013	2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015	Verschil 2015
Verplichtingen:	0	0	2.900.728	3.382.465	3.959.739	3.377.405	582.334
Uitgaven:	0	0	2.929.201	3.404.536	3.965.674	3.335.413	630.261
1.1 Betaalbaarheid	0	0	2.922.871	3.396.259	3.957.657	3.328.246	629.411
Subsidies	0	0	61.971	22.124	19.517	16.815	2.702
Beleidsprogramma betaalbaarheid	0	0	743	1.045	201	508	- 307
Bevordering eigen woningbezit (BEW)	0	0	59.694	19.923	9.748	15.186	- 5.438
Onderzoek en kennisoverdracht	0	0	314	0	0	0	0
Saneringsbijdrage woningcorporatie WSG	0	0	0	0	8.367	0	8.367
Woonconsumentenorganisaties	0	0	1.220	1.156	1.201	1.121	80
Opdrachten	0	0	778	445	295.812	617	295.195
Begrotingsreserve sanering- en projectsteun woningcorporaties	0	0	0	0	294.314	0	294.314
Beleidsprogramma betaalbaarheid	0	0	696	421	1.496	617	879
Onderzoek en kennisoverdracht	0	0	82	24	2	0	2
Inkomensoverdracht	0	0	2.846.103	3.360.001	3.629.966	3.296.844	333.122
Huurtoeslag	0	0	2.846.103	3.360.001	3.629.966	3.296.844	333.122
Bijdragen aan baten-lastenagentschappen	0	0	0	0	170	2.872	- 2.702
Beleidsprogramma betaalbaarheid (Agentschap (RvO))	0	0	0	0	0	2.872	- 2.872
Overige uitvoeringsinstanties	0	0	0	0	170	0	170
Bijdragen aan ZBO's / RWT's	0	0	13.300	13.689	12.192	10.291	1.901
Huurcommissie	0	0	13.300	13.558	12.048	9.976	2.072
Overige uitvoeringsinstanties	0	0	0	131	144	315	- 171
Bijdragen aan andere begrotings-hoofdstukken	0	0	719	0	0	807	- 807
Overige uitvoeringsinstanties	0	0	719	0	0	807	- 807
1.2 Onderzoek en kennisoverdracht	0	0	6.330	8.277	8.017	7.167	850
Subsidies	0	0	3.589	3.296	4.679	1.801	2.878
Samenwerkende kennisinstellingen e.a.	0	0	3.589	3.296	4.679	1.801	2.878
Opdrachten	0	0	2.711	4.981	3.338	5.366	- 2.028
Basisonderzoek en verkenningen	0	0	0	4.981	3.338	5.366	- 2.028
Onderzoek en kennisoverdracht	0	0	2.711	0	0	0	0
Bijdragen aan medeoverheden	0	0	30	0	0	0	0
Experimenten en kennisoverdracht Wonen	0	0	30	0	0	0	0
Ontvangsten:	0	0	407.994	496.935	810.381	501.116	309.265

E Toelichting op de financiële instrumenten

1.1. Betaalbaarheid

Subsidies

Beleidsprogramma Betaalbaarheid

Binnen het beleidsprogramma Betaalbaarheid zijn activiteiten ondernomen in het kader van de uitrol en verdere inregeling van de Herzieningswet (Woningwet). De aftrap is gegeven door middel van een groot startcongres. De implementatie is begeleid met regiobijeenkomsten en

een kennisplatform implementatie Woningwet voor professionals (gemeenten, corporaties, huurdersbelangenverenigingen, branchepar-tijen) met Q&A's, handreikingen, praktijkvoorbeelden en actualiteiten, en dialoog (interactief forum over beleidsonderwerp, zoals huurderpartici-patie, scheiden/splitsen).

Voorts zijn onder andere de volgende activiteiten gefinancierd:

- Onderzoek naar de institutionele vormgeving van het toezicht op woningcorporaties, de interface sector/ governance corporaties en ten behoeve van de evaluatie van de verkoopregels.
- Een uitwerking van de huursombenadering en flexibilisering huurwo-ningmarkt.
- Doorrekeningen voor de huurtoeslag(beleids)ontwikkeling en in het kader van de start evaluatie verhuurderheffing.
- Een analyse naar aard en omvang van de heffingsverminderingrege-ling
- De monitor betaalbaarheid is uitgebracht.
- Follow up van de wooncoöperatie is ondersteund.
- Subsidie aan het Nibud ten behoeve van de doorontwikkeling van hypotheeknormen.
- De ontwikkeling van risico- en beheersingsmodellen voor de kapitaal-marktinstituties op woningmarktterrein.

Bevorderen Eigen Woningbezit

De uitgaven aan de Wet bevordering eigen woningbezit (BEW) en de eigenwoningenregelingen zijn in 2015 lager uitgevallen door de hoger dan verwachte uitval bij de vijfjaarlijkse inkomenstoetsen en vanwege verhuizingen. Hiervoor is bij de eerste en tweede suppletoire begroting het budget naar beneden bijgesteld.

In 2013 is conform het woonakkoord een aanvullende subsidie van € 30 mln. als bijdrage voor de Startersleningen aan het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVn) ter beschikking gesteld. Hiermee komt de subsidie aan de SVn in totaal uit op € 50 mln. De SVn geeft aan dat het budget per 1 mei 2015 is uitgeput. Op dat moment was het budget volledig ingezet voor verstrekte leningen of gereserveerd voor aanvragen en offertes.

Om de financiering van het eigen woningbezit te bevorderen staat de Minister voor Wonen en Rijksdienst garant voor het Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW) die de uitvoering verzorgt van de Nationale Hypotheek Garantie (NHG).

Indicatoren NHG-garanties en aandeel eigenwoningbezit

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
NHG verstrekkingen	97.000	130.698	137.219	122.642	106.200	116.100	135.400 ¹
Aandeel eigenwoningbezit	57,8%	59,3%	59,7%	55,1% ²	54,9%	55,9%	n.n.b. ³

¹ 2015 zijn voorlopig cijfers.

² De woningvoorraadstatistiek van het CBS was tot 2012 gebaseerd op het Woningregister. Vanaf 2012 wordt de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) voor deze statistiek gebruikt. In deze statistiek wordt een andere definitie van zelfstandige woonverblijven gehanteerd, waardoor de woningvoorraad in omvang is toegenomen met vooral huurwoningen.

³ Cijfer nog niet beschikbaar.

Bron: Aandeel eigenwoningbezit: BZK/WB Systeem Woningvoorraad (Sysswov)

Bron: NHG verstrekkingen: jaarverslag 2014 stichting WEW en kwartaalbericht 4^e kwartaal 2015 Stichting WEW (voorlopig cijfer 2015)

Saneringsbijdrage woningcorporatie WSG

Aan de Woningstichting Geertruidenberg (WSG) is eind 2015 een saneringsbijdrage van € 8,4 mln. verleend. Deze bijdrage wordt onttrokken aan de begrotingsreserve voor sanering- en projectsteun aan woningcorporaties. Zie voor een verdere toelichting het instrument «Begrotingsreserve sanering- en projectsteun woningcorporaties».

Woonconsumentenorganisaties

De Woonbond en de Stichting VACpunt Wonen hebben in 2015 financiële bijdragen ontvangen voor de uitvoering van een met BZK overeengekomen programma van activiteiten op het gebied van kennisoverdracht, voorlichting en scholing.

Opdrachten

Begrotingsreserve sanering en projectsteun woningcorporaties

In de herziene Woningwet is ondermeer geregeld dat de taak voor sanering- en projectsteun aan woningcorporaties onder direct gezag van de Minister voor Wonen en Rijksdienst komt te liggen. Tot 1 juli 2015 was deze taak toebedeeld aan het Centraal Fonds Volkshuisvesting (CFV). Bij de overdracht van deze taak zijn tevens de fondsmiddelen voor sanering- en projectsteun overgekomen naar de begroting van Wonen en Rijksdienst. Deze middelen worden aangehouden in een begrotingsreserve voor saneringen projectsteun aan woningcorporaties. De overschrijding ten opzichte van de stand oorspronkelijke begroting 2015 betreft de initiële storting in deze begrotingsreserve.

Beleidsprogramma betaalbaarheid

Zie de toelichting onder het kopje Subsidies.

Inkomensoverdracht

Huurtoeslag

De realisatie huurtoeslag van 2015 laat bij de uitgaven een overschrijding zien van € 333 mln. Bij de ontvangsten is € 6 miljoen meer binnengekomen waardoor een netto overschrijding resulteert van € 327 mln. ten opzichte van de ontwerpbegroting.

Bij voorjaarsnota 2015 was al een overschrijding voorzien van € 194 mln. bestaande uit € 139 mln. hogere uitgaven door hogere aantallen aanvragers en € 55 mln. lagere ontvangsten als gevolg van lagere aantallen terugvorderingen uit definitief toekennen.

Bij najaarsnota werd een verdere overschrijding van de raming verwacht van per saldo € 110 mln. (€ 154 mln. hogere uitgaven en € 44 mln. hogere ontvangsten). De uitgaven lagen hoger door hogere aantallen aanvragers en de ontvangsten door versnelling van het definitief toekennen waardoor meer terugvorderingen werden ingesteld in 2015. Uiteindelijk bleek de overschrijding bij slotwet nog eens € 22,5 mln. hoger uit te vallen (€ 40 mln. hogere uitgaven en € 17,5 mln. hogere ontvangsten).

Bijdragen aan baten-lastenagentschappen

Zoals reeds verantwoord met de eerste supplettoire begroting 2015 is het budget voor de uitvoering van de regeling BEW en de Eigen Woningregeling door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, voormalig

Agentschap NL) overgeheveld naar het centrale instrument «bijdrage baten-lastendiensten» op artikelonderdeel 2.2 van de begroting.

Bijdragen aan ZBO's /RWT's

Huurcommissie

Het werkteerrein van de Huurcommissie wordt gevormd door het gereuleerde deel van de markt voor huurwoonruimte. Als huurders en verhuurders in conflict raken over de hoogte van huurprijzen of servicekosten en er onderling niet uitkomen, doet de Huurcommissie op verzoek uitspraken in deze geschillen. Sinds 2012 beslecht de Huurcommissie ook geschillen in het kader van de Wet op het overleg huurders verhuurder (Wohv) en met ingang van 2013 de inkomensafhankelijke huurverhogingsgeschillen.

In 2015 zijn de onderstaande aantallen en maximale behandeltermijnen gerealiseerd.

Soort zaak	Afhandeling 2014	Begroting 2015	Afhandeling 2015
Huurprijsgeschillen	5.712	5.100	5.222
Servicekostengeschillen	2.438	1.700	2.410
Huurverhogingsgeschillen ¹	1.610	1.000	1.005
Redelijkheid huurprijzen ²	352	100	339
WOHV-geschillen ³	14	10	12
Subtotaal	10.126	7.910	8.988
Inkomensafhankelijke huurverhogingsverschillen	3.540	2.275	2.176
Totaal	13.666	10.185	11.164

¹ Noot 1: Exclusief geschillen over huurverhoging op grond van inkomen.

² Noot 2: Verzoeken van de Belastingdienst in het kader van de behandeling van huurtoeslag-aanvragen.

³ Noot 3: Geschillen op grond van de Wet op het overleg huurders verhuurder

Bron: Jaarrekening Dienst van de Huurcommissie

De aantallen afgehandelde huurprijsgeschillen in 2015 zijn ongeveer uitgekomen op de ramingen.

Ondanks enkele in 2014 doorgevoerde wettelijke vereenvoudigingen in het proces bij de indiening en afhandeling van servicekostengeschillen is het aantal ingediende verzoeken tot behandeling van servicekostengeschillen niet veel gedaald (2014: 2.500, 2015: 2.300). Omdat er ook nog op de voorraad uit 2014 is ingelopen, is het aantal afgehandelde verzoeken hier uitgekomen op ruim 2.400 (raming was 1.900).

Ook het aantal verzoeken die door de Belastingdienst worden ingediend om de redelijkheid van de huurprijzen te beoordelen in verband met aangevraagde huurtoeslag, is minder gedaald dan verwacht.

Afhandeltijd per soort geschil	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015
% huurprijsgeschillen afgerond binnen 4 maanden	63%	90%	77%
% servicekosten afgerond binnen 4 maanden	45%	90%	38%
% servicekosten afgerond binnen 5 maanden	70%	nvt	72%
% huurverhogingsgeschillen afgerond binnen 4 maanden	96%	90%	88%

Bron: Jaarrekening Dienst van de Huurcommissie

De in 2015 gerealiseerde doorlooptijden bleven weliswaar nog achter bij de norm, maar ontwikkelen zich wel in positieve zin. De afgelopen jaren heeft de Huurcommissie veel energie gestoken in de mogelijkheden om de tijd te versnellen waarbinnen zij de verzoeken afhandelt. Zo werd in 2012 66 procent van de huurprijsgeschillen binnen vijf maanden afgedaan, in 2013 76 procent en in 2015 92 procent. Om beter grip te krijgen op de interne factoren die de doorlooptijd van een zaak vertragen, is eind 2014 een prioriteitsmodel ontwikkeld. Dit heeft ertoe geleid dat met ingang van 2015 nog beter op de doorlooptijd kan worden gestuurd. Ondanks de eerdergenoemde wettelijke vereenvoudigingen in het proces bij de afhandeling van servicekostengeschillen blijkt het in de praktijk niet haalbaar om voor dit type geschillen de norm van 90 procent binnen vier maanden te halen. Bijna driekwart van deze geschillen kon in 2015 binnen vijf maanden worden afgehandeld. Omdat er bij de huurverhogingsgeschillen een bijzondere kwestie uit eind 2014 van een complex met ruim 300 woningen doorwerkte, is de doorlooptijd daar in 2015 incidenteel nadelig door beïnvloed.

De vergeleken met de stand oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015 gerealiseerde overschrijding betreft de vergoeding door de opdrachtgevende beleidsdirectie Woningmarkt (Wm) voor het aantal gerealiseerde zaken. Deze wordt in principe bepaald door de gerealiseerde aantallen geschilzaken respectievelijk redelijkheiduitspraken te vermenigvuldigen met het tarief per soort zaak. Met betrekking tot huurverhogingsgeschillen op grond van inkomen is in 2015 (net als in 2013 en 2014) in overeenstemming met de opdrachtgever afgeweken van deze systematiek in verband met het ontbreken van meerjarige ervaringscijfers over de uitvoeringskosten. Met de opdrachtgever is afgesproken dat deze geschillen op basis van daadwerkelijk gemaakte kosten worden vergoed.

Bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken

Overige uitvoeringsinstanties

De bijdragen dienen ter bekostiging van uitvoeringsorganisaties waaronder de belastingdienst voor verstrekking van inkomensgegevens, noodzakelijk voor de uitvoering van de inkomensafhankelijke huurstijging. Bij de tweede suppletioire begroting is voor de uitvoeringskosten van de Inkomensafhankelijke Huurverhoging € 0,9 miljoen overgeboekt naar de Belastingdienst.

1.2 Onderzoek en kennisoverdracht

Binnen dit artikelonderdeel heeft gedurende het jaar een technische herschikking van budgetten van «Opdrachten» naar «Subsidies» plaatsgevonden. Door middel van deze herschikking vindt de verantwoording van de uitgaven binnen dit artikelonderdeel plaats op het juiste instrument.

Subsidies

Samenwerkende Kennisinstellingen e.a.

Een groot deel van de subsidiemiddelen is verstrekt aan Platform31, een kennis- en netwerkorganisatie voor stad en regio. De subsidie is ingezet op activiteiten op het terrein van Ruimte en Economie, Wonen, Sociaal en Agenda Stad. De activiteiten van Platform31 over het jaar 2015 worden medio 2016 geëvalueerd, als onderdeel van het verzoek tot subsidievaststelling (juli 2016).

Daarnaast zijn in 2015 ondermeer subsidies verstrekt voor:

- de voorbereidingen en organisatie van het City Makers Summit tijdens Nederlands EU-voorzitterschap. Dit betreft een aantal bijeenkomsten gerelateerd aan de Europese Agenda Stad met sociale «innovatoren uit Europese steden» in aanloop naar en tijdens het EU-voorzitterschap;
- de voorbereidingen en organisatie van een Europese Hoofdstedelijke Burgemeestersbijeenkomst over de Europese Agenda Stad tijdens het Nederlands EU-voorzitterschap.

Opdrachten

Basisonderzoek en verkenningen

Het budget is in 2015 besteed aan opdrachten voor onderzoeken naar woningbehoefte, woonwensen en marktontwikkelingen, waaronder de voorbereiding van het WoonOnderzoek Nederland, monitoring van beleid en ramingmodellen.

In 2015 zijn hiertoe ondermeer de volgende onderzoeken opgeleverd en verkenningen uitgevoerd:

- Onderzoeken behorende bij de Staat van de Woningmarkt 2015 (Kamerstukken II, 2015–2016, [32 847, nr. 203](#))
- Investeren in Nederland (Economisch Instituut voor de Bouw)
- Overzicht van de Leefbaarometer (Kamerstukken II, 2015–2016, [32 847, nr. 206](#))
- Leefbaarheid in beeld – Analyse van de leefbaarheidsontwikkeling 2012–2014 (Kamerstukken II, 2015–2016, [32 847, nr. 206](#)).

Bij de eerste suppletore begroting 2015 is € 1 mln. toegevoegd aan het budget voor activiteiten voor Agenda Stad / Urban Agenda. De activiteiten bestonden voornamelijk uit bevordering van de samenwerking tussen betrokken partijen, onderzoek en informatiedeling.

In 2015 zijn voor Agenda Stad / Urban Agenda opdrachten verstrekt voor:

- de voorbereiding, organisatie en begeleiding van de 10 finalisten van de Challenge «Stad van de Toekomst».
- een analyse van de politieke verklaringen en beleidsontwikkelingen op het gebied van Europese stedelijke ontwikkeling;

het uitvoeren van een inventarisatie naar knelpunten op het gebied van Europese wet-en regelgeving die het bereiken van beleidsdoelen van steden en medeoverheden op een aantal thema's van de (Europese) Agenda Stad bemoeilijken.

Ontvangsten

Zie de toelichting bij de uitgaven huurtoeslag.

Artikel 2. Woonomgeving en bouw

A Algemene doelstelling

Het stimuleren van burgers, decentrale overheden, instellingen en bedrijven tot het realiseren van een goede kwaliteit van woningen, gebouwen en andere bouwwerken. Belangrijke aspecten daarbij zijn de veiligheid en gezondheid van gebouwen, alsmede het streven om energie te besparen, waarmee tevens de woonlasten kunnen worden beperkt. Het bevorderen van de woningbouw waarbij aanbod vraaggericht tot stand komt, zodat dit veel meer gaat aansluiten bij de woonwensen van mensen. Het stimuleren van burgers en andere partijen om de leefbaarheid in steden en dorpen te bevorderen.

B Rol en verantwoordelijkheid

Op basis van de Woningwet (hoofdstuk V) is de Minister verantwoordelijk voor woningbouw, hetgeen de zorg omvat voor voldoende omvang, kwaliteit en differentiatie van de woningvoorraad. Het kabinet wil de sector stimuleren door innovatie te bevorderen, onnodige belemmeringen weg te nemen en waar mogelijk de mededinging te versterken, waardoor meer ruimte ontstaat voor kleinschalige, natuurlijke groei, het voorzien in eigen woningbehoefte, (collectief) particulier opdrachtgeverschap (CPO) en meegroei-, mantel- en meergeneratiewoningen.

Op basis van de Woningwet (artikel 120), de Wet milieubeheer (hoofdstuk 4) en de Kadasterwet is de Minister verantwoordelijk voor het stimuleren van energiebesparing en reductie van CO₂-uitstoot binnen de sector gebouwde omgeving.

Op basis van de Woningwet (artikel 2) is de Minister verantwoordelijk voor het opstellen en het beheer van de bouwregelgeving en is hij stelselverantwoordelijk om hiermee de bouwkwaliteit te borgen door middel van regisseren en doen uitvoeren.

Op basis van de Woningwet (artikel 80a) draagt de Minister zorg voor de bevordering en ondersteuning van stedelijke vernieuwing. Dit geldt met name bij het leefbaar maken en houden van steden en dorpen, bijvoorbeeld aandachtswijken en krimp- en anticipeerregio's. Belangrijke maatregelen zijn: het aanpassen van belemmerende wet- en regelgeving, advisering, kennisoverdracht, monitoring van resultaten en het aanspreken van medeverantwoordelijke departementen, met het oog op een integrale (gebiedsgerichte) aanpak. De primaire verantwoordelijkheid ligt bij de gemeenten en vervolgens bij de provincie.

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (Kamerstukken II, [32 660, nr. 17](#)) is opgenomen dat de nieuwbouwprogrammering grotendeels wordt overgelaten aan provincies en gemeenten. In de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad worden de bestaande verstedelijkingsafspraken onderdeel van de integrale aanpak voor deze gebieden. In de andere regio's is er geen directe betrokkenheid meer van het Rijk bij de programmering van nieuwbouwwoningen.

C Beleidsconclusies

In de Nationale Energieverkenning 2015 is gemeld dat het energieverbruik blijft dalen, maar dat het tempo van die daling afneemt. Om de daling van het energieverbruik te stimuleren zijn nieuwe beleidsimpulsen nodig. Het kabinet heeft in december 2015 op basis van de voortgangsrapportage

van de Borgingscommissie Energieakkoord aangegeven hoe de maatregelen in 2016 geïntensiveerd zullen worden.

In 2015 zijn de maatregelen uit het Energieakkoord voor onder meer verbetering van de energieprestatie van gebouwen nader ingevuld. Begin 2015 is een voorlopig energielabel gezonden naar alle particuliere woningeigenaren die nog niet beschikten over een energielabel. Vanaf juni 2015 kunnen ook verenigingen van eigenaars (VvE's) een beroep doen op het Nationaal Energiebespaarfonds voor het aangaan van leningen voor energiebesparende maatregelen. Eind 2015 hadden de eerste vijf VvE's een aanvraag voor een energiebespaarlening ingediend.

Vanwege de openstelling van het Nationaal Energiebespaarfonds voor VvE's is het beschikbare budget van € 35 mln. specifiek voor een regeling voor energiebesparing door VvE's niet aangesproken.

De ondersteuning van lokale energiebesparingsinitiatieven door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten met gebruikmaking van Rijksmiddelen is – conform de begroting – in 2015 nader ingevuld.

De implementatie van de Europese richtlijn Energieprestatie van gebouwen (EPBD), waar de invoering van het energielabel voor gebouwen onderdeel van uitmaakt, is in 2015 afgerond.

D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Budgettaire gevolgen van beleid (bedragen x € 1.000)							
	2011	2012	2013	2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015	Vershil 2015
Verplichtingen:	0	0	119.715	118.601	34.918	249.123	- 214.205
Uitgaven:	0	0	38.102	90.136	49.839	101.623	- 51.784
2.1 Energie en bouwkwaliteit	0	0	16.883	67.505	19.508	63.490	- 43.982
Subsidies	0	0	12.605	64.830	18.073	44.860	- 26.787
Beleidsprogramma Energiebesparing	0	0	631	4.825	12.869	8.200	4.669
Beleidsprogramma bouwregelgeving	0	0	1.592	1.306	3.320	600	2.720
Energiebesparing verhuurders	0	0	0	0	0	400	- 400
FES IAGO	0	0	0	0	975	0	975
Innovatieregelingen gebouwde omgeving	0	0	6.905	1.709	0	360	- 360
Revolverend fonds EGO	0	0	0	50.000	0	35.000	- 35.000
Tijdelijke regeling blok voor blok	0	0	50	80	302	300	2
Tijdelijke stimuleringsregeling energiebesparing	0	0	3.427	6.910	607	0	607
Opdrachten	0	0	3.550	2.675	1.435	18.630	- 17.195
Beleidsprogramma Energiebesparing	0	0	2.491	1.634	574	16.538	- 15.964
Beleidsprogramma bouwregelgeving	0	0	1.019	998	861	2.092	- 1.231
Innovatieregelingen gebouwde omgeving	0	0	40	43	0	0	0
Bijdragen aan batenlastenagentschappen	0	0	728	0	0	0	0
Beleidsprogramma Energiebesparing (Agentschap RvO)	0	0	728	0	0	0	0
2.2 Woningbouwproductie	0	0	15.177	18.880	27.448	8.920	18.528
Subsidies	0	0	360	340	515	200	315

	2011	2012	2013	2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015	Verschil 2015
Beleidsprogramma woningbouwproductie	0	0	360	340	515	200	315
Opdrachten	0	0	490	377	516	863	- 347
Beleidsprogramma woningbouwproductie	0	0	490	377	516	863	- 347
Bijdragen aan batenlastenagenschappen	0	0	14.327	18.163	26.417	7.857	18.560
Beleidsprogramma woningbouwproductie (Agentschap RvO)	0	0	14.327	18.163	26.417	7.857	18.560
2.3 Kwaliteit woonomgeving	0	0	6.042	3.551	2.530	13.813	- 11.283
Subsidies	0	0	2.543	2.650	1.901	0	1.901
Beleidsprogramma woonomgeving e.a.	0	0	2.533	2.650	1.901	0	1.901
Wijkverpleegkundigen	0	0	10	0	0	0	0
Opdrachten	0	0	1.425	776	629	13.813	- 13.184
Beleidsprogramma woonomgeving e.a.	0	0	1.425	758	616	3.813	- 3.197
Wijkverpleegkundigen	0	0	0	18	13	10.000	- 9.987
Bijdragen aan medeoverheden	0	0	2.074	125	0	0	0
Beleidsprogramma woonomgeving e.a.	0	0	2.074	125	0	0	0
2.4 Revolverend Fonds Energiebesparing	0	0	0	200	353	15.400	- 15.047
Verhuurders	0	0	0	0	0	15.000	- 15.000
Leningen	0	0	0	0	0	0	0
Revolverend Fonds Energiebesparing verhuurders	0	0	0	0	0	15.000	- 15.000
Bijdragen aan batenlastenagenschappen	0	0	0	200	353	400	- 47
Uitvoeringskosten Revolverend Fonds Energiebesparing Verhuurders	0	0	0	200	353	400	- 47
Ontvangsten:	0	0	2.056	305	116	91	25

E Toelichting op de financiële instrumenten

2.1 Energie en bouwkwaliteit

Subsidies

Beleidsprogramma Energiebesparing

In de eerste en tweede suppletore begroting 2015 is binnen artikel 2.1 budget herschikt van opdrachten energiebesparing naar subsidies energiebesparing. Door deze herschikking vindt de verantwoording van de uitgaven plaats op het juiste instrument. Daarnaast is gemuteerd met name voor de ontwikkeling en uitrol van het energielabel voor woningen (artikel 2.2). Dekking van de kosten hiervoor vindt daarmee plaats binnen de voor dit doel beschikbare budgetten. Met name deze herschikkingen hebben per saldo geleid tot een overschrijding van het budget, vergeleken met de stand «oorspronkelijk vastgestelde begroting». Zie verder de toelichting bij het onderdeel «Opdrachten».

Beleidsprogramma bouwregelgeving

Zoals toegelicht in de 1^e suppletore begroting 2015, heeft de implementatie van een wetsvoorstel dat het stelsel van kwaliteitsborging van het

bouwen en de bouwkwaliteit verbetert, vertraging opgelopen. Derhalve zijn de kosten van implementatie doorgeschoven van 2014 naar 2015. Daarnaast heeft een technische herschikking (van «Opdrachten» naar «Subsidies») binnen het beleidsprogramma bouwregelgeving plaatsgevonden. Door middel van deze herschikking vindt de verantwoording van de uitgaven binnen dit programma plaats op het juiste instrument. Zie verder de toelichting bij het onderdeel «Opdrachten».

Energiebesparing verhuurders

Op 1 september 2015 is de stimuleringsregeling energieprestatie huursector (STEP-regeling) van € 400 mln. voor investeringen van sociale verhuurders in energiebesparende maatregelen in verband met geconstateerde onregelmatigheden in de aanvragen aangepast op het punt van de administratieve eisen en de controle mogelijkheden; inhoudelijk is de regeling niet gewijzigd. Driekwart van de aanvragen is ingetrokken en per 31 december 2015 is ruim € 47 mln. aangevraagd, waarvan voor ruim € 30 mln. verleend is. In het eerste kwartaal van 2016 worden de aanpassingen in de regeling geëvalueerd.

Betaling van de verleende subsidies vindt plaats in 2018/2019.

Innovatieregelingen gebouwde omgeving

Met het oog op effectieve doorvertaling van de resultaten van het Innovatieprogramma Energiesprong naar de markt is de looptijd van het programma verlengd tot en met 2016.

Revolverend fonds EGO

Met de aanpassingen van het Nationaal Energiebespaarfonds, de vereenvoudiging van de aanvraagprocedure begin 2015 en de verzending van een voorlopig energielabel aan alle particuliere woningeigenaren zijn de resultaten van het fonds sterk verbeterd. Tot en met 31 december 2015 hebben ruim 3.600 particuliere woningeigenaren een lening uit het fonds aangevraagd voor in totaal ruim € 42 mln. en zijn bijna 1.900 aanvragen omgezet in een lening voor in totaal rond € 22 mln. Mede op basis van de aangenomen motie Ronnes (Kamerstukken II 2015–2016, [34 300 XVIII, nr. 12](#)) wordt onderzoek verricht naar de oorzaken achter het huidige tempo van leningverstrekking en naar de mogelijkheden om het gebruik nog te vergroten. De in de eerste supplettoire begroting 2015 aan dit budget toegevoegde € 25 mln. als tweede tranche van de rijksbijdrage aan het fonds is in 2015 niet tot uitbetaling gekomen en is bij Slotwet doorgeschoven naar 2016.

Sinds de opening van het Nationaal Energiebespaarfonds voor VvE's in juni 2015 hebben ook de eerste vijf VvE's een lening aangevraagd. Het budget van € 35 mln, bestemd voor een regeling voor energiebesparing door verenigingen van eigenaars (VvE's) is in 2015 niet aangesproken en wordt overgeboekt naar 2016. In het kader van de uitvoering van de motie De Vries c.s. (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 XVIII, nr. 18](#)) vindt besluitvorming over inzet van deze middelen plaats bij Voorjaarsnota 2016.

Opdrachten

Beleidsprogramma Energiebesparing

Begin 2015 is een voorlopig energielabel gezonden naar alle particuliere woningeigenaren die nog niet beschikten over een energielabel. Het voorlopige energielabel kan via een webtool omgezet worden in een definitief energielabel op basis van de herziene Europese richtlijn EPBD. Per 31 december 2015 hebben ruim 270.000 woningeigenaren een

definitief energielabel laten registreren. De Inspectie Leefomgeving en Transport treedt sinds tweede helft 2015 handhavend op als er geen definitief energielabel aanwezig is bij verkoop. Eind 2015 is het, ter uitvoering van de aangenomen motie De Vries (Kamerstukken II, 2015–2016, [30 196, nr. 314](#)), in de webtool mogelijk gemaakt dat de woningeigenaar eenvoudig een gecertificeerde energieadviseur kan benaderen om een maatwerkadvies te laten opstellen.

Zoals toegelicht in de eerste en tweede suppletoire begroting 2015 heeft een technische herschikking van budgetten plaatsgevonden, ondermeer ten behoeve van de jaaropdracht aan de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). De uitgaven aan RVO worden verantwoord en toegelicht op artikelonderdeel 2.2 (Bijdragen aan baten-lastenagentschappen).

Beleidsprogramma bouw-regelgeving

In 2015 is het Bouwbesluit tweemaal gewijzigd. Op 1 juli 2015 is het Bouwbesluit onder andere gewijzigd voor de woonfunctie voor particuliere eigenaren (deregulering) ([Stb. 2015, 249](#)). Op 13 november 2015 is het Bouwbesluit gewijzigd in het kader van de implementatie van de herziene Europese richtlijn energieprestatie gebouwen ([Stb. 2015, 425](#)). De Regeling Bouwbesluit is ook tweemaal gewijzigd. Op 1 juli 2015 voor wat betreft de aansturing van normen ([Stcrt. 2015, 17338](#)). Eind 2015 voor wat betreft het instellen van een onderzoeksplicht bij gevaarlijke galerijflats ([Stcrt. 2015, 45221](#)). In 2015 is daarnaast in het kader van de Omgevingswet gewerkt aan het Besluit Bouwwerken Leefomgeving. Een preconsultatie versie hiervan is 1 oktober 2015 voorgelegd aan de belangrijkste stakeholders (onder andere VNG, IPO, VNO-NCW).

Het bestaande stelsel van kwaliteitsverklaringen is herzien. Het stelsel toetst kwaliteitsverklaringen op bouwproducten en processen, waarin uitspraken staan over de prestaties van het product of proces in een bepaalde toepassing. In maart 2015 is een vernieuwde Tripartiete Overeenkomst gesloten tussen de Minister voor WenR, de Staatssecretaris van IenM, de Raad voor Accreditatie en de Stichting Bouwkwaliteit. Doel is om hiermee de kwaliteit van bouwproducten en processen te verhogen en procedures sneller te doorlopen.

In 2015 is via Stichting Bouwkwaliteit (SBK) aan de markt de opdracht gegeven ongeveer een derde van de Nederlandse beoordelingsrichtlijnen, die strijdig of discutabel zijn bevonden in relatie tot de Europese verordening bouwproducten, aan te passen. Voorts is gewerkt aan ondersteunende tools voor de markt voor beter begrip en implementatie van de CE-markering op bouwproducten. De energie die Nederland in het informeren van de bouwsector over deze regelgeving steekt, valt, samen met Denemarken en Zweden, positief op in de Europese Unie, zo blijkt uit een evaluatie van de Verordening bouwproducten in opdracht van de Europese Commissie.

In 2015 was ook de Helpdesk Bouwregelgeving operationeel. Doel is het geven van uitleg over interpretatie en toepassing van de bouwregelgeving. De Helpdesk was destijds primair opgezet voor professionele partijen in de bouwsector, maar in de praktijk blijkt dat ook veel burgers de dienstverlening van de helpdesk benutten.

In 2015 zijn 28 adviesaanvragen gedaan bij de Onafhankelijke adviescommissie praktijktoepassing brandveiligheidsvoorschriften. 13 daarvan hebben geleid tot adviezen. 12 aanvragen zijn afgewezen en 1 aanvraag is

ingetrokken. Daarnaast zijn twee aanvragen gedaan die in 2016 zullen worden behandeld.

In lijn met de adviezen van de commissie-Dekker zijn de beleidsvoornemens voor een nieuw stelstel voor kwaliteitsborging voor het bouwen uitgewerkt. De belangrijkste doelen zijn verhoging van de bouwkwaliteit gedurende het hele traject van de bouw plus verbetering van de positie van de bouwconsument. Op 27 november 2013 is de Tweede Kamer over de beleidsvoornemens geïnformeerd (Kamerstukken II, 2013–2014, [32 757, nr. 91](#)). In 2014 zijn de beleidsvoornemens nader uitgewerkt in een concept wetsvoorstel. In 2015 is het verslag over de binnengekomen reacties op de internetconsultatie gepubliceerd en vervolgens heeft de Raad van State op 30 juli 2015 advies over het wetsvoorstel uitgebracht. In opdracht van BZK heeft SIRA de veranderingen in de regeldruk als gevolg van het wetsvoorstel in kaart gebracht. Daarnaast is door het Economisch Instituut voor de Bouw (EIB) een actualisatie gemaakt van de in 2013 uitgevoerde maatschappelijke kosten en baten analyse.

De onderuitputting, vergeleken met de stand «Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015», is het gevolg van een technische herschikking (van «Opdrachten» naar «Subsidies») binnen het beleidsprogramma bouwregelgeving. Door middel van deze herschikking vindt de verantwoording van de uitgaven binnen dit programma plaats op het juiste instrument.

2.2 Woningbouwproductie

Subsidies

Beleidsprogramma woningbouwproductie

Het aantal verleende bouwvergunningen voor koopwoningen in eigenbouw, als percentage van het totale aantal bouwvergunningen voor koopwoningen, bedroeg over heel 2015 19%. Ten opzichte van 2014 (18%) nam het aantal verleende vergunningen voor eigenbouw zowel procentueel als in absolute aantallen toe.

In 2015 heeft het Expertteam Eigenbouw aan 15 gemeenten advies verstrekt. Het Expertteam is in 2015 uitgebreid met 2 nieuwe experts. In 2015 is het team verder gegaan met de werkbezoeken aan provincies en samenwerkende regio's. Er is opdracht verstrekt voor een onderzoek aangaande prijsvergelijking tussen seriematige bouw en zelfbouw en een bijdrage verstrekt voor een update van de externe website over eigenbouw (www.ICEB.nl).

Het Expertteam Transformatie ondersteunt gemeenten en andere partijen die aan de slag willen met het transformeren van leegstaand vastgoed naar woonruimte. In 2015 zijn in 23 gemeenten voor circa 30 panden/projecten inspirerende adviezen gegeven, die de projecten weer verder hebben geholpen. Onderzoek van CBS laat zien dat het aantal transformaties de laatste jaren sterk is toegenomen (Kamerstukken I, 2015–2016, [32 769](#)). Dit is mede dankzij het feit dat de markt het transformeren steeds enthousiaster oppakt. Het expertteam heeft bijgedragen aan het uitdragen van kansen voor transformatie. Ook zijn er verschillende goede voorbeelden van transformatie van zorgvast in «reguliere woonruimte» voor ouderen (Kamerstukken II, 2014–2015, [32 847, nr. 182](#)), maar ook voor starters, studenten en arbeidsmigranten in kaart gebracht.

De Tweede Kamer is in 2015 nader geïnformeerd over de resultaten van de twee genoemde expertteams (Kamerstukken II, 2015–2016, [32 847, nr. 201](#)).

Per 1 januari 2015 is het Expertteam Versnellen van start gegaan, gericht op het (op aanvraag) ondersteunen van gemeenten en bouwbedrijven bij woningbouw en gebiedsontwikkeling («ontslakken» en «vlottrekken»). In 2015 zijn 20 vlottrek- en 15 ontslakadviezen gegeven. Het expertteam blijft tot aan de invoering van de Omgevingswet actief.

In februari 2015 is de Tweede Kamer geïnformeerd over de betrokkenheid van het Rijk bij stedelijke vernieuwing; deze zal primair faciliterend en ondersteunend zijn (Kamerstukken II, 2014–2015, [30136, nr. 41](#)).

De wetswijziging betreffende het verbeteren van het functioneren van VvE's en het stimuleren van verduurzaming door VvE's is in december 2015 behandeld in de ministerraad en ligt voor advies bij de Raad van State. Planning is dat het wetsvoorstel na advies van de Raad van State in het voor de zomer van 2016 aan de Tweede Kamer kan worden aangeboden.

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (Kamerstukken II, 2010–2011, [32 660, nr. 17](#)) is opgenomen dat de programmering van de verstedelijking wordt overgelaten aan provincies en gemeenten. Vanwege de grote kwantitatieve en kwalitatieve woningbouwopgave in de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad is het Rijk alleen in deze regio's actief betrokken bij realisatie van deze opgave. Door een aantal overheidsmaatregelen is in het gebied rond Sloterdijk (Noordvleugel) de ontwikkeling mogelijk gemaakt van circa 10.000 woningen. Door de regio wordt de komende periode de regionale bouwplancapaciteit geactualiseerd.

In de Zuidvleugel is in 2015 de eerste fase van het MIRT-onderzoek «Stimuleren Stedelijke Wonen in de Zuidelijke Randstad» afgerond. Aanleiding voor dit onderzoek is de teruggang in de binnenstedelijke woningbouwproductie in deze regio, terwijl de trek naar de stad juist toeneemt. Het onderzoek heeft ten doel na te gaan waaraan dit ligt en welke maatregelen er mogelijk zijn om de productie te stimuleren. De eerste fase heeft een aantal adviezen opgeleverd. Bestuurlijk is afgesproken de onderzoeksresultaten de komende periode te beproeven en de resultaten ervan te bespreken in het bestuurlijk overleg MIRT 2016. Het onderzoek wordt gezien als een voorbeeldproject in het kader van de vernieuwing van het MIRT, omdat het tot stand komt door een proces van onderop met meer dan 100 betrokken (regionale) partijen. Rijk en regio/provincie faciliteren het onderzoek.

In het kader van de Omgevingswet wordt ook aandacht gegeven aan «zelfrealisatie», herziening van de onteigeningswet, de Wet voorkeursrecht gemeenten, het komen tot een vrijwillig instrument voor stedelijke herverkaveling en organische gebiedsontwikkeling. Deze onderwerpen raken nauw aan het beleidsprogramma woningproductie. Het beleidsstandpunt over deze onderwerpen en bijbehorende onderzoeken zijn, mede namens de Minister voor Wonen en Rijksdienst, in november 2015 door de Minister van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer gezonden met de brief over de visie van het kabinet op het grondbeleid (Kamerstukken II, 2015–2016, [27 581, nr. 53](#)). Eerder, in februari 2015 is de rapportage over de financiële positie bij de gemeentelijke grondbedrijven (Kamerstukken II, 2014–2015, [27581, nr. 51](#)) aan de Tweede Kamer

gezonden, die liet zien dat gemeenten naar verwachting nog een verlies zullen moeten nemen op hun grondposities (*ceteris paribus*).

Opdrachten

Beleidsprogramma woningbouwproductie

Zie de toelichting bij subsidies.

Bijdragen aan baten-lastenagentschappen

Beleidsprogramma woningbouw productie

De op dit instrument opgenomen middelen zijn bestemd voor de activiteiten die de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) in opdracht van het Ministerie van BZK uitvoert op het gebied van energiebesparing in de gebouwde omgeving, woningbouw en kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Zoals toegelicht bij de eerste en tweede suppletoire begroting 2015 zijn hiertoe middelen overgeheveld van artikel 1 en artikelonderdelen 2.1 en 2.3. Onder dit programma vallen onder meer de ondersteuning van de implementatie van Europese richtlijnen, de uitvoering van maatregelen uit het Energieakkoord voor duurzame groei, de ondersteuning van de expertteams particulier opdrachtgeverschap en transformatie, de uitvoering van de BEW-regeling en van het programma bevolkingsdaling.

2.3 Kwaliteit woonomgeving

Subsidies

Beleidsprogramma woonomgeving

Binnen het beleidsprogramma woonomgeving heeft gedurende het jaar 2015 eenerschikking plaatsgevonden van opdrachten naar subsidies om de uitgaven op het juiste instrument te verantwoorden.

In 2015 is subsidie verstrekt aan:

- Het Landelijke Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA) voor het bevorderen van bewonersparticipatie en om te experimenteren met het opzetten van wijkondernemingen in verschillende gemeenten. Deze ondernemingen voor en door bewoners richten zich op dienstverlening in de wijk of de regio.
- De Landelijke Vereniging van Kleine Kernen (LVKK). Hieruit zijn onder meer het Plattelandsparlement bekostigd, evenals projecten gericht op het stimuleren van burger- en dorpsinitiatieven op het terrein van zorg en duurzaamheid.

Daarnaast zijn er ondermeer subsidies verstrekt aan de Stichting Society impact, stichting Huiswerk, Stichting voor je buurt, gemeente Rotterdam en Provincie Zeeland.

Opdrachten

Beleidsprogramma woonomgeving

Binnen het beleidsprogramma woonomgeving heeft gedurende het jaar 2015 eenerschikking plaatsgevonden van opdrachten naar subsidies om de uitgaven op het juiste instrument te verantwoorden. Tevens is in de eerste suppletoire begroting 2015 een structurele verlaging van het budget voor dit beleidsprogramma verwerkt.

Het budget is in 2015 besteed aan opdrachten binnen het kader van het beleidsprogramma Woonomgeving aan de thema's:

Aanpak overlast

In samenwerking met de VNG is voor de opzet van een kennis- en leertraject over bestaand en nieuw wettelijk instrumentarium om overlast tegen te gaan.

Daarnaast zijn de mogelijkheden voor een wijziging van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (Wbmgp) in 2015 gezien, waardoor gemeenten woningzoekenden voor vestiging kunnen screenen op overlastgevend en crimineel gedrag. Om gemeenten te ondersteunen bij de aanpak van ondermijnende criminaliteit in de wijken is de leerkring gebiedsgerichte integrale aanpak van ondermijnende criminaliteit voortgezet en uitgebreid van 4 naar 11 steden. Samen met SZW (ESS) en VenJ (NCTV) is een leerkring opgestart voor gemeenten die meer kennis willen ontwikkelen met betrekking tot de integrale aanpak van polarisatie en (jihadistische) radicalisering. Hier hebben circa 30 gemeenten aan deel genomen.

Het Ministerie van BZK is in 2015 partner in het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) dat zich richt op wonen, werk en scholing. Het Rijk ondersteunt het NPRZ vanwege de grootschalige problematiek en ambities op fysiek en sociaal terrein en ondersteunt onder andere door het aanpassen van wet- en regelgeving.

Huisvesting aandachtsgroepen

Vanuit het Rijk is ook in 2015 kennis en expertise landelijk gedeeld en zijn knelpunten in wet- en regelgeving aangepakt en opgelost. Op het terrein van de huisvesting van studenten wordt uitvoering gegeven aan de doelstellingen van het Landelijk Actieplan Studentenhuisvesting (LAS 2011–2016).

In 2015 is een voortgangsrapportage van het kennis- en experimentenprogramma Langer Thuis naar de TK gestuurd als bijlage bij de voortgangsrapportage <Transitieagenda Langer Zelfstandig wonen. >(<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/05/28/voortgangsrapportage-van-het-experimentenprogramma-langer-thuis>) Platform31 voert samen met Movisie en het Aedes/ Actiz kenniscentrum Wonen en Zorg het kennis- en experimentenprogramma Langer thuis uit.

Vanuit het programma Flexwonen en de Nationale Verklaring ondersteunt het Ministerie van BZK gemeenten, werkgevers en huisvesters bij de totstandkoming van meer en betere huisvesting in negen regio's voor arbeidsmigranten. Doordat er voor arbeidsmigranten een groot tekort is aan tijdelijke huisvesting, leven zij vaak onder omstandigheden die niet aan wet- en regelgeving voldoen.

Leefbaarheid in de woonomgeving

In 2015 zijn experimenten die de positie van de burgers versterken voortgezet. Onder meer door ruimte te bieden aan maatschappelijke initiatieven die de leefbaarheid vergroten en meer maatschappelijk rendement op leefbaarheid te bereiken en door gemeenten, maatschappelijke organisaties en initiatiefnemers te ondersteunen en knellende wet- en regelgeving aan te pakken en op te lossen.

Ook is er geëxperimenteerd met Budgetmonitoring en Buurtrechten, die burgers juridisch een positie geeft. Het Convenant met de filantropische sector wordt voortgezet en er wordt gezocht naar nieuwe financieringswijzen zoals Social Impact Bonds.

Programma Bevolkingsdaling

In 2015 is na overleg met de Kamer voor vijf jaar een indeling van krimp- en anticipeerregio's vastgesteld, waarbij Noordoost-Fryslân is toegevoegd aan de krimpregio's. Tevens is besloten tot een decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds in plaats van de krimpmaatstaf, die voor de periode van 2016–2020 via centrumgemeenten aan krimpregio's wordt verstrekt.

Het Ministerie van BZK heeft in 2015 intensief overleg gehad met de krimp- en anticipeerregio's over hun wensen voor de Samenwerkingsagenda met het Rijk en hun eigen ambities bij het opstellen van regionale programma's. De resultaten hiervan worden opgenomen in een Actieplan Bevolkingsdaling, dat in 2016 naar de Tweede Kamer zal worden gezonden.

Wijkverpleegkundigen

In de eerste suppletoire begroting 2015 is het budget overgeboekt naar het Gemeentefonds ten behoeve van «Gezond in de stad» (GIDS-gelden)

2.4 Revolverend Fonds Energiebesparing Verhuurders

Leningen

Het gebruik van het Fonds Energiebesparing Huursector met een rijksbijdrage van € 75 mln. (inclusief meerjarige uitvoeringskosten) voor zeer ambitieuze energiezuinige renovatie van bestaande huurwoningen is nog beperkt, met name door de nog beperkte beschikbaarheid van projecten die voor deze financiering in aanmerking komen. Op 1 september 2015 is het fonds in verband met geconstateerde onregelmatigheden in de aanvragen aangepast op het punt van de administratieve eisen en de controlemogelijkheden; inhoudelijk is het fonds niet gewijzigd. Na 1 september 2015 is het grootste deel van de aanvragen voor een totaalbedrag van € 10 mln. ingetrokken. Naar verwachting zullen corporaties na de invoering van de energieprestatievergoeding meer investeren in nul-op-de-meter renovaties met gebruikmaking van het fonds.

Inclusief de in de eerste suppletoire begroting verwerkte mutatie was voor dit fonds in 2015 in totaal € 72,8 mln. beschikbaar. Dit budget is in 2015 niet tot uitbetaling gekomen en is bij Slotwet doorgeschoven naar 2016.

Bijdragen aan baten-lastenagentschappen

Uitvoeringskosten Revolverend Fonds Energiebesparing Verhuurders

De meerjarige uitvoeringskosten binnen het geheel van de beschikbare middelen voor dit fonds worden ingezet in het kader van de uitvoering door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). De uitvoeringskosten worden doorberekend in de rente-opslag bij de te verstrekken leningen en daardoor, afhankelijk van het verloop van het fonds, op termijn «terugverdiend» binnen de beleidsmiddelen.

Artikel 3. Kwaliteit Rijksdienst

A Algemene doelstelling

Een goed presterende rijksoverheid op het gebied van bedrijfsvoering en het bevorderen van de kwaliteit van het management van de Rijksdienst.

B Rol en verantwoordelijkheid

Voor een optimale beleidsvoorbereiding en -uitvoering moet de interne beheersing en sturing van de bedrijfsprocessen in rijksbreed verband op orde zijn. Deze bedrijfsprocessen moeten naast dienstbaar aan het beleid, ook effectief en doelmatig zijn. Daarvoor zijn heldere kaders nodig. De Minister voor Wonen en Rijksdienst regisseert, in samenwerking met de andere Ministeries, de totstandkoming van deze kaders en brengt daarin meer samenhang, met als doel een beter bestuurbare en meer efficiënte bedrijfsvoering binnen de Rijksdienst.

De Minister voor Wonen en Rijksdienst is verantwoordelijk voor de primaire arbeidsvoorwaarden van het Rijk. Daarnaast is de Minister eerstverantwoordelijke voor het rijksbrede beleid van de rijksbrede kaders op de terreinen: personeel, ICT, organisatie, huisvesting, inkoop, facilitaire dienstverlening en beveiliging. Binnen die kaders zijn de afzonderlijke Ministeries zelf verantwoordelijk voor hun bedrijfsvoering.

De Minister voor Wonen en Rijksdienst maakt werk van een kostenbewuste, dienstverlenende en slagvaardige overheid. De Minister toetst de intensiveringen op deze uitgaven om zo invulling te geven aan zijn verantwoordelijkheid voor beheersing hiervan.

Bureau ABD ondersteunt de departementen bij de kabinetsopdracht om in 2017 ten minste 30% vrouwen vertegenwoordigd te hebben binnen de ABD. Daarnaast verleent het bureau diensten aan nieuwe doelgroepen, zoals publiekrechtelijke ZBO's en gemeenten (G4) en wordt verder vormgegeven aan de structurele uitwisseling met het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Ook verzorgt Bureau ABD enkele HR-diensten aan de kabinetsleden, waaronder de salarisadministratie.

Bovendien is de Minister voor Wonen en Rijksdienst werkgever voor de circa 70 managers op het hoogste niveau, daar waar het gaat om benoeming, arbeidsvoorwaarden en ontslag.

C Beleidsconclusies

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar grotendeels conform de verwachtingen zoals vermeld in de begroting en de op 22 mei 2013 aan de Tweede Kamer aangeboden Hervormingsagenda Rijksdienst (Kamerstukken II, [31 490 nr. 119](#)). In het beleidsverslag zijn de belangrijkste activiteiten in 2015 uit de Hervormingsagenda Rijksdienst opgenomen.

De uitgaven op dit artikel zijn hoger dan oorspronkelijk geraamd vanwege een incidentele bijdragen aan het agentschap UBR in de vorm van een aanvulling op het negatieve Eigen Vermogen ultimo 2014 en een bijdrage in het kader van het Lage Lonenschalenbeleid. Daarnaast wordt gedurende het begrotingsjaar de budgettaire raming van dit begrotingsartikel aangepast als gevolg van bijdragen van andere departementen.

D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Budgettaire gevolgen van beleid (bedragen x € 1.000)							
	2011	2012	2013	2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015	Vershil 2015
Verplichtingen:	0	0	18.880	32.104	28.862	18.333	10.529
Uitgaven:	0	0	20.959	30.006	29.318	18.333	10.985
3.1 Kwaliteit Rijksdienst	0	0	20.959	30.006	29.318	18.333	10.985
Subsidies	0	0	3.698	3.641	3.680	3.400	280
Fysieke Werkomgeving Rijk	0	0	298	241	180	0	180
Subsidie A&O-fonds	0	0	3.400	3.400	3.400	3.400	0
Subsidie Qiy	0	0	0	0	100	0	100
Opdrachten	0	0	9.108	8.015	11.556	8.920	2.636
Bedrijfsvoering Rijk	0	0	9.108	8.015	11.556	8.920	2.636
Bijdragen aan baten-lastenagenschappen	0	0	8.153	18.350	14.012	6.013	7.999
Arbeidsmarkt Communicatie	0	0	5.653	6.293	6.013	6.013	0
Baten-lastenagenschap UBR	0	0	0	0	2.750	0	2.750
Bedrijfsvoering Rijk	0	0	0	0	699	0	699
Doc-Direkt	0	0	0	5.257	0	0	0
Eigenaarsbijdrage	0	0	2.500	6.800	4.550	0	4.550
Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken	0	0	0	0	70	0	70
Bedrijfsvoering Rijk	0	0	0	0	70	0	70
Ontvangsten:	0	0	828	8.207	1.334	0	1.334

E Toelichting op de financiële instrumenten

3.1 Kwaliteit Rijksdienst

Subsidies

Fysieke Werkomgeving Rijk

De Minister voor Wonen en Rijksdienst heeft in 2015 een subsidie verstrekt aan het kennisinstituut Center voor People and Buildings voor Fysieke werkomgeving Rijk. De Fysieke Werkomgeving Rijk (FWR) is een concept voor een werkomgeving voor rijksambtenaren dat flexibel, tijden- en plaatsonafhankelijk (samen-)werken mogelijk maakt. De subsidie heeft de generieke ontwikkeling van toepasbare kennis in het domein van de kantoorhuisvesting tot doel.

Subsidie A&O-fonds

Het A+O Fonds Rijk heeft in 2015 een subsidie ontvangen die onderdeel is van de Cao-afspraken. Het bestuur dat bestaat uit Sociale Partners heeft in 2015 o.a. ingezet op instroom en behoud van arbeidsbeperkten en op instrumenten voor de medewerker ter ondersteuning van zijn duurzame inzetbaarheid. Er zijn drie zogenaamde Summerschools georganiseerd, waar ca. 300 medewerkers de kans kregen kennis te maken met het aanbod dat vanuit het A+O fonds. Ook is er een leergang voor managementondersteuners ontwikkeld die vanuit de BelastingdienstAcademie rijksbreed wordt aangeboden.

Subsidie Qiy

De Minister voor Wonen en Rijksdienst heeft in 2015 een subsidie verstrekt aan Qiy Foundation ten behoeve van een verdere uitwerking van het Qiy concept voor gegevensdeling op basis van open standaarden, waarmee burgers en bedrijven de regie (terug-)krijgen over hun gegevens in het digitale domein. In 2015 is de eerste uitwerking opgeleverd.

Opdrachten

Bedrijfsvoering Rijk

Om de kwaliteit van de Rijksdienst te verbeteren is in 2015 op het terrein van organisatie en personeel verder gewerkt aan het realiseren van in-, door- en uitstroom van rijksambtenaren. Zo heeft de Minister voor Wonen en Rijksdienst het beleid gericht op mobiliteit en flexibele inzet van personeel bij het Rijk in 2015 een nieuwe impuls gegeven. De plannen hiervoor zijn in november 2015 aan de Tweede Kamer gestuurd en worden inmiddels (zoveel mogelijk in interdepartementale samenwerking) ten uitvoer gebracht. Over de voortgang wordt jaarlijks in de Jaarrapportage Bedrijfsvoering gerapporteerd.

Op 2 oktober 2015 is een nieuwe CAO Rijk tot stand gekomen op basis van de Loonruimteovereenkomst publieke sector 2015–2016, met een looptijd tot ultimo 2016. Naast een inkomensverbetering bevat de nieuwe CAO afspraken over het verlengen van het van werk-naar-werk-beleid tot ultimo 2016, zodat er gelegenheid is hierover uiterlijk 1 oktober 2016 meer structurele afspraken te maken. Daarnaast is in de nieuwe CAO afgesproken om te komen tot een agenda strategisch personeelsbeleid Rijk 2025 met als doel om zonder taboes alle gewenste onderwerpen aan de orde te stellen. Hieruit voortvloeiend kunnen dan bij de volgende CAO vernieuwende afspraken gemaakt worden die passen bij een wendbare en kwalitatief hoogstaande rijksdienst die recht doen aan de professionele medewerkers en hun duurzame inzetbaarheid.

Eind januari 2015 werd de reactie van het kabinet op het Eindrapport van de Tijdelijke commissie ICT-projecten aan de Tweede Kamer aangeboden. De kabinetsreactie (*Kamerstukken II 33 326, nr. 13*) bevat een groot aantal maatregelen om de beheersing van ICT-projecten en de informatievoorziening aan de Kamer te verbeteren. De eerste rapportage over de uitvoering daarvan is de Kamer bij brief d.d. 10 juli 2015 (*Kamerstukken II 26 643, nr. 365*) aangeboden. Een belangrijk onderdeel van de kabinetsreactie betreft de inrichting van het Bureau ICT-toetsing (BIT). In 2015 is een toetskader voor het BIT vastgesteld, is de Toetsingsraad BIT ingesteld en heeft het BIT, in een pilotperiode, drie adviezen uitgebracht. Ook het ICT-dashboard is aangepast; het dashboard bevat nu alle projecten met een ICT-component van meer dan € 5 miljoen. De departementale CIO's zijn inmiddels lid van de bestuursraad van hun Ministerie. Verder is op het gebied van personeel nu de uitbreiding van I-Interim Rijk in uitvoering alsook de opbouw van een ICT-rijkstraineeprogramma. Daarnaast is in 2015 ook verder gewerkt aan de afronding van de ambities uit de I-strategie Rijk (*Kamerstukken II, 26 643, nr. 216*) zoals gemeld in de bovengenoemde kabinetsreactie.

De Minister voor Wonen en Rijksdienst heeft de implementatie van de Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst (BIR) door de departementen intensief gevolgd en gestimuleerd. Het onderwerp stond hoog op de agenda en in samenwerking met de CIO's, de Auditdienst Rijk (ADR) en de Algemene Rekenkamer is aan de Ministeries het model aangeleverd voor de In Control Verklaring (ICV) over 2015 op de BIR implementatie. In deze

ICV staan de risico's voor de kritieke systemen centraal, alsook de wijze hoe hierop gestuurd wordt vanuit het departement.

Het 4e en laatste (rijks)overheidsdatacenter, ODC Haaglanden, is begin 2015 opgeleverd. Er zijn nu 4 ODC's operationeel. De migraties van 64 oude datacenters naar de vier nieuwe ODC's van het Rijk is in volle gang. Ultimo 2015 zijn er 28 datacenters gemigreerd naar één van de vier ODC's. Om de interconnectiviteit van de ODC's te realiseren, wordt elke ODC aangesloten op het NAFIN, het beveiligd glasvezelnetwerk van Defensie. Zodoende wordt een samenhangende Datacentervoorziening gerealiseerd die de basis vormt voor de Rijkscloud. Twee van de vier ODC's zijn in 2015 op NAFIN aangesloten. Het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA) gaat inhuizen bij ODC Noord en is daarmee het eerste ZBO dat aansluit op de Datacentervoorziening van de rijksoverheid met gebruikmaking van de herziening van de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen.

Op het gebied van inkoop streeft het Rijk met een compacte inkooporganisatie naar professioneel en verantwoord inkopen. 2015 stond geheel in het teken van het doorontwikkelen van een effectieve en efficiënte inkoopdienstverlening voor de gebruikers bij de departementen. Op basis van haalbaarheidstudies voor de nieuwe inkoopcategorieën is besloten om uiteindelijk voor 32 inkoopcategorieën daadwerkelijk rijksbreed categoriemanagement te gaan voeren. De rijksoverheid toetst doorlopend haar integriteitsmanagement. Uit een in begin 2015 door de Auditdienst Rijk (ADR) uitgevoerd onderzoek blijkt dat in beginsel het huidige stelsel van rijkswaarborgen in de praktijk werkt en de randvoorwaarden voor integer inkopen aanwezig zijn. Het onderzoek maakte duidelijk dat er voldoende waarborgen (regels) zijn, maar dat er ook enkele kwetsbaarheden zijn. In 2015 is gestart met het verbeteren van de toepassing, de effectiviteit en de communicatie over de regels. Dit om niet-integer gedrag bij inkoop zoveel mogelijk tegen te gaan.

Daarnaast maken milieucriteria, sociale voorwaarden en social return onderdeel uit van de rijksbrede inkooppraktijk. In september 2015 is het samen met EZ, SZW, BZ en lenM opgestelde plan van aanpak maatschappelijk verantwoord inkopen naar de Tweede Kamer gestuurd.

De masterplannen kantoorhuisvesting zijn in 2015 geactualiseerd en geven een meerjarig beeld van de ontwikkeling van de vraag naar huisvesting bij de Rijksdienst. Dat beeld is aangevuld met de meerjarige vraagontwikkeling bij andere sectoren binnen het Rijk, zoals Defensie, Politie en gevangeniswezen. Begin 2016 wordt de Kamer over dat beeld geïnformeerd.

De rijksbrede kengetallen over de bedrijfsvoering staan vermeld in de Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk.

Bijdragen aan baten-lastenagenschappen

Arbeidsmarkt Communicatie

Het Expertisecentrum Organisatie & Personeel (EC O&P) van Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk voert de rijksbrede arbeidsmarktcommunicatie uit. Daarnaast verzorgt EC O&P het functioneel beheer van de carrièresites overheid (CSO platform) en de regie over het technisch- en applicatiebeheer.

Bijdrage UBR: Voor de uitvoering van het Lage Lonenscalenbeleid heeft het agentschap Uitvoeringsbedrijf Bedrijfsvoering Rijk (UBR) een bijdrage van € 2,7 mln. van BZK ontvangen.

Eigenaarsbijdrage UBR: Dit betreft een budgettaire aanvulling in 2015 op het negatieve Eigen Vermogen van UBR ultimo 2014.

Artikel 6 Uitvoering rijksvastgoedbeleid

A Algemene doelstelling

Uitvoering geven aan rijksvastgoedbeleid door:

- het verzorgen van de rijkshuisvesting van Hoge Colleges van Staat, het Ministerie van Algemene Zaken en het Koninklijk Huis, het beheren van monumenten die, naar hun aard, niet geschikt zijn voor rijkshuisvesting en het uitvoeren van het rijkshuisvestingsbeleid.
- het realiseren van een optimaal financieel resultaat bij het verwerven, beheren, ontwikkelen en vervreemden van materiële activa (onroerend goed) van/voor het Rijk voor de realisatie van rijksdoelstellingen.

B Rol en verantwoordelijkheid

De Minister voor Wonen en Rijksdienst is op basis van het Besluit Rijksgebouwendienst 1999 (KB), als opdrachtgever en uitvoerder verantwoordelijk voor:

- de huisvesting van de Hoge Colleges van Staat en het Ministerie van Algemene Zaken.
- de huisvesting van het Koninklijk Huis, voor zover vallend onder de verantwoordelijkheid van de Staat.
- het beheer en onderhoud van de monumenten die aan de Rijksgebouwendienst zijn toevertrouwd en die naar hun aard niet geschikt zijn voor de huisvesting van rijksdiensten.
- de doelmatige uitvoeringspraktijk van de rijkshuisvesting binnen de wettelijke en afgesproken kaders.

Daarnaast is de Minister voor Wonen en Rijksdienst als uitvoerder op het terrein van rijksvastgoed verantwoordelijk voor:

- het (privaatrechtelijk) beheer van onroerende zaken die aan de Staat toebehoren dan wel zijn toevertrouwd, een en ander voor zover de verantwoordelijkheid voor dat beheer niet bij of krachtens de wet bij een of meer andere Ministers is gelegd.
- de coördinatie van de samenwerking en afstemming tussen de diensten die onderdeel vormen van het rijksvastgoedstelsel, zowel in de regio als landelijk (regiefunctie). Ter bevordering van de samenwerking en afstemming tussen de diensten fungeert de Raad voor Vastgoed rijksoverheid (RVR). Ter bevordering van de samenwerking en afstemming tussen de departementen ten aanzien van rijksvastgoed fungeert de Interdepartementale Commissie Rijksvastgoed (ICRV). De Minister draagt zorg voor de ondersteuning van de RVR en de ICRV en is verantwoordelijk voor de totstandkoming van de rijks(brede) vastgoedportefeuillestrategie, die de ministerraad jaarlijks vaststelt.
- de vertegenwoordiging namens het Rijk bij gebiedsontwikkelingsprojecten waarbij meervoudige rijksdoelstellingen aanwezig zijn. Ook hierbij wordt gestreefd naar een optimale inzet van (overtollige) rijksactiva en/of financiële bijdragen van het Rijk.

Verantwoordelijkheden overtollig vastgoed

De Minister voor Wonen en Rijksdienst verzorgt de ingebruikgeving en vervreemding van (overtollige) onroerende zaken van andere Ministeries. Voor zover er op basis van de huidige begrotingsregels van het kabinet sprake is van een generieke middelenafpraak met een Minister, wordt de opbrengst uit ingebruikgeving en/of vervreemding door de betreffende Minister begroot en verantwoord op de eigen begroting.

Met ingang van 1 juli 2014 neemt het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf overtollig vastgoed van andere departementen over tegen betaling vooraf. De (netto-)opbrengst uit verkoop van dit vastgoed aan derden wordt begroot en verantwoord in de agentschapsbegroting en agentschapsjaarrekening. Vastgoed dat voor 1 juli 2014 overtollig is gesteld, wordt nog volledig begroot en verantwoord door de betreffende Minister.

C Beleidsconclusies

De voorliggende verantwoording betreft de Rijksgebouwendienst en het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf. De Dienst Vastgoed Defensie (DVD), de Rijksgebouwendienst, het Rijksvastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf en de directie Rijksvastgoed zijn in 2014 samengegaan in het Rijksvastgoedbedrijf. De ministeriële verantwoordelijkheid voor de DVD is bij koninklijk besluit op 1 januari 2015 overgeheveld van het Ministerie van Defensie naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De Hoge Colleges van Staat, het Ministerie van Algemene Zaken en de Koning hebben gezamenlijk de beschikking over ca. 260.000 m² bruto vloeroppervlak, waarop onderhoudswerkzaamheden zijn uitgevoerd.

Aan diverse monumenten zijn instandhoudingswerkzaamheden en terreinonderhoud uitgevoerd. Het ging daarbij in 2015 onder andere om de Vesting Naarden, de Onze Lieve Vrouwekerk in Veere, Huis Doorn, Muiderslot en Kasteel Loevestein.

Met een brief van 11 november 2011 heeft de Minister van BZK de Kamer o.a. gemeld het beleid ten aanzien van monumenten zonder huisvestingsfunctie in bezit van de Rijksgebouwendienst te harmoniseren met dat van andere rijksdiensten en te bezien of andere vormen van beheer en exploitatie mogelijk zijn. Een belangrijke mijlpaal van dit gewijzigde beleid is de vervreemding in 2015 van een pakket monumenten aan de Nationale Monumentenorganisatie (NMo). Hiervoor is aan de NMo een instandhoudingsbijdrage verstrekt.

De doelstelling om in 2015 de maatregelen in het kader van tranche 2 (objecten met een publieksfunctie, zoals musea en gerechtsgebouwen) en tranche 3 (objecten met een (rijks)kantoorfunctie) voor FCIB (het Functioneel Controleren, Inregelen en Beproeven van klimaatinstallaties) af te ronden, is vrijwel geheel gerealiseerd.

Met FCIB worden klimaatinstallaties in gebouwen zodanig ingeregeld, dat een optimaal thermisch comfort wordt bereikt bij een minimale verstoring van het bedrijfsproces en een zo laag mogelijk energiegebruik.

De regeling voor opdrachtgeversubsidie Leerlingbouwplaatsen is geëvalueerd. Op basis daarvan is de regeling per 1/1/2016 niet gecontinueerd.

Het Rijksvastgoedbedrijf vertaalt rijksbeleid in uitvoeringskaders voor de eigen dienst en adviseert over uitvoerbaarheid van (voorgenomen) beleid aan verschillende beleidsonderdelen (IenM, DG Wonen en Bouwen etc.) en draagt daarmee bij aan aanscherping van die kaders. Onderwerpen die het afgelopen jaar hebben gespeeld betroffen bijvoorbeeld: leegstand van kantoren, kwaliteitsborging, normalisatie en regeldruk, duurzaam hout,

energiebesparing en verantwoording daarover aan de EU, duurzaam inkopen³ en concepten van de Omgevingswet met nieuwe bouwreggeving.

De uitvoering van het (privaatrechtelijk) beheer van onroerende zaken die aan de Staat toebehoren dan wel zijn toevertrouwd, een en ander voor zover de verantwoordelijkheid voor dat beheer niet bij of krachtens de wet bij een of meer andere Ministers is gelegd, is conform verwachtingen gerealiseerd en heeft meer gekost dan begroot.

Het Rijksvastgoedbedrijf heeft in 2015 155 transacties afgehandeld; 56 hiervan betroffen gebouwen en/of complexen. Hierbij is ruim 350 ha grond verkocht. De totale opbrengst bedroeg ruim € 118 mln.

D. Tabel Budgettaire gevolgen van beleid

Budgettaire gevolgen van beleid (bedragen x € 1.000)							
	2011	2012	2013	2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijk vastgestelde begroting 2015	Vershil 2015
Verplichtingen:	0	0	0	163.108	221.781	147.690	74.091
Uitgaven:	0	0	0	162.415	220.862	147.690	73.172
6.1 Een doelmatige uitvoeringspraktijk van de Rijkshuisvesting	0	0	0	59.416	118.385	56.611	61.774
Bijdragen aan baten-lastenagenschappen	0	0	0	59.416	118.385	56.611	61.774
Bijdrage aan Rgd voor huisv Koninklijk Huis, HoCoSta's en AZ <i>waarvan: paleizen</i>	0	0	0	38.798	36.507 15.149	37.761	- 1.254
Bijdrage aan Rgd voor monumenten	0	0	0	11.328	73.224	10.196	63.028
Bijdrage aan Rgd voor rijkshuisvesting	0	0	0	9.290	8.654	8.654	0
6.2 Beheer materiele activa	0	0	0	102.999	102.477	91.079	11.398
Opdrachten	0	0	0	14.682	17.316	11.179	6.137
Beheer en plankosten	0	0	0	14.682	17.316	11.179	6.137
Bekostiging	0	0	0	64.233	63.726	59.585	4.141
Zakelijke lasten	0	0	0	64.233	63.726	59.585	4.141
Bijdragen aan baten-lastenagenschappen	0	0	0	24.084	21.435	20.315	1.120
Bijdrage RVOB	0	0	0	24.084	21.435	20.315	1.120
Ontvangsten:	0	0	0	148.547	161.904	120.241	41.663

E. Toelichting op de financiële instrumenten

6.1 een doelmatige uitvoeringspraktijk van de Rijkshuisvesting

Bijdragen aan baten-lastenagenschappen

Bijdragen aan de Rgd voor huisvesting Koninklijk Huis, HoCoSta's en AZ
Het betreft hier de kosten huisvesting van de Koning, van de Hoge Colleges van Staat en het Ministerie van Algemene Zaken. De onderschrijving wordt met name veroorzaakt doordat enkele kleinere

³ <https://www.pianoo.nl/themas/maatschappelijk-verantwoord-inkopen-duurzaam-inkopen/productgroepen/cluster-kantoorgebouwen>

werkzaamheden later dan verwacht zijn afgerond of financieel afgewikkeld. Zo zal een laatste afrekening van de kosten van de openstelling van de Oranjezaal in 2016 plaatsvinden.

Specifieke toelichting huisvesting Koninklijk Huis.

In juni 2015 heeft het kabinet naar aanleiding van de evaluatie van de begroting van de Koning besloten om de uitgaven die worden gedaan voor de Koning uitgebreider toe te lichten.

Hieronder volgt een nadere toelichting. Bij het jaarverslag van de Koning (I) is een extra-comptabele bijlage opgenomen waarin deze uitgaven ook worden gepresenteerd.

In 2015 is voor de bijdrage aan de Rgd voor huisvesting Koninklijk Huis, Hoge Colleges van Staat en het Ministerie van Algemene Zaken € 36,5 mln. gerealiseerd, hiervan is 15,1 mln. voor de paleizen.

Aan de Koning zijn Paleis Huis ten Bosch, het Koninklijk Paleis te Amsterdam en Paleis Noordeinde ter beschikking gesteld.

In 2015 heeft Wonen en Rijksdienst € 15,1 mln. aan het Rijksvastgoedbedrijf vergoed voor gebruiksvergoeding en kleinere (onderhoud)projecten voor de paleizen. De € 15,1 mln. voor de paleizen bestaat uit een aantal componenten.

- Ten eerste de zogenaamde «1-opslag» van ca. € 50/m² BVO (bruto vloer oppervlak). Deze opslag is een vergoeding voor belastingen, onderhoud en apparaatskosten RVB. De 1-opslag bedraagt ca. € 4 mln.
- Ten tweede rente en afschrijving. Dit betreft de investeringen die vanaf 2010 via de leenfaciliteit zijn gefinancierd en zijn geactiveerd op de balans van het RVB. Hiervan is circa € 4 mln. rente en ca. € 5 mln. afschrijvingen.
- Het restant (ca. € 2 mln.) zijn betalingen van WenR aan het RVB voor investeringen op basis van wet- en regelgeving (o.a. brandveiligheid), kosten voor kleinere aanpassingen en kosten voor de tijdelijke openstelling van de Oranjezaal in Paleis Huis ten Bosch. Een laatste afrekening van de kosten van deze openstelling zal in 2016 plaatsvinden.

Bijdrage aan de Rgd voor monumenten

De bijdrage betreft de kosten van monumenten met een erfgoedfunctie, maar zonder huisvestingsfunctie, zoals monument Paleis Soestdijk. De overschrijding wordt veroorzaakt door de bijdrage die aan de Nationale Monumentenorganisatie is betaald voor de instandhouding van aan haar overgedragen monumenten.

Prestatie-indicator	Basiswaarde	Peildatum	Streefwaarde	Periode	Realisatie
Gebruiksgraad monumenten	95%	2009	95%	2015	98%

Bron: BZK/RgdB administraties

De gebruiksgraad op 31 december 2015 van de monumenten met een erfgoedfunctie (maar zonder rijkshuisvestingsfunctie) is 98% (was 98% ultimo 2014). De gebruiksgraad is het aantal m²'s bruto vloeroppervlak (bvo) per object dat in gebruik is in verhouding tot het totaal aantal m²'s bvo. Een deel van de monumenten is naar hun aard niet geschikt voor gebruik, zoals gedenknaalden of grafmonumenten. Deze zijn buiten de berekening gehouden. Een belangrijk deel van deze monumenten is inmiddels overgedragen aan de Nationale Monumentenorganisatie.

Bijdrage aan de Rgd voor rijkshuisvesting

De begroting is middels bevoorschotting geheel gerealiseerd. Een overschot of tekort wordt in 2016 afgerekend.

6.2 Beheer materiële activa

Opdrachten

Beheer- en plankosten

Beheer- en plankosten betreffen kosten voor onderhoud aan en beheer van onroerende zaken, zoals taxatiekosten, energiekosten, bewakingskosten en transitiekosten.

De begroting is bij 1^e suppletoire begroting met € 1 mln. verhoogd en bij 2^e suppletoire met € 2,5 mln. Het budget is sinds de 2^e suppletoire met nog eens € 2 mln. overschreden. Dit is evenals vorig jaar een gevolg van de slechte vastgoedmarkt waardoor objecten gemiddeld langer in bezit blijven. Daarnaast draagt de vluchtelingenopvang bij aan de hogere kosten.

Bekostiging

Zakelijk lasten

Het gaat hier om de betaling van, door gemeenten en waterschappen opgelegde, belastingen en heffingen op onroerende zaken in eigendom bij de Staat. Het betreft met name onroerende-zaakbelasting (ca. 80%) en waterschaps- en rioolheffingen (ca. 20%).

De hogere uitgaven voor zakelijke lasten zijn een gevolg van onvoldoende budgetten bij de instelling van de centrale loketfunctie bij RVOB.

Daarnaast zijn eerdere tariefverhogingen van de waterschapslasten niet gecompenseerd door hogere budgetten.

Bijdragen aan baten-lastenagentschappen

Bijdrage RVOB

Het betreft de bijdrage aan het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf voor de uitvoering van het (privaatrechtelijk) beheer van onroerende zaken die de Staat toebehoren en het vertegenwoordigen van het Rijk bij bepaalde gebiedsontwikkelingsprojecten. De uitvoering van het (privaatrechtelijk) beheer houdt hoofdzakelijk in: het verwerven, beheren, ontwikkelen en vervreemden van onroerende zaken. De raming van de ontwerpbegroting is bij 1e suppletoire begroting verhoogd met middelen die op een centrale BZK-begrotingspost waren opgenomen voor de (voormalige) directie Rijksvastgoed.

Ontvangsten

De ontvangsten zijn onder te verdelen in de volgende categorieën:

Zakelijke lasten

Het merendeel van de ontvangsten betreft de vergoeding die het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf ontvangt vanuit de gebruiksvergoeding in het rijkshuisvestingsstelsel voor het door hem betaalde eigenarendeel van de onroerendezaakbelasting. Daarnaast gaat het om terugbetalingen door de huurders van door het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf betaalde gebruikerslasten.

Ingebruikgevingen

Het gaat hierbij om de ingebruikgeving (verhuring) van de onroerende zaken van de Staat voor zover er voor de opbrengst uit ingebruikgeving geen middelenafpraak bestaat. Dit leidt tot inkomsten uit verpachting, huur, huurrechten benzinestations langs rijkswegen en verhuur jachtgenot. De hogere ontvangsten zijn mede een gevolg van extra verhuuropbrengsten van objecten die door Defensie in materieel beheer zijn overgedragen en door het COA in gebruik zijn genomen.

Vervreemding

Het betreft de vervreemding van de onroerende zaken van de Staat, voor zover voor de opbrengst uit vervreemding geen middelenafpraak bestaat. Dit leidt tot inkomsten uit vervreemding van met name agrarische onroerende zaken en van overige onroerende zaken.

Verkoop bodemmaterialen

Hieronder vallen de ontvangsten uit de verkoop van bodemmaterialen, zoals zand.

Veiling huurrechten benzinestations

Het betreft de ontvangsten uit de veiling van huurrechten van benzinestations langs rijkswegen.

3. BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

Inleiding

In de bedrijfsvoeringsparagraaf wordt ingegaan op de aandachtspunten en relevante verbeteringen in de bedrijfsvoering in het verslagjaar 2015. De bedrijfsvoeringsparagraaf heeft het karakter van een uitzonderingsrapportage. Voor de algemene en BZK brede onderwerpen wordt verwezen naar de bedrijfsvoeringparagraaf van het jaarverslag van hoofdstuk VII (BZK). In deze bedrijfsvoeringsparagraaf komen de verplichte elementen en specifieke onderwerpen voor hoofdstuk XVIII (W&R) aan de orde, te weten de rechtmatigheid en de totstandkoming van de beleidsinformatie.

• Rechtmatigheid

Naleving wet- en regelgeving huurtoeslag

De betalingen voor de huurtoeslag worden door de Minister voor Wonen en Rijksdienst verantwoord op beleidsartikel 01 Woningmarkt van het begrotingshoofdstuk XVIII Wonen en Rijksdienst. De Rijksbegrotingsvoorschriften schrijven voor dat, indien bij statistische steekproeven de meest waarschijnlijke en/of maximale fout of onzekerheid de tolerantiegrens overschrijdt, in de bedrijfsvoeringparagraaf de meest waarschijnlijke fout of onzekerheid wordt gerapporteerd. Voor de toeslagregelingen geldt een tolerantiegrens van 3%, behalve voor de huurtoeslag vanwege de geringe omvang van het desbetreffende begrotingshoofdstuk. Voor de huurtoeslag geldt voor 2015 een tolerantiegrens van 1,19%. Op basis van de maximale fout wordt de – verhoudingsgewijze zeer lage – tolerantiegrens ad € 49,4 miljoen voor de uitbetaalde voorschotten met € 19,5 mln. overschreden. De meest waarschijnlijke fout voor de uitbetaalde voorschotten bedraagt € 42,4 mln. (1%) en onderschrijdt met € 7,0 mln. de tolerantiegrens.

Baten-lastenagentschappen

De tolerantiegrens van de verantwoordingsstaat van de baten-lastenagentschappen bedraagt € 21 mln. Het totaalbedrag aan onrechtmatigheden bedraagt € 37,7 mln. Dit betreft met name onrechtmatig aangegane verplichtingen bij aanbestedingen.

Onzekerheden objectieve keuze leveranciers

Artikel 1.4 van de Aanbestedingswet (AW) stelt dat aanbestedende diensten bij meervoudig en enkelvoudig onderhandse aanbestedingen (onder de Europese drempel) de ondernemers die zij uitnodigen op basis van objectieve criteria kiezen. Bovendien moeten zij op verzoek van een ondernemer de motivering van die keuze verstrekken. Voor het verantwoordingsjaar 2015 bestond onduidelijkheid over de vraag of en zo ja welke documentatievereisten werden gesteld aan deze keuze.

Voor het verantwoordingsjaar 2015 heeft de Algemene Rekenkamer aangekondigd dat in afwachting van nadere kaders voor het controlejaar 2015 de motivering van de objectieve leverancierskeuze voor alle inkopen tussen de nul en € 33.000,- niet in het rechtmatigheidsoordeel wordt betrokken. Bevindingen op dit punt bij inkopen boven deze grens kunnen leiden tot onzekerheden in de inkoopstroom.

Dit heeft tot gevolg dat € 177,5 mln. aan inkopen bij baten-lastenagentschappen die vallen onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onzeker zijn. Bij de baten-lastenagentschappen die vallen onder Wonen en Rijksdienst is een bedrag

van € 177,5 mln. onzeker. De rapporteringstolerantie voor onzekerheden van € 63 mln. wordt hiermee overschreden.

Voor 2016 en volgende jaren wordt een nader kader opgesteld dat kan rekenen op draagvlak bij alle betrokken partijen (regelgevers, kaderstellers, uitvoerders en controleurs).

- Totstandkoming beleidsinformatie

Totstandkoming niet financiële beleidsinformatie

In het Samenvattend Auditrapport 2014 heeft de Auditdienst Rijk (ADR) benoemd dat het totstandkomingsproces van de niet-financiële informatie op hoofdlijnen was beschreven en niet geactualiseerd naar de actuele situatie en dat de totstandkoming van de kwalitatieve uitspraken in de beleidstekst beperkt reconstrueerbaar is omdat eenduidige omschrijvingen en kwaliteitsafspraken soms ontbreken. In de bestuurlijke reactie hebben de Ministers gemeld voornemens te zijn tijdig de aanschrijving voor het jaarverslag 2015 alsook de specifieke werkinstructie voor de niet-financiële informatie geheel te actualiseren. Hier is met de aanschrijving van het jaarverslag 2015, het geactualiseerde handboek jaarverslag waar nu NFI in is opgenomen en de actualisatie van de werkinstructie NFI invulling aan gegeven.

BZK heeft nog twee maatregelen genomen om de totstandkoming en kwaliteit van de niet-financiële informatie in het jaarverslag van 2015 verder te verbeteren. Er wordt een standaard controleprogramma voor de bijlagen bij het jaarverslag voor de totstandkoming van de niet-financiële informatie gebruikt en er zijn afspraken over de structuur en inhoud van het dossier vastgelegd in de werkinstructie NFI.

De beschreven maatregelen hebben ertoe geleid dat de niet-financiële informatie in de meeste gevallen deugdelijk, ordelijk en controleerbaar tot stand is gekomen. Bij één kwantitatieve uitspraak in de beleidstekst is de totstandkoming beperkt reconstrueerbaar. BZK zal in 2016 de werkwijze NFI evalueren en indien nodig wordt de werkinstructie/het controleprogramma aangepast.

Beleidsdoorlichtingen

In 2015 is de «Beleidsdoorlichting artikel 1 Woningmarkt Begroting Wonen en Rijksdienst», aan de Tweede Kamer aangeboden. Met een inhoudelijke kabinetsreactie wordt gewacht op de afronding van het IBO Sociale huur dat uiterlijk in juni 2016 wordt afgerond. Er zal dan een integrale kabinetsreactie komen op de beleidsdoorlichting en het IBO sociale huur. In 2015 is tevens de beleidsdoorlichting Arbeidsmarktcommunicatie Rijk (onderdeel van beleidsartikel 3), de beleidsdoorlichting Energie en Bouwkwaliteit (beleidsartikel 2.1) en de beleidsdoorlichting van het Programma Bevolkingsdaling (beleidsartikel 2.3) in de Tweede Kamer behandeld. In het beleidsverslag wordt nader ingegaan op de in 2015 afgeronde beleidsdoorlichtingen. Eventuele beleidsmatige consequenties lopen mee in het traject van de ontwerpbegroting 2017.

De beleidsdoorlichting die betrekking hebben op hoofdstuk VII zijn opgenomen in de bedrijfsvoeringsparagraaf van dat hoofdstuk.

- Financieel- en materieelbeheer

Voor het financieel- en materieelbeheer wordt u verwezen naar de bedrijfsvoeringsparagraaf van het Ministerie van BZK (VII).

- Overige aspecten van de bedrijfsvoering

Voor de overige aspecten van de bedrijfsvoering wordt u verwezen naar de bedrijfsvoeringsparagraaf van het Ministerie van BZK (VII).

C. JAARREKENING 2015

1. DE DEPARTEMENTALE VERANTWOORDINGSSTAAT

Departementale verantwoordingsstaat 2015 van Wonen en Rijksdienst (XVIII) (Bedragen x € 1.000)												
Art. Omschrijving	-1-			-2-			3=(2-1)					
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting						Realisatie			Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting		
	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
Totaal	3.792.551	3.603.059	621.448	4.245.300	4.265.693	973.735	452.749	662.634	352.287			
Beleidsartikelen												
1 Woningmarkt	3.377.405	3.335.413	501.116	3.959.739	3.965.674	810.381	582.334	630.261	309.265			
2 Woonomgeving en bouw	249.123	101.623	91	34.918	49.839	116	-214.205	-51.784	25			
3 Kwaliteit Rijksdienst	18.333	18.333	0	28.862	29.318	1.334	10.529	10.985	1.334			
6 Uitvoering Rijksvastgoedbeleid	147.690	147.690	120.241	221.781	220.862	161.904	74.091	73.172	41.663			

2. DE SAMENVATTENDE VERANTWOORDINGSSTAAT BATEN- LASTENAGENTSCHAPPEN

Samenvattende verantwoordingsstaat 2015 inzake baten-lastenagentschappen van Wonen en Rijksdienst (XVIII) (Bedragen x € 1.000)

Naam	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Baten-lastenagentschap	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
<hr/>				
<i>Logius</i>				
Totale baten	104.132	145.963	41.831	115.767
Totale lasten	104.132	144.330	40.198	116.910
Saldo van baten en lasten	0	1.633	1.633	- 1.143
Totale kapitaalontvangsten	6.000	1.350	- 4.650	
Totale kapitaaluitgaven	9.000	2.802	- 6.198	
<i>P-Direkt</i>				
Totale baten	71.533	76.427	4.894	70.327
Totale lasten	71.533	77.120	5.587	73.876
Saldo van baten en lasten	0	- 693	- 693	- 3.549
Totale kapitaalontvangsten	11.000	0	- 11.000	
Totale kapitaaluitgaven	24.650	16.982	- 7.668	
<i>Uitvoeringorganisatie Bedrijfsvoering Rijk</i>				
Totale baten	113.977	135.998	22.021	129.859
Totale lasten	113.977	136.767	22.790	140.260
Saldo van baten en lasten	0	- 769	- 769	- 10.401
Totale kapitaalontvangsten	2.000	5.840	3.840	
Totale kapitaaluitgaven	3.100	2.331	- 769	
<i>FMHaaglanden</i>				
Totale baten	114.863	124.695	9.832	114.625
Totale lasten	114.863	117.009	2.146	116.658
Saldo van baten en lasten	0	7.686	7.686	- 2.033
Totale kapitaalontvangsten	12.500	11.604	- 896	
Totale kapitaaluitgaven	17.413	17.250	- 163	
<i>SSC ICT</i>				
Totale baten	178.000	221.495	43.495	185.989
Totale lasten	178.000	226.200	48.200	186.933
Saldo van baten en lasten	0	- 4.705	- 4.705	- 944
Totale kapitaalontvangsten	30.000	35.503	5.503	
Totale kapitaaluitgaven	58.000	56.933	- 1.067	
<i>Rijksgebouwendienst</i>				
Totale baten	1.260.440	1.219.543	- 40.897	1.333.948
Totale lasten	1.226.198	1.204.796	- 21.402	1.252.286
Saldo van baten en lasten	34.242	14.747	- 19.495	81.662
Totale kapitaalontvangsten	474.000	260.211	- 213.789	
Totale kapitaaluitgaven	872.223	563.652	- 308.571	
<i>Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf</i>				
Totale baten	34.030	26.749	- 7.281	25.592
Totale lasten	33.860	23.829	- 10.031	22.933
Saldo van baten en lasten	170	2.920	2.750	2.659
Totale kapitaalontvangsten	87.824	20.398	- 67.426	
Totale kapitaaluitgaven	88.256	23.102	- 65.154	

Naam	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Baten-lastenagentschap	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
			0	
<i>Dienst Vastgoed Defensie</i>				
Totale baten	0	194.382	194.382	–
Totale lasten	0	198.513	198.513	–
Saldo van baten en lasten	0	– 4.131	– 4.131	
Totale kapitaalontvangsten	12.564	0	– 12.564	
Totale kapitaaluitgaven	16.702	0	– 16.702	
<i>Dienst van de Huurcommissie</i>				
Totale baten	11.642	15.274	3.632	15.488
Totale lasten	11.642	15.247	3.605	16.597
Saldo van baten en lasten	0	27	27	– 1.109
Totale kapitaalontvangsten	0	0	0	
Totale kapitaaluitgaven	1.716	696	– 1.020	

3. JAARVERANTWOORDING BATEN-LASTENAGENTSCHAPPEN PER 31 DECEMBER 2015

3.1 Logius

Inleiding

Logius is als onderdeel van het directoraat-generaal Organisatie en Bedrijfsvoering Rijk (DGOBR), de regieorganisatie die samen met klanten, partners en leveranciers de e-overheid groot maakt. Dit doet Logius door te zorgen voor overheidsbrede, samenhangende ICT-producten. Hierbij gaat het om digitale dienstverlening aan burgers, aan bedrijven en tussen overheden. Logius stimuleert organisaties met een publieke taak om onze producten breed toe te passen en is verantwoordelijk voor het beheer en de verbetering van onze producten en diensten. Zo is Logius de drijvende kracht achter de digitale overheid. De missie van Logius luidt: «Logius, de dienst digitale overheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, biedt publieke dienstverleners een samenhangende ICT-infrastructuur, zodat burgers en bedrijven betrouwbaar, snel, groen en gemakkelijk elektronisch zaken met hen kunnen doen».

Speerpunten 2015

In 2015 was binnen Logius standaardisatie en hergebruik van functionele bouwstenen een belangrijke doelstelling. Door de gezamenlijke, bouwsteengewijze aanpak van infrastructuur, platformen en bijbehorende keteninformatiediensten kan Logius zijn strategische doelstellingen eenvoudiger bereiken. Dit is momenteel gedeeltelijk gerealiseerd ten aanzien van de vooral harde ICT producten en diensten zoals gebouwen (datacenter), storage, netwerk en servers. De voordelen ervan zijn groot (zoals het delen van het gebouw, hardware, verbindingen en het kunnen realiseren van beveiligingsmaatregelen binnen één gestandaardiseerd platform i.p.v. diverse platformen). Ten aanzien van Managed Services is een waardeketen analyse uitgevoerd, waarbij is gekeken waar het huidige zwaarte punt in de value chain map ligt. Managed Services levert een standaard fundament onder de specifieke toepassingen van de afnemers waaronder de diverse voorzieningen van Logius die behoren tot de Generieke Digitale Infrastructuur (GDI).

Consequente toepassing van verdere inzet van Logius bouwstenen zoals o.a. Keten Informatie Services en Managed Services hebben ertoe geleid dat in steeds grotere mate diensten en infrastructuur breed inzetbaar zijn voor de gehele Logius-portfolio en er in gezamenlijkheid wordt verworven, geleverd en gebruikt. Hiermee beweegt de GDI zich van een productgerichte benadering naar een dienstverleningsgerichte benadering. Naarmate meer partijen aansluiten op de GDI verschuift de vraag zich steeds meer van «sluit mij aan op dit product» naar «richt een werkende informatieketen in». Standard Business Reporting is hierin een voorloper. De ingezette modulaire aanpak stelt Logius ook in staat om dergelijke ontwikkelingen geleidelijk vorm te geven waardoor verstoringen van de dienstverlening worden geminimaliseerd. Een goed voorbeeld hiervan is dat de – door de vergaande standaardisatie van virtuele infrastructuur – migratie naar het Overheids Datacenter (ODC) Amsterdam nu vrijwel onzichtbaar en volledig beheerst kan gebeuren. Daartoe behoort de in 2015 heringerichte 24x7 dienstverlening inclusief de calamiteitenorganisatie voor het afhandelen van storingen en incidenten. Voor de overige voorzieningen geldt dienstverlening tijdens kantooruren.

Ontwikkelingen gebruik voorzieningen

Het gebruik van de GDI en de overige voorzieningen van Logius neemt jaarlijks fors toe. Door dit succes neemt de omzet jaarlijks ook fors toe. In 2015 is de omzet ad € 146 mln. met 27% gegroeid ten opzichte van de omzet 2014 ad € 115 mln. De voorzieningen die hieraan hebben bijgedragen zijn onder andere DigiD en DigiD Machtigen, Standard Business Reporting (SBR) en MijnOverheid met de Berichtenbox. Met hun persoonlijke DigiD kunnen burgers inloggen op websites van de overheid en van private organisaties met een publieke taak (pensioenfondsen, zorgverzekeraars). In 2015 zijn er voor DigiD 12,6 mln. gebruikers, 206 mln. authenticaties en 551 aangesloten dienstverleners. Het aantal geregistreerde gebruikers van MijnOverheid is in 2015 gegroeid van 1,4 mln. naar 2,8 mln. Daarbij zijn er circa 44 mln. berichten afgeleverd, zijnde een stijging van 61% ten opzichte van 2014. De informatiestromen die via SBR kunnen worden verstuurd zijn in 2015 fors gegroeid. De nieuwe berichtenstromen met de belastingdienst zijn de loonaangiften, erfbelasting, M-biljet, toeslagen via SBR aanvragen/wijzigingen, Mini One Stop Shop, de vooraf ingevulde aangifte. Verder zullen alle onderwijsinstellingen in het primair en voortgezet onderwijs hun jaarcijfers over 2015 aanleveren met SBR.

De producten en diensten van Logius leveren een door de klant meetbare bijdrage aan hun positieve businesscase; de bijdrage kan zowel kwantitatief als kwalitatief zijn. In 2015 heeft de Belastingdienst de wet EBV ingevoerd waardoor in verschillende stappen de blauwe enveloppe op termijn wordt vervangen door berichten in de Berichtenbox. Daarnaast heeft het steeds meer gebruik maken van voorzieningen (bijv. meer aansluitingen en meer authenticaties) van Logius geleid tot verdere verlaging van de kosten per eenheid van de voorzieningen.

Bedrijfsvoering en efficiëntie

De groei van de omzet gaat tegelijkertijd gepaard met een groei van de formatie. In 2015 is de formatie door verambtelijking met 30 fte gegroeid naar 224 fte. Dit maakt het mogelijk om werkzaamheden efficiënter uit te voeren. Door de toename aan werkzaamheden is toch extra externe inhuur noodzakelijk gebleken. Per saldo heeft dit beperkt geleid tot meer productieve uren tegen lagere personele kosten.

Het beleid van Logius in 2015 was erop gericht om op efficiënte en effectieve wijze haar taken uit te voeren, waarbij producten en diensten tegen de zo laag mogelijke kosten worden geleverd. Daarbij is het streven om kostenbesparingen zo door te voeren zonder verlies van kwaliteit of zelfs met meer kwaliteit. In 2015 heeft Logius de verschillende instrumenten en methodieken die daarbij behulpzaam zijn zoals Standaardisatie, uitbesteding, verambtelijking, benchmarking, Lean Six Sigma en het INK-managementmodel verbeterd en verder verankerd in de planning en control processen van Logius.

In 2015 zijn de organisatiebrede grondslagen toegepast voor om de nieuwe Logius dienstenportfolio Europees aan te besteden. Hierin zijn componenten opgenomen die het mogelijk maken dat voor de middellange termijn in contracten en uitvragen een bijdrage wordt geleverd aan doelmatigheidsverbetering en kostenefficiëntie.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap Logius

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap Logius (bijdragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	32.291	88.599	56.308	58.071
Omzet overige departementen	64.069	51.249	- 12.820	51.829
Omzet derden	7.772	5.778	- 1.994	5.039
Rentebaten	-	43	43	-
Vrijval voorzieningen	-	-	0	-
Bijzondere baten	-	294	294	828
Totaal baten	104.132	145.963	41.831	115.767
Lasten				
Apparaatskosten	101.057	143.099	42.042	115.654
- Personele kosten	34.359	50.870	16.511	40.997
<i>Waarvan eigen personeel</i>	19.684	17.380	- 2.304	16.202
<i>Waarvan externe inhuur</i>	14.675	31.778	17.103	24.795
<i>Waarvan overige personele kosten</i>	-	1.712	1.712	-
- Materiële kosten	66.698	92.229	25.531	74.657
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	3.000	3.152	152	44.018
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	-	559	559	3.009
<i>Waarvan overige materiele kosten</i>	63.698	89.077	25.379	-
Afschrijvingskosten	3.000	1.229	- 1.771	1.251
- Immaterieel	-	-	-	-
- Materieel	3.000	1.229	- 1.771	1.251
Rentelasten	75	2	- 73	5
Overige lasten	-	-	-	-
- Dotaties voorzieningen	-	-	-	-
- Bijzondere lasten	-	-	-	-
Totaal lasten	104.132	144.330	40.198	116.910
Saldo van baten en lasten	-	1.633	1.633	- 1.143

Toelichting

Omzet moederdepartement, overige departementen en derden
 Logius beheert GDI-voorzieningen die noodzakelijk zijn om de continuïteit van de huidige overheidsdienstverlening en de afgesproken kabinetsambities te realiseren. In verband met een scheefgroei tussen de benodigde en beschikbare middelen voor deze GDI-voorzieningen zijn extra middelen beschikbaar gesteld en via de (beleids)opdrachtgevers aan Logius verstrekt. Het dekkingsvoorstel van de GDI-claim zorgt voor een verschuiving van de bijdragen van de diverse partijen. Er zijn hogere bijdragen van het moederdepartement en overige departementen en lagere bijdragen van derden. Verder hebben er verschuivingen plaatsgevonden van het beleidsopdrachtgeverschap voor diverse voorzieningen tussen moederdepartement en overige departementen waardoor ook de bijbehorende budgetten tussen de departementen zijn verschoven. Als laatste is er sprake van intensiever gebruik en meer klanten die gebruik maken van de Logius producten en diensten. In het totaal zijn door de GDI-claim de bijdragen van het moederdepartement verhoogd met € 56,3 mln., de bijdragen overige departementen verlaagd met € 12,8 mln. en de bijdragen derden verlaagd met € 2,0 mln.

De omzet betreft onder andere voor de voorzieningen DigiD en DigiD Machtingen € 31,2 mln, MijnOverheid inclusief de berichtenbox € 23,5 mln, Standard Business Reporting € 22,3 mln, Digipoort € 14,4 mln, Stelselvoorzieningen € 11,6 mln, Maritiem Single Window € 6,9 mln,

Digilnkoop € 4,9 mln, Haagsche Ring € 4,7 mln, EBF-BVV € 4,3 mln en eID € 4,1 mln.

Bijzondere baten

De bijzondere baten betreft het verschil in voorafgaande jaarposten van voorgaande jaren.

Personele kosten

Tot de personele kosten zijn gerekend de lonen en salarissen van eigen personeel en de kosten van inhuur voor de capaciteit die vereist is voor het kunnen uitvoeren van alle geplande activiteiten. De forse stijging van de orderportefeuille leidt ook tot een forse stijging van de personele kosten, met name de externe inhuur. De extra orders die Logius gedurende het jaar ontvangt van de beleidsopdrachtgevers, zijn niet gepland en bestaan voor een groot deel uit capaciteitskosten. Dit leidt meer externe inhuur. Daarnaast is de geplande uitbreiding van de formatie later geformaliseerd dan verwacht. Hierdoor zijn de kosten eigen personeel lager dan begroot. Ten opzichte van de ontwerpbegroting zijn de totale personeelskosten met € 16,5 mln. toegenomen.

Materiële kosten

De materiële kosten zijn toegenomen door de toename in de orderportefeuille.

Afschrijvingen en rentelasten

Geplande investeringskosten zijn door opdrachtgevers in een keer voldaan. Hierdoor zijn de kosten niet geactiveerd en is er geen gebruik gemaakt van de leenfaciliteit. Uiteindelijk leidt dit tot lagere afschrijvings- en rentelasten dan begroot.

Resultaat

Het incidentele resultaat is ontstaan door de niet voorziene omzetstijging als gevolg van de verdeelsleutel uit het voorjaar 2015 voor de GDI-tekorten en de toename werkzaamheden. Hierdoor nemen de kosten voor overhead niet evenredig toe met de uitbreiding van de werkzaamheden. Het resultaat wordt ten gunste van het Eigen vermogen gebracht.

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015
Bedragen x € 1.000

	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële activa	0	0
Materiële activa	3.594	3.447
– grond en gebouwen	7	19
– installaties en inventarissen	11	17
– overige materiële vaste activa	3.576	3.411
Voorraden	0	0
Debiteuren	4.462	2.294
Nog te ontvangen	4.469	6.573
Liquide middelen	56.540	43.841
Totaal activa	69.065	56.155
Passiva		
Eigen Vermogen	4.774	3.141
– exploitatiereserve	3.141	4.284
– onverdeeld resultaat	1.633	– 1.143
Voorzieningen	0	0
Leningen bij het MvF	2.714	2.987
Crediteuren	9.682	8.769
Nog te betalen	51.895	41.258
Totaal passiva	69.065	56.155

Toelichting

Materiële activa

De materiële vaste activa heeft betrekking op specifieke hard- en software ten behoeve van MijnOverheid Berichtenbox, Opschaling MijnOverheid en Migratie Digipoort OTP.

Debiteuren

De debiteuren betreffen alle openstaande verkoopfacturen per 31 december 2015 die betrekking hebben op geleverde prestaties in 2015. Het gaat grotendeels om facturen aan opdrachtgevers over het laatste kwartaal 2015.

Nog te ontvangen

De nog te ontvangen bedragen bestaan uit nog te ontvangen gelden voor detacheringen, projecten en openstaande voorschotten voor 2016 en nog te factureren omzet voor projecten € 1,9 mln. Dit laatste betreft werkzaamheden die zijn uitgevoerd in 2015 maar nog moeten worden afgerekend met opdrachtgevers.

Liquide middelen

De stijging van de liquide middelen ten opzichte van de beginbalans wordt veroorzaakt de stijging van de nog te betalen bedragen. Zie verder de toelichtingen bij de post nog te betalen en het kasstroomoverzicht.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen blijft na het toevoegen van het resultaat 2015, onder de toegestane maximumomvang van 5% van de gemiddelde jaaromzet, berekend over de gemiddelde omzet over de laatste drie jaar.

Leningen bij het Ministerie van Financiën

In 2015 is een nieuwe leningdeel opgenomen ten behoeve van de financiering van de migratie Digipoort OTP. De lening dient ter financiering voor de in 2016 in de balans op te nemen activa. Dit is afhankelijk van het gereed komen van de migratie. In 2015 zijn geen vervroegde aflossingen gedaan. De aflossingen op de leningen voor 2015 bedragen € 1,4 mln. De aflossingen voor 2016 zijn als kortlopende schuld opgenomen onder de post «nog te betalen».

Crediteuren

De crediteuren betreffen alle nog niet betaalde inkoopfacturen per 31 december 2015.

Nog te betalen

De post nog te betalen bestaat onder andere uit nog te ontvangen facturen van bedrijven ad € 14,3 mln. die betrekking hebben op werkzaamheden, die hoofdzakelijk in het laatste kwartaal van 2015 zijn uitgevoerd. Daarnaast is er sprake van vooruit gefactureerde bedragen ad € 14,0 mln. aan beleidsopdrachtgevers, voor werkzaamheden die in het eerste kwartaal 2016 worden uitgevoerd. Verder is er sprake van vooruit gefactureerde voorschotten projecten ad € 20,4 mln. die enerzijds voorschotten betreffen van werkzaamheden die doorlopen in het eerste kwartaal 2016 en anderzijds teveel ontvangen voorschotten die nog moeten worden afgerekend met de opdrachtgevers. Het kortlopende deel van de leningen Ministerie van Financiën ad € 1,6 mln, zijnde de aflossingen 2016, is onder deze post opgenomen. De overige posten ad € 1,6 mln. bestaan onder andere uit de reservering voor eindejaarsuitkering, vakantiedagen en vakantietoeslag opgenomen.

Kasstroomoverzicht over 2015

Kasstroomoverzicht per 31 december 2015 Bedragen x € 1.000

	Oorspronkelijk vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015	50.000	43.841	- 6.159
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	0	14.151	14.151
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	0	0	0
2. Totaal operationele kasstroom	3.000	14.151	11.151
Totaal investeringen (-/-)	- 6.000	- 1.375	4.625
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	0	0
3. Totaal investeringskasstroom	- 6.000	- 1.375	4.625
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	0	0
Aflossingen op leningen (-/-)	- 3.000	- 1.427	1.573
Beroep op leenfaciliteit (+)	6.000	1.350	- 4.650
4. Totaal financieringskasstroom	3.000	- 77	- 3.077
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 (=1+2+3+4)	50.000	56.540	6.540

Toelichting

De kasstroom uit operationele activiteiten hebben betrekking op de dagelijkse bedrijfsvoering en is hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door het resultaat € 1,6 mln., de afschrijvingen € 1,2 mln., een afname van de kortlopende vorderingen € 0,064 mln. en een toename van de kortlopende schulden € 11,4 mln. De investeringskasstroom is lager dan

verwacht. De kasstroom uit financieringsactiviteiten betreft een aflossing op de langlopende lening bij het Ministerie van Financiën € 1,4 mln. en een beroep op de leenfaciliteit € 1,4 mln.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015					
Omschrijving generiek deel				Realisatie	Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	2015
Kostprijzen per product (groep)	73	65	64	63	22
Tarieven/uur	100	96	95	94	96,2
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	136	166	194	224	194
Saldo van baten en lasten (%)	5,7%	2,0%	- 1,0%	3,9%	0,0%
Klanttevredenheid (KTO)	7	7	7	-	7
Specifiek deel ICT diensten					
Omzet per productgroep (in %)					
*Beheer & exploitatie	51%	53%	76%	85%	79%
*In beheername trajecten	1%	3%	3%	1%	0%
*Doorontwikkeling	8%	5%	18%	10%	21%
*Stimulering gebruik	2%	0%	0%	0%	0%
*Projecten	38%	39%	3%	4%	0%
DigiD					
*Aantal aangesloten organisaties	617	617	625	650	640
*Aantal burgers met DigiD	9,9 mln.	11,0 mln.	11,8 mln.	12,7 mln.	12,0 mln.
*Aantal DigiD authenticaties	75,5 mln.	117 mln.	158 mln.	206 mln.	350 mln.
*Kostprijs per authenticatie		€ 0,11	€ 0,11	€ 0,10	€ 0,08
PKI-Overheid					
*Aantal nieuwe certificaatverstrekkers	0	0	0	0	0
Digipoort (OTP)					
*Aantal aangesloten bedrijven	956	1.246	1.343	1.425	1.400
*Aantal berichten via Digipoort	70,8 mln.	74 mln.	81,1 mln.	72,1 mln.	83 mln.
Overige indicatoren**					
Vragen/klachten					
*Aantal vragen/klachten	2	2	2	2	2
*Snelheid van eerste reactie	3 dagen	3 dagen	3 dagen	3 dagen	3 dagen
*Snelheid van afhandeling	15 dagen	15 dagen	14 dagen	15 dagen	15 dagen
*Contract- en leveranciersmanagement					
*Prijsbenchmark	afgerond	n.v.t.	afgerond	n.v.t.	n.v.t.n.v.t.
Aantal inhuurkrachten vs. eigen medewerkers		48%	45%	51%	40%
Proces inbeheername nieuwe producten					
*Tijdigheid van overdracht/conform planning	100%	100%	100%	100%	100%
*Operationeel conform klantverwachting	100%	100%	100%	100%	100%

Toelichting

- Indexcijfer verloop kostprijs is gebaseerd op het gemiddelde verloop van de volwassen producten DigiD en de Digipoort OTP.
- De tarieven per uur zijn de tarieven eigen personeel en gebaseerd op de handleiding overheidstarieven. Het streven is om voor structureel werk zoveel mogelijk ambtelijk personeel in te zetten.
- Klanttevredenheid: Logius organiseert onderzoeken naar klanttevredenheid met betrekking tot de prestaties betreffende de dienstverlening. De doelstelling is een score van minimaal een 7 te behalen. Dit is hoger dan de klanttevredenheid zoals deze in de markt is. In 2015 heeft geen KTO plaatsgevonden.
- PKI Overheid: dit programma zorgt voor een betrouwbare elektronische communicatie binnen en met de Nederlandse overheid. Met behulp van PKI Overheid-certificaten wordt de informatie beveiligd. Verstrekkers van certificaten moeten voldoen aan wettelijke eisen.
- Digipoort OTP: in 2015 is de digipoort niet meer voor de voorziening Supd@x gebruikt. Dit betreft 15 mln. berichten. In feite is er geen

- sprake van een daling van het aantal berichten van de andere berichtenstromen maar een stijging.
- Benchmark: elke 2 jaar wordt een van de producten van Logius getoetst op marktconformiteit. Hierbij gaat het om producten die minimaal 2 jaar in beheer zijn. In 2015 is geen benchmark gestart.

3.2 P-Direkt

Inleiding

P-Direkt is de HR-dienstverlener van en voor de Ministeries. De verwerking van de personeels- en salarisadministratie voor tien Ministeries, een aantal Hoge Colleges van Staat en het Kabinet der Koning is samengebracht in één organisatie. De dienstverlening bestaat uit HRM-informatie, de personeelsadministratie en salarisverwerking, gebruikersondersteuning via het contactcenter, digitale zelfbediening via het P-Direktportaal met daarbij de digitale personeelsdossiers en managementrapportages.

Ontwikkelingen 2015

Voor 2015 lag het accent op het verbeteren en centraliseren van de dienstverlening langs de lijnen van het programma Optimaal Verbinden, (het optimaliseren van de P-Direkt HR keten), het verder verbeteren van de kwaliteit en efficiency binnen de huidige dienstverlening en het vernieuwen en ontwikkelen van de dienstverlening. Tevens stond de gebruikerstevredenheid wederom centraal met als doel het bereiken van een gebruikerstevredenheidsdoelstelling van 7.

In de loop van het jaar 2015 zijn alle departementen overgegaan op de nieuwe gecentraliseerde en geoptimaliseerde P-Direkt HR dienstverlening, langs de lijnen van het Programma Optimaal Verbinden. Per 1 januari 2016 is ook de formele overgang naar P-Direkt van alle betrokken departementale medewerkers gerealiseerd.

De nieuwe CAO Rijk is geïmplementeerd en de gesprekscyclus Rijk wordt inmiddels in het Portaal ondersteund. De klanttevredenheid is van gemiddeld 6,8 in 2014 gestegen naar gemiddeld 6,9.

Efficiencyverbetering

P-Direkt heeft voor 2015 en verder een aantal bezuinigingstaakstellingen verwerkt. Het betreft de efficiencyverbetering – die al eerder is afgesproken met de eigenaar – en de bezuinigingsmaatregelen van het Kabinet.

De Bezuinigingstaakstelling Rutte I en II

De bezuinigingstaakstelling Rutte I is door het Ministerie van BZK doorvertaald naar P-Direkt voor een bedrag voor 2015 van € 1,871 mln. oplopend naar € 2,071 mln. structureel in 2016. Deze bezuiniging heeft P-Direkt in haar tarieven verwerkt met behoud van de afgesproken basisdienstverlening.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap P-direkt

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap P-Direkt (bedragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	67.096	69.644	2.548	5.283
Omzet overige departementen	4.437	6.738	2.301	64.980
Omzet derden	–	10	10	0
Rentebaten	–	–	0	22
Vrijval voorzieningen	–	35	35	42
Bijzondere baten	–	–	0	0
Totaal baten	71.533	76.427	4.894	70.327
Lasten				
Apparaatskosten	58.087	63.187	5.100	58.703
– Personele kosten	34.711	38.414	3.703	35.149
<i>Waarvan eigen personeel</i>	26.536	28.650	2.114	25.968
<i>Waarvan externe inhuur</i>	8.175	9.053	878	9.181
<i>Waarvan overige personele kosten</i>	–	711	711	0
– Materiële kosten	23.377	24.773	1.396	23.554
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	11.941	12.867	926	13.158
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	8.880	10.143	1.263	8.703
<i>Waarvan overige materiele kosten</i>	2.556	1.763	– 793	1.693
Rentelasten	1.696	1.672	– 24	2.027
Afschrijvingskosten	11.750	12.261	511	12.128
– Immaterieel	11.675	12.191	516	12.082
– Materieel	75	70	– 5	46
Overige lasten	–	–	–	1.018
– Dotaties voorzieningen	–	–	–	0
– Bijzondere lasten	–	–	–	1.018
Totaal lasten	71.533	77.120	5.587	73.876
Saldo van baten en lasten	–	– 693	– 693	– 3.549

Toelichting

Baten

De totale baten zijn bijna € 5 mln. hoger door de uitrol van de nieuwe dienstverlening Optimaal Verbinden (het bijeenbrengen van de functies HR-ondersteuner en HR-verwerker) bij de departementen in 2015. De verschuiving ten opzichte van 2014 van omzet overige departementen naar omzet moeder heeft te maken met de centrale bekostiging van P-Direkt met ingang van 1 januari 2015.

Lasten

De stijging van de totale kosten wordt ook voor bijna € 5 mln. veroorzaakt door de uitrol van de nieuwe dienstverlening Optimaal Verbinden en betreft zowel extra uitvoerend personeel (ambtelijk, detachering en uitzendkrachten) en extra direct materieel (huisvesting, KA etc.). Daarnaast heeft P-Direkt in 2015 in overleg met de centraal opdrachtgever en de eigenaar voor een bedrag van € 0,7 mln. eigen vermogen ingezet voor de verbetering en uitbreiding van de dienstverlening.

Personele kosten

De P-Direkt bezetting is in 2015 met 100 Fte gestegen, en vooruitlopend op de indiensttreding waren veel departementale medewerkers al op detacheringbasis bij P-Direkt werkzaam. Daarnaast zijn extra uitzend-

krachten ingezet om de productie door te laten gaan terwijl de instro-
mende departementale medewerkers werden opgeleid voor de nieuwe
werkzaamheden.

Overige personele kosten

De opleidingskosten zijn in de realisatie verantwoord onder de overige
personele kosten terwijl deze in de begroting onder de overige materiële
kosten zijn geschaard: dat verklaart de respectievelijke over- en onder-
schrijving.

Materiele kosten

P-Direkt betreft veel facilitaire zaken bij SSO's zoals huisvesting en
kantoorautomatisering en deze kosten stijgen min of meer evenredig met
de toename van medewerkers. De verschuiving van overige materiële
kosten naar bijdrage aan SSO's betreft een investering van extra
ICT-diensten.

Kosten Apparaat ICT

De kosten van apparaat ICT betreffen voornamelijk de kosten van
housing&hosting van de P-Direkt systemen en de onderhoudskosten van
de softwarelicenties. Door uitbreiding (o.a. de verzuim-app) en verbe-
tering van de dienstverlening (o.a. meer snelheid) zijn ook die kosten
gestegen.

Saldo van Baten en Lasten

De realisatie laat een negatief resultaat zien van € 693.000 ten opzichte
van een begroot resultaat van € 0. Zoals al vermeld onder de kop lasten
heeft P-Direkt in overleg met de eigenaar en de centraal opdrachtgever
eigen vermogen ingezet voor de verbetering en uitbreiding van de basis
dienstverlening. De tarieven en doorbelasting van P-Direkt zijn structureel
kostendekkend.

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015 (bedragen x € 1.000)		
	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	52.648	59.543
Materiële vaste activa	248	172
– Grond en gebouwen		–
– Installaties en inventarissen	169	132
– Overige materiële vaste activa	79	40
Voorraden		–
Debiteuren	1.055	4.700
Nog te ontvangen	1.981	1.566
Liquide middelen	4.495	3.141
Totaal activa	60.427	69.122
Passiva		
Eigen Vermogen	2.925	3.915
– Exploitatiereserve	3.618	7.464
– Onverdeeld resultaat	– 693	– 3.549
Voorzieningen	204	245
Leningen bij het MvF	31.688	42.931
Crediteuren	2.762	748
Nog te betalen	22.848	21.283
Totaal passiva	60.427	69.122

Toelichting

Activa

De immateriële activa betreffen het P-Direktportaal, het personeelsinformatie-systeem SAP HR, het salarisverwerkingssysteem SAP Payroll, het Centraal Electronische Personeelsarchief (cRMA), het HRM-portaal en Fase II (Contactcenter). Deze investeringen zijn bijna volledig gefinancierd door middel van de leenfaciliteit van het Ministerie van Financiën. Jaarlijks schrijft P-Direkt zo'n € 12 mln. af. In 2015 heeft P-Direkt ongeveer € 5 mln. geïnvesteerd in nieuwe systemen: het betreft de geactiveerde ambtelijke inzet, externe inhuur en inkoop ten behoeve van het Programma Optimaal verbinden, de dienstverlening Verlof, Verzuim en Dienstroosterplanning voor het Ministerie van Financiën en de SSC-ICT Housing&Hosting services voor P-Direkt.

Debiteuren en Nog te ontvangen

De post debiteuren betreft de gefactureerde, nog te ontvangen bedragen voor verrichte diensten en leveringen. De totale vordering wordt als inbaar aangemerkt; derhalve is er geen voorziening voor oninbaarheid in aftrek gebracht. De post Nog te ontvangen bestaat uit nog te factureren opbrengsten betrekking hebbend op dienstverlening 2015 en vooruitbetaalde onderhoudskosten van licenties die veelal vooruitbetaald worden en waarvan een deel betrekking heeft op 2016 en volgende jaren.

Onderverdeling naar	Moederdepartement	Andere Ministeries	Derden
Debiteuren	203	851	1
Nog te ontvangen	0	968	1.013

Liquide middelen

Alle tegoeden van P-Direkt worden aangehouden bij de Rijkshoofdboekhouding (RHB).

De stand per 31-12-2015 van de Rekening-courant RHB is hoger dan per 31-12-2014. Dit wordt veroorzaakt door een dispuut over de juistheid van kostenfacturen, zodat P-Direkt niet (rechtmatig) kon betalen. Dit verklaart tevens de crediteurenstand die als consequentie ook hoger is. Uiteindelijk zijn de facturen correct aangeleverd, zodat P-Direkt in januari tot betaling over kon gaan.

Eigen Vermogen

De Regeling Agentschappen 2013 stelt dat het een batenlastenagentschap is toegestaan om het eigen vermogen tot een bedrag van 5% van de gemiddelde jaaromzet over de afgelopen 3 jaren aan te houden.

Het negatieve exploitatiesaldo 2015 maakt dat de stand Eigen Vermogen per ultimo 2015 ruim onder de norm uitkomt.

Voorzieningen

De voorziening betreft verplichtingen aan medewerkers in het kader van de uitvoering van personele regelingen. De aard van de voorziening is langlopend. In 2014 is € 23.000 ten laste gebracht van de voorziening. In 2015 is € 6.000 ten laste gebracht van de voorziening. Het niet aangesproken deel van de voorziening (€ 35.000) dat betrekking heeft op het jaar 2015 is vrijgevallen ten gunste van het resultaat 2015.

Leningen, Crediteuren en Nog te betalen

De post leningen bestaat uit de leningen ter financiering van de licenties, de dienstverleningssystemen en de softwareontwikkeling van het contactcenter.

De facturen die zijn opgenomen onder de post crediteuren per ultimo 2015 zijn nagenoeg allemaal in de eerste weken van 2016 betaald. Onder de post Nog te betalen zijn opgenomen de vooruitontvangen bedragen 2015, de nog te betalen kosten 2015 en de verplichting uit hoofde van vakantiegeld personeel.

Onderverdeling naar	Moederdepartement	Andere Ministeries	Derden
Crediteuren	349	0	2.413
Nog te betalen	5.746	16.096	1.006

Kasstroomoverzicht over 2015

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositeuren	12.820	3.141	-9.679
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	11.750	19.485	7.735
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	-1.950	-1.149	801
2. Totaal operationele kasstroom	9.800	18.336	8.536
Totaal investeringen (-/-)	-10.000	-5.442	4.558
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	-10.000	-5.442	4.558
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-1.000	-297	703
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	1.000	-	-1.000
Aflossingen op leningen (-/-)	-13.650	-11.243	2.407
Beroep op leenfaciliteit (+)	10.000	-	-10.000
4. Totaal financieringskasstroom	-3.650	-11.540	-7.890
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositeuren (1+2+3+4), de maximale roodstand 0,5 miljoen €.	8.970	4.495	-4.475

Toelichting

De Centraal Opdrachtgever heeft besloten de kosten 2015 van het programma Toegang lump-sum te financieren en derhalve is de investering op dit programma voor 2015 teruggedraaid.

De investeringen 2015 betreffen nu voornamelijk de bouw van het programma Optimaal Verbinden en de opbouw van de Housing & Hosting services bij SSC-ICT.

De leenuitvraag voor het programma Toegang is uitgesteld en zal voor 2016 worden heroverwogen. De aflossing op de lening is derhalve ook navenant lager.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

P-Direkt heeft zich bij de centralisering van het budget basis dienstverlening gecommitteerd aan een jaarlijkse daling van de doorbelasting met 2% tot en met het jaar 2019. Voor P-Direkt betekent dit, gegeven een kostenstructuur van 50% vaste lasten, dat op de overige productiemiddelen (o.a. personeel) jaarlijks een efficiëncystijging van 3 tot 4% moet worden gerealiseerd.

Hierbij zet P-Direkt onder de noemer P-Lien (de P-Direkt-variant van LEAN) de Lean filosofie en methodiek in als basis voor continu verbe-

teren. Deze Leanfilosofie geeft op alle lagen in de organisatie en over de keten invulling aan waar P-Direkt voor staat: het (blijvend) optimaliseren van klantgerichte, betrouwbare, efficiënte en innovatieve bedrijfsvoeringsservices gericht op personeel voor de medewerkers werkzaam bij de Rijksdienst van Nederland.

P-Direkt werkt met een Producten- en dienstengids (PDG) inclusief servicelevels.

In de Producten- en dienstengids zijn de verschillende diensten en activiteiten, leveringsvoorwaarden en de kwaliteitsborging vastgelegd die de Ministeries van P-Direkt kunnen verwachten.

P-Direkt stelt de servicelevels jaarlijks vast in overleg met de stakeholders en de eigenaar van P-Direkt. Deze set sluit nog steeds aan op de behoefte van de stakeholders.

P-Direkt meet het succes van de speerpunten 2015 af aan de hoogte van de gebruikerstevredenheid. In 2015 is het gebruikerstevredenheidcijfer gestegen van een 6,8 aan het begin van het jaar naar 6,9 gemiddeld. Aan het Bestuurlijk Overleg rapporteert P-Direkt over de productie, de gerealiseerde servicelevels en de klanttevredenheid. Over 2015 heeft P-Direkt haar servicelevels nagenoeg allemaal gehaald

P-Direkt stuurt op een percentage van maximaal 17,5% overhead. In 2015 was dit net als in 2014 17%. Vanaf het jaar 2007 waarin het overheadpercentage 24,5% bedroeg is er sprake van een dalende tendens.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	2015
Omschrijving Generiek Deel					
Kostprijzen per product (groep)	584,6	580	543,5	538	540,5
Verloop tarieven/uur (basisjaar 2011=100)	101,7	100,9	94,5	93,6	94
Aantal individuele arbeidsrelaties (IAR)	125.959	123.588	122.885	122.331	120.091
Totale omzet basisdienstverlening (x1.000)	70.318	68.384	65.377	65.819	64.927
Totale omzet overige + projecten (x1.000)	4.495	3.588	4.886	10.574	6.606
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	425	421	409	509	444
Saldo van baten en lasten (%)	5,95%	0,67%	- 5,07%	- 0,91%	0,00%
Medewerkerstevredenheid		nvt	6,6	nvt	nvt
Omschrijving Specifiek Deel ICT diensten					
Gebruikerstevredenheid:					
De mate waarin de gebruiker tevreden is over de dienstverlening					
		6,7	6,8	6,9	7
Tijdige afhandeling wijzigingen:					
P-Direkt heeft de opdracht verwerkt voor afgesproken salarisbetaling					
	-	99,7%	99,0%	97,8%	95,0%
P-Direkt handelt de aangeboden «kritische mutatieopdrachten binnen 5 werkdagen af (aanstelling, overplaatsing, ontslag)					
	-		NNB	NNB	95,0%
Vraagafhandeling contactcenter:					
P-Direkt handelt de vragen die per telefoon, email of post binnenkomen binnen 5 werkdagen af					
	87,0%	94,2%	90,0%	90,0%	90,0%
P-Direkt handelt de vragen die per email binnenkomen in 1 keer goed af					
	-	-	90,0%	NNB	90,0%
Klachtbehandeling: P-Direkt handelt de klachten volgens de klachtenprocedure binnen 5 dagen inhoudelijk af					
	90,7%	100,0%	100,0%	100,0%	90,0%
Responsetijden Contactcenter: de responstijd om de telefoon op te nemen is gemiddeld minder dan 30 seconden (na keuzemenu)					
	35,5 sec	42 sec	66 sec	46 sec	30 sec
Beschikbaarheid systeem: De P-Direktsystemen (P-Direktportaal, Rijksportaal Personeel en het personeelsdossier) zijn 7 dagen per week en 24 uur per dag beschikbaar. De servicewindow voor de systemen is van 8.00 uur tot 17.00 uur. Tijdens deze tijden geldt de beschikbaarheidsnorm					
	99,4%	99,6%	99,7%	98,2%	98,0%
Wet en regelgeving up to date. Men kan wijzigingen in de wet- en regelgeving binnen 2 weken na publicatie in de Staatscourant op het Rijksportaal Personeel raadplegen					
	100,0%	100,0%	100,0%	100%	98,0%
Betrouwbaarheid:					
P-Direkt zorgt ervoor dat gegevens op tijd en juist worden opgeleverd (interfaces, rapportages)					
	-	-	99,3%	98,3%	98,0%
P-Direkt verwerkt een deel van de aangeboden wijzigingen handmatig in het geautomatiseerde systeem. Deze worden op de juiste manier verwerkt volgens de opdracht					
	-	-	99,5%	NNB	98,0%
Doorlichting uitgevoerd cq. gepland in:					
			performance audit	Doelm. SSO's	2016

Toelichting

De stijging van het aantal FTE komt doordat met de start van de nieuwe diensten Centrale Archivering Personeelsdossiers en Optimaal Verbinden HR-Ondersteuner/HR-Verwerker stijgt de formatie door overkomst van ambtelijk personeel vanuit de departementen.

De gemiddelde wachttijd was 46 seconden. Ten opzichte van de afgesproken norm van 30 seconden is dit te hoog. Het aantal gesprekken neemt meer toe, dan verwacht, maar vooral de complexiteit van de

vragen neemt gemiddeld toe, waardoor de afhandeltijd per gesprek stijgt. Met de groei van het aantal medewerkers, als gevolg van overdracht HRO taken, kan dit worden ingelopen, zij het dat voor een groot aantal nieuwe medewerkers nog om- en bijscholing vereist is.

De specifieke kwaliteitsindicatoren zijn hieronder kort toegelicht:

- Beschikbaarheid systeem: de P-Direktsystemen (P-Direktportaal, Rijksportaal Personeel en het P-Dossier) zijn 7x24 uur beschikbaar. Het service-window voor de systemen is van 8.30 uur – 17.00 uur, gedurende deze tijden is de beschikbaarheidnorm van toepassing;
- Wet- en regelgeving up to date Wijzigingen m.b.t. de wet- en regelgeving zijn binnen 2 weken na publicatie in de Staatscourant op het Rijksportaal Personeel raadpleegbaar;
- Gebruikerstevredenheid: P-Direkt houdt maandelijks een enquête onder medewerkers (gebruikers) op de Ministeries. Willekeurige gebruikers ontvangen een e-mail met een uitnodiging om vragen over de dienstverlening van P-Direkt te beantwoorden. Op deze wijze wordt inzicht verkregen in de tevredenheid over het P-Direktportaal, het Contactcenter, het Rijksportaal Personeel en de salarisverwerking;
- Saldo van baten en lasten: P-Direkt realiseert in 2015 bewust een tekort op de exploitatie. Het eigen vermogen ultimo 2015 is aangewend voor de verbetering en uitbreiding van de basis dienstverlening. De normale exploitatie is kostendekkend.

3.3 Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk

Inleiding

De Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk (UBR) heeft een breed aanbod aan producten en diensten en biedt hiermee integrale oplossingen. UBR bundelt haar kennis van onder andere interim-management, HRM, IT, inkoop en financiën en verbindt die met de andere rijksbrede SSO's.

De Hervormingsagenda Rijk is mede aanleiding geweest om meer eenheid te brengen in de organisatieonderdelen van UBR en daarmee de organisatie van pionier naar professionele dienstverlener te brengen. UBR staat voor:

- Integrale dienstverlening;
- Hoge kwaliteit tegen zo laag mogelijke kosten;
- Delen en ontwikkelen van kennis en kunde binnen de overheid.

Naast de reguliere dienstverlening voert UBR complexe transitie en implementaties op het gebied van rijksbrede bedrijfsvoering uit. Dit doet het ontwikkelbedrijf van UBR in opdracht van de Interdepartementale Commissie Bedrijfsvoering Rijk (ICBR), het SG-Overleg of de ministerraad. Daarmee draagt UBR bij aan het verder ontwikkelen van een effectieve en efficiënte overheid.

Realisatie in 2015

Ontwikkeling financiële positie

Het resultaat 2015 is € 0,8 mln. negatief. Exclusief de bijzondere baten en lasten en de mutaties voorzieningen resteert een positief resultaat van € 0,3 mln.

Na verwerking van het negatieve resultaat resteert een negatief eigen vermogen van € 0,7 mln. Conform de Regeling agentschappen zuivert de eigenaar dit uiterlijk bij eerste suppletoire begroting 2016 aan tot minimaal nihil.

Vanuit het streven naar een duurzaam financieel gezonde en doelmatige organisatie is een onderzoek gestart naar de bekostiging van UBR. Hiervoor is een bekostigingswerkgroep ingericht. Ook gaat een onderzoek naar de synergie tussen SSO's van start dat mogelijk ook aanknopingspunten biedt voor besparingen.

Ontwikkeling dienstverlening

Samen met de andere SSO's draagt UBR bij aan een compacte rijksdienst. UBR levert op diverse dossiers een bijdrage aan een effectieve en efficiënte overheidsbedrijfsvoering. Een greep uit wat UBR in 2015 heeft gerealiseerd:

- Het Programma Operatie Informatiebestel Rijk (OIR) werkt aan de maatregelen uit de kabinetsreactie op het rapport van de commissie Elias. Drie daarvan krijgen bij UBR beslag: het realiseren van extra ICT-capaciteit en -kennis, het aantrekken van nieuw talent via een rijksbreed ICT-traineeprogramma en het bundelen van ICT-inkoopexpertise in een pool van aanbestedingsadviseurs. Binnen Ontwikkelbedrijf (UBRIOW) zijn deze acties in onderlinge samenhang opgepakt;
- Expertisecentrum Organisatie & Personeel (UBRIEC O&P) heeft het product Eigen Risicodragerschap WGA ontwikkeld;

- I-Interim Rijk (UBRIIR) zet expertise in op veel grote en high-risk-projecten, zoals EDU (Programma Electronische Dienstverlening Uitvoering) en RIdM (programma Rijksidentiteitsmanagement);
- Interim Management, Coaching en Gatewayreviews (UBRIICG) heeft voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken een Academie voor Internationale betrekkingen opgezet en helpt DJI met het opzetten van een landelijke opererende facilitaire dienstverleningsorganisatie;
- Haagse Inkoop Samenwerking (UBRIHIS) gebruikt steeds vaker een Best Value Procurement-procedure, zoals bij een Europese aanbesteding voor schoonmaakmachines, -middelen en -materialen voor de Rijks schoonmaakorganisatie;
- 385 gemeentes, alle provincies en de waterschappen bieden hun bekendmakingen via internet aan hun burgers aan met de systemen van Kennis- en exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties (UBRIKOOP);
- Bedrijfsvoering & Financiën (UBRIBv&F) heeft FMH en SCC-ICT aangesloten op Exact Synergy Enterprise. Samen met hostingpartij SSC-ICT levert UBR een stabiele omgeving;
- Interdepartementale Post- en Koeriersdienst (UBRIIPKD) heeft met succes de pilot afgerond voor het betekenen van gerechtelijke brieven. In 2016 worden alle gerechtelijke brieven door UBRIIPKD bezorgd;
- Rijksbeveiligingsorganisatie (UBRIRBO) heeft het contract met een externe leverancier voor beveiliging van de IND-locaties overgenomen.

Ontwikkelingen bedrijfsvoering Rijk

UBR heeft actief geparticipeerd in de verschillende rijksbrede projecten. Met name in de projecten SGO 5, Arbeidsbeperkten en Lage Loonschalen.

Inkoopbeheer HIS

Bij UBRIHIS zijn belangrijke verbeteringen doorgevoerd op het gebied van inkoopbeheer. De nieuwe circulaire is met ingang van 15 augustus doorgevoerd en de processen worden per 1 september 2015 toegepast. Hiermee is nadere concurrentiestelling/mini-competitie geïmplementeerd. In 2015 is uitgewerkt in welke situaties verplichte consultatie van een aanbestedingsjurist plaats dient te vinden, worden (verbijzonderde) interne controles (IC) uitgevoerd en vindt de collegiale beoordeling zichtbaar plaats.

Ten aanzien van het implementeren van eventueel gewijzigde regelgeving op het gebied van keuzes voor de aanbestedingsprocedures en uit te nodigen ondernemers is UBRIHIS in afwachting van de uitkomsten van de discussie tussen de beleidsmaker en de Algemene Rekenkamer.

Inkoopfunctie UBR

In 2015 heeft UBR geconstateerd dat de inkoopfunctie binnen UBR kan worden verbeterd, onder andere door het verder bundelen van de bestelfunctie binnen UBR en het verder implementeren van het gebruik van Digilnkoop. Professionalisering van de inkoopfunctie is daarmee een speerpunt voor het financieel beheer van UBR in 2016.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap UBR

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap UBR (bijdragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	35.942	35.171	- 771	36.598
Omzet overige departementen	69.017	94.483	25.466	85.718
Omzet derden	4.063	6.074	2.011	5.633
Rentebaten	-	0	0	4
Vrijval voorzieningen	-	270	270	184
Bijzondere baten	4.956	0	- 4.956	1.722
Totaal baten	113.978	135.998	22.020	129.859
Lasten				
Apparaatskosten	107.626	133.926	26.300	126.364
- Personele kosten	85.617	96.932	11.315	90.067
<i>Waarvan eigen personeel</i>	68.701	77.425	8.724	65.005
<i>Waarvan externe inhuur</i>	12.980	16.807	3.827	18.905
<i>Waarvan overige personele kosten</i>	3.936	2.700	- 1.236	6.157
- Materiële kosten	22.009	36.994	14.985	36.297
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	5.502	4.482	- 1.020	3.701
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	9.474	12.714	3.240	10.962
<i>Waarvan overige materiele kosten</i>	7.033	19.798	12.765	21.634
Rentelasten	183	1	- 182	3
Afschrijvingskosten	1.213	1.442	229	853
- Immaterieel	553	951	398	500
- Materieel	660	491	- 169	353
Overige lasten	4.956	1.398	- 3.558	13.040
- Dotaties voorzieningen	-	423	423	7.940
- Bijzondere lasten	4.956	975	- 3.981	5.100
Totaal lasten	113.978	136.767	22.789	140.260
Saldo van baten en lasten	-	- 769	- 769	- 10.401

Toelichting

Het resultaat 2015 is € 0,8 mln. negatief. Exclusief de bijzondere baten en lasten en de mutaties voorzieningen resteert een positief resultaat van € 0,3 mln.

Na het opstellen van de ontwerp-begroting 2015 is eind 2014 besloten een saneringsvoorziening te vormen ten laste van het resultaat 2014. Wat als bijzondere lasten resteert zijn de niet in de tarieven doorberekende ICT-kosten.

Belangrijke verschillen:

- De afwijking in de omzet van ruim 24% t.o.v. de begroting is met name veroorzaakt door UBRIRBO en UBRIIPKD. De groei bij UBRIRBO en UBRIIPKD is vooral een gevolg van implementatie van het lageloon-schaal beleid (waaronder de beveiliging van IND-locaties respectievelijk het betekenen van gerechtelijke brieven). Dit verklaart ook de toename van de kosten voor eigen personeel.
- De hogere omzet vindt zijn weerslag in de hogere externe inhuur. UBR heeft bij een aantal diensten bewust gekozen voor een businessmodel met vraaggestuurde externe inhuur (o.a. van ZZP-ers) in plaats van uitbreiding van de formatie. Reden hiervoor is dat sprake is van een te grote fluctuatie in de verwachte vraag om de bestaande capaciteit structureel uit te breiden. Voor het eigen apparaat huurt UBR voor slechts € 0,9 mln. in.

- De overige materiële kosten en bijdrage SSO's zijn hoger dan geraamd door de daarin begrepen inkoop ten behoeve van productie c.q. uitbesteding, die samenhangen met de gestegen omzet uit dienstverlening.
- De dotatie voorziening betreft een dotatie aan de voorziening verliesgevende opdrachten (€ 0,2 mln.) en de toevoeging aan de voorziening dubieuze debiteuren (€ 0,3 mln).
- De bijzondere lasten komen voort uit niet aan de afnemers doorberekenende ICT kosten (€ 0,7 mln) en kosten als gevolg van een juridisch geschil met een leverancier (€ 0,3 mln).

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015 (bedragen x € 1.000)		
	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	3.049	3.455
Materiële vaste activa	2.491	1.465
– Grond en gebouwen	–	–
– Installaties en inventarissen	107	171
– Overige materiële vaste activa	2.384	1.294
Voorraden	7	68
Debiteuren	20.164	18.106
Nog te ontvangen	19.071	14.663
Liquide middelen	8.427	13.883
Totaal activa	53.209	51.640
Passiva		
Eigen Vermogen	– 708	– 4.489
– Exploitatiereserve	61	5.912
– Onverdeeld resultaat	– 769	– 10.401
Voorzieningen	11.629	19.020
Leningen bij het MvF	1.768	760
Crediteuren	3.337	2.361
Nog te betalen	37.183	33.988
Totaal passiva	53.209	51.640

Toelichting

Immateriële vaste activa

De in 2013 t/m 2015 gemaakte ontwikkelkosten voor het nieuwe financiële systeem zijn geactiveerd en worden vanaf ingebruikname in 2014 en 2015 in vijf jaar afgeschreven bij UBRIbv&F.

Materiële vaste activa

De investeringen in 2015 bestaan voor € 1,5 mln. uit vervoermiddelen bij de Interdepartementale Post- en Koeriersdienst (UBRIIPKD).

Debiteuren

De post debiteuren bestaat uit: moederdepartement (€ 2,5 mln.), overige departementen (€ 15,6 mln.) en overige debiteuren (€ 2,0 mln.) en bedraagt circa 1,7 maand omzet (2014: 1,5 maand).

Nog te ontvangen bedragen

De nog te ontvangen bedragen bestaat uit € 15,2 mln. nog te factureren termijnen (circa 1,3 maand omzet, in 2014 minder dan 1 maand), overige nog te vorderen bedragen van € 1,7 mln, € 0,7 mln. vooruitbetaalde

kosten, € 1,2 mln. nog te verrekenen overige kosten en € 0,3 mln. nog te ontvangen creditnota's.

Het aandeel van het moederdepartement in de nog te ontvangen bedragen is € 8,1 mln., van overige departementen € 9,9 mln. en van derden € 1,1 mln.

Liquide middelen

De afname van de positie van de liquide middelen is vooral een gevolg van de hogere post nog te factureren omzet.

Eigen vermogen

Begin 2015, heeft de eigenaar het eigen vermogen aangezuiverd met € 4,55 mln. Na verwerking van het negatieve resultaat 2015 resteert een negatief eigen vermogen van € 0,7 mln. Conform de Regeling agentschappen zuivert de eigenaar dit uiterlijk bij eerste suppletoire begroting 2016 aan tot minimaal nihil.

Voorzieningen

In het kader van de sanering bij een aantal organisatieonderdelen van UBR hebben ca 20 medewerkers de VWNW-status gekregen en zijn met ca 15 medewerkers nadere afspraken (vaststellingsovereenkomsten) gemaakt over een aanstaande beëindiging van het dienstverband. Eind 2014 heeft UBR hiervoor een saneringsvoorziening gevormd (€ 7,3 mln.). In 2015 heeft een onttrekking ter grootte van € 2,6 mln. plaatsgevonden voor de in 2015 gemaakte saneringskosten.

Voor de afwikkeling van de grafische dienstverlening is eind 2014 een voorziening gevormd van € 12,1 mln. Na de onttrekking eind 2014 van € 0,7 mln. resteert eind 2014 een voorziening van € 11,4 mln. In 2015 heeft een onttrekking ter grootte van € 4,6 mln. plaatsgevonden voor de in 2015 gemaakte kosten inzake de afwikkeling van de grafische dienstverlening bij UBRIKVB en BZK.

De voorziening verliesgevende opdrachten is in 2015 nagenoeg gelijk gebleven (€ 0,2 mln.).

Leningen bij het Ministerie van Financiën

Voor de financiering van de investeringen bij UBRIIPKD heeft UBR een beroep gedaan op de leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën.

Crediteuren

Van het crediteuren bedrag heeft € 0,1 mln. betrekking op het moederdepartement, € 0,9 mln. overige departementen en € 2,3 mln. aan derden.

Nog te betalen bedragen

De nog te betalen bedragen bestaan uit € 21,5 mln. nog te betalen kosten, € 6,5 mln. vooruitgefactureerde bedragen, € 5,1 mln. voor personeelsgerelateerde verplichtingen, € 2,9 mln. nog te besteden gelden en € 1,2 mln. overige schulden.

Het aandeel van het moederdepartement in de nog te betalen bedragen is € 12,5 mln., van overige departementen € – 1,3 mln. en van derden € 26,0 mln.

Kasstroomoverzicht over 2015

Kasstroomoverzicht over 2015 (bedragen x € 1.000)			
	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	16.814	13.879	- 2.935
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	-	190.080	190.080
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	-	- 199.044	- 199.044
2. Totaal operationele kasstroom	1.213	- 8.964	- 10.177
Totaal investeringen (-/-)	- 2.000	- 2.179	- 179
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	-	130	130
3. Totaal investeringskasstroom	- 2.000	- 2.049	- 49
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-	-	-
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	-	4.550	4.550
Aflossingen op leningen (-/-)	- 1.100	- 152	948
Beroep op leenfaciliteit (+)	2.000	1.160	- 840
4. Totaal financieringskasstroom	900	5.558	4.658
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen (1+2+3+4), de maximale roodstand 0,5 miljoen €.	16.927	8.423	- 8.504

Toelichting

De investeringen in 2015 bestaan voor € 1,5 mln. uit vervoermiddelen bij de Interdepartementale Post- en Koeriersdienst (UBRIIPKD) en voor € 0,6 mln. uit immateriële vaste activa bij het Expertise Centrum Organisatie & Personeel (UBRIEC O&P) en UBRIv&F.

Voor de financiering van de investeringen bij UBRIIPKD heeft UBR een beroep gedaan op de leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën.

De desinvesteringen zijn het gevolg van de afwikkeling van UBRIvijfkeerblauw, de overname van inventaris door FM Haaglanden bij UBRIConcernstaf, verkoop van vervoermiddelen bij de UBRIIPKD en vervoermiddelen bij UBRII-Interim Rijk (UBRIIIR).

De storting door het moederdepartement betreft de aanvulling van het eigen vermogen.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015					
Omschrijving generiek deel	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	
Kostprijzen per product (groep) (indexcijfer)	100,8	106	100	102,2	100
Tarieven/uur (indexcijfer)	98	98,5	100	101,6	100
Omzet per FTE	147.329	122.801	146.227	129.883	120.996
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	762	820	875	1.045	901
Saldo van baten en lasten (%)	- 4,9%	- 7,5%	- 8,1%	- 0,6%	0,0%
Kwaliteitsindicator 1 – KTO	6,2	6,8	in 2015	zie toelichting	7,1
Kwaliteitsindicator 2 – MTO	7,5	n.b.	in 2015	in 2016	7,5
Doorlichting uitgevoerd cq. gepland in:			in 2015	lopend	

Toelichting

N.B. Gezien de grote verscheidenheid aan productgroepen heeft UBR ervoor gekozen te werken met een indexcijfer. In de jaarrekening van UBR geeft de specificatie van de omzet per organisatieonderdeel het inzicht in de omzet per productgroep.

Verloop indexcijfers

UBR heeft rekening gehouden in haar kostprijzen en verkooptarieven met loon- en prijsstijgingen en compenserende factoren. De gehanteerde tarieven zijn gelijk aan de door de eigenaar goedgekeurde tarieven zoals opgenomen in het jaarplan UBR 2015. In 2015 heeft UBR de tarieven verhoogd als gevolg van de voor de overheid geldende loon- en prijsstijgingen (+ 1,56%).

Omzet per fte

De begrote omzet per fte bedraagt € 120.996 ten opzichte van een gerealiseerde omzet per fte van € 129.883. Dit is een stijging van 7%. De stijging wordt verklaard door toegenomen vraag en gemiddeld hogere declarabiliteit. Door de implementatie van de lageloonprojecten is de gemiddelde omzet per FTE van 2015 ten opzichte van 2014 afgenomen.

FTE-totaal (excl. externe inhuur)

De toename van het aantal FTE's ten opzichte van 2014 is vooral een gevolg van de implementatie van de lageloonprojecten bij UBRIRBO (+115 fte's) en UBRIIPKD (+45 fte's) en als gevolg van het Programma Operatie informatiebestel Rijk (OIR) bij UBRIIR (+10 fte's).

Kwaliteitsindicator

In 2015 is geen medewerkerstevredenheidsonderzoek gehouden, dit is in 2016 gepland. Bij een aantal organisatieonderdelen zijn *event based* KTO's uitgevoerd.

3.4 FMHaaglanden

Inleiding

FMH is één van de vier landelijke dienstverleners voor facilitaire dienstverlening, ook wel concerndienstverleners genoemd, en verzorgt gefaciliteerde rijkswerkplekken voor rijksorganisaties in de regio Haaglanden. In 2015 faciliteert FMH alle kerndepartementen en diverse rijksorganisaties in de regio Den Haag, uitgezonderd Defensie, AZ en deels Financiën.

Visie en missie

FMH heeft de visie en missie herijkt, in lijn gebracht met de meerjarige organisatiedoelen en aangesloten op het sturing- en besturingsmodel.

De missie is om als SSO passende facilitaire dienstverlening te leveren voor het Rijk in de Haagse regio.

De visie is om als FMH service in nabijheid te bieden op basis van een optimale prijs-kwaliteitverhouding. De gebruiker kan voor alle vragen op het gebied van pandgebonden facilitaire dienstverlening bij FMH terecht.

Producten en diensten

FMH verzorgt producten en diensten zoals: Vergaderservices en catering, inrichting van werkplekken, verhuizingen post en reprografie, kantoorartikelen, schoonmaak, vervoer, gebouwbeheer en onderhoud, verbouwingen, telefonie, veiligheid, receptiediensten en advisering.

Veranderingen verzorgingsgebied

In het kader van het masterplan huisvesting heeft de oplevering en ingebruikname van de Resident plaatsgevonden en zijn de departementen VWS en SZW halverwege 2015 ingehuisd. Het kantoorgebouw aan de Anna van Hannoverstraat is per begin augustus 2015 opgeleverd aan het RVB.

Samenwerking in het Landelijk Facilitair Management Overleg (LFMO)

FMH participeert samen met de Belastingdienst (BD), Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en Rijkswaterstaat als concerndienstverleners (CDV's) in het LFMO. De Rijksbrede PDC (RPDC) is na accordering in het LFMO en consultatie van ICFH vastgesteld door de eigenaren.

Samenwerking Rijkspartners

Het afgelopen jaar is veel energie gestopt in de relatie en de samenwerking met rijkspartners. Met de RSO en DICTU zijn nieuwe samenwerkingsafspraken vastgesteld. FMH treedt veelal op als Single Point Of Contact (SPOC), zodat de klant zo min mogelijk merkt met meerdere rijksdienstverleners van doen te hebben.

SGO 5 (Herinrichting Governance Bedrijfsvoering Rijk)

FMH is, conform het kader SGO 5, gestart met de invulling van de gewijzigde governancestructuur. Zowel het Bestuurlijk Overleg (het gremium waar de rollen van eigenaar, opdrachtgever en opdrachtnemer zijn samengebracht t.b.v. de aansturing van een SSO) als het afnemersberaad in haar rol als klankbord is in 2015 goed verlopen. Per 1 oktober 2015 is de SG eigenaar geworden van FMH en tevens voorzitter van het BO.

In overleg met SGO 5, departementen en FMH wordt de inrichting van de bedrijfsvoeringfunctie (DBV) en daarmee de demarcatie van regie- en resttaken bepaald. FMH heeft een voorstel gedaan om te starten met overname van regie- en resttaken, en is over de planning in gesprek met departementen.

Sturing op locatie

Sinds 1 november heeft FMH «Sturing op Locatie» ingevoerd en wordt er gewerkt met zeven locatieteams. De teams staan elk onder leiding van een Facilitair Manager die als doel heeft integrale dienstverlening te leveren. Het realiseren van «Service in Nabijheid» verhoogt de operationele daadkracht op locatie en zorgt ervoor dat FMH klanten nog beter van dienst kan zijn.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap FMHaaglanden

Staat van baten en lasten 2015 (bijdragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	16.882	24.716	7.834	20.456
Omzet overige departementen	97.961	99.900	1.939	93.961
Omzet derden	–	52	52	170
Rentebaten	–	0	0	11
Vrijval voorzieningen	20	27	7	27
Bijzondere baten	–	–	–	–
Totaal baten	114.863	124.695	9.832	114.625
Lasten				
Apparaatskosten	108.135	110.509	2.374	109.392
– personele kosten	30.446	34.925	4.479	34.416
<i>waarvan eigen personeel</i>	23.946	27.155	3.209	27.231
<i>waarvan externe inhuur</i>	6.500	7.770	1.270	7.185
<i>waarvan overige personele kosten</i>	–	–	–	–
– materiële kosten	77.689	75.584	– 2.105	74.976
<i>waarvan apparaat ICT</i>	4.752	40	– 4.712	2.319
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	21.506	22.939	1.433	20.723
<i>Waarvan overige materiele kosten</i>	51.431	52.605	1.174	51.934
Rentelasten	557	404	– 153	488
Afschrijvingskosten	6.151	6.096	– 55	6.778
– immaterieel	–	–	–	–
– materieel	6.151	6.096	– 55	6.778
Overige lasten	20	–	– 20	–
– dotaties voorzieningen	20	–	– 20	–
– bijzondere lasten	–	–	–	–
Totaal lasten	114.863	117.009	2.146	116.658
Saldo van baten en lasten	–	7.686	7.686	– 2.033

Toelichting

Omzet moederdepartement

De toename van de omzet bij het moederdepartement betreft onder andere een verschuiving van overige departementen naar moederdepartement. Per 1 januari 2014 is de ICT-dienstverlening van Gemeenschappelijk Dienstencentrum ICT (GDI) (VenJ) overgegaan naar SSC-ICT Haaglanden van BZK. Daarnaast is de dienstverlening in het Rijksbedrijf

vementrum (RBC) voor BZK toegenomen door de inhuizing eind 2014 van SSC-ICT in het RBC.

De omzet van overige departementen is, ondanks de verschuiving, niet afgenomen. Dit wordt met name veroorzaakt door een hogere omzet voor maatwerkprojecten.

De baten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting
Productgroepen			
Basis	91.447	95.512	4.065
Basis+	6.791	5.525	- 1.266
Maatwerk	2.188	10.554	8.366
Werkelijk	11.175	9.499	- 1.676
Overige opbrengsten	3.242	3.578	336
Totaal	114.843	124.668	9.825
Vrijval voorzieningen	20	27	7
Rentebaten	-	-	-
Bijzondere baten	-	-	-
Totaal baten	114.863	124.695	9.832

Toelichting

Basis

De Productgroep Basis is een afgesproken pakket producten en diensten dat wordt afgenomen waarvoor een vaste prijs per vaste verrekeneenheid wordt betaald. De prijs (p) en hoeveelheid (q) staan in principe gedurende het jaar vast. Bij substantiële wijzigingen in de dienstverlening zijn aanpassingen gedurende het jaar mogelijk.

De hogere omzet voor de basisdienstverlening wordt met name veroorzaakt door het opnemen van een structureel budget voor innovatie in de tarieven en wijzigingen in en uitbreiding van de dienstverlening.

Basis+

De productgroep Basis+ heeft betrekking op producten en diensten waarvoor de opdrachtgever afhankelijk van de afgenomen hoeveelheid een prijs per product/dienst betaalt. De prijs (p) staat gedurende het jaar vast, de hoeveelheid (q) is afhankelijk van de afname.

De lagere omzet voor Basis+ doet zich met name voor bij de producten spoedstukken, verhuizingen standaard en vervoer.

Maatwerk

Bij de productgroep maatwerk is zowel de prijs (P) als de hoeveelheid (q) afhankelijk van de afname/vraag.

In 2015 zijn veel omvangrijke maatwerkprojecten uitgevoerd die voortvloeien uit het masterplan huisvesting. Dit betreft onder andere de inhuizing van SZW en VWS in de Resident, de ontmanteling van het pand aan de Anna van Hannoverstraat, uitvoering masterplan Hoftoren en voorbereiden DBFMO Rijnstraat 8.

Werkelijke kosten

De werkelijke kosten hebben betrekking op de nutsvoorzieningen en de belastingen en heffingen.

De lagere kosten voor nutsvoorzieningen zorgen voor de lagere omzet. Dit doet zich voor een belangrijk deel voor bij de Turfmarkt.

Overige opbrengsten

De overige opbrengsten hebben betrekking op de specifieke DVA afspraken met de departementen (€ 3,5 mln) en verkoop van auto's.

Personele kosten

Bij de begroting zijn abusievelijk niet alle personele kosten (eigen personeel) meegenomen waardoor een vertekend beeld ontstaat met de realisatie. De realisatie is in lijn met de realisatie over 2014 en de eerste suppletoire begroting 2015.

De hogere realisatie externe inhuur is het directe gevolg van een hogere omzet voor maatwerkprojecten. In 2015 zijn er als gevolg van de uitvoering masterplan huisvesting omvangrijke maatwerkprojecten uitgevoerd.

Materiële kosten

Bij de begroting is bij zowel apparaat ICT als bij de bijdrage SSO's de dienstverlening van SSC-ICT opgenomen. In de realisatie is dit alleen verantwoord onder bijdrage SSO's.

De toename bij bijdrage SSO's is het gevolg van het onderbrengen van de servicecontracten voor de gebruiksinstallaties bij de RVB. De overige materiële kosten hebben met name betrekking op de externe leverancierskosten. Het aandeel van de inkoopkosten in de materiële kosten bedraagt 85%.

Resultaat

De hogere omzet wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door de productgroep maatwerk. In 2015 zijn omvangrijke maatwerkprojecten uitgevoerd die voortvloeien uit het masterplan huisvesting.

De personele kosten stijgen niet evenredig mee als gevolg van de extra vraag naar dienstverlening. Dit komt doordat FMH actief stuurt op de beperking van de personele kosten. De materiële kosten zijn lager door enerzijds afboekingen uit voorgaande jaren voor met name beheer en onderhoud en anderzijds nemen de externe leverancierskosten beperkt toe ondanks de extra vraag naar dienstverlening. De bovenstaande mutaties hebben geleid tot het resultaat van bijna € 7,7 mln.

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa		
Materiële vaste activa	34.033	26.907
– grond en gebouwen		–
– installaties en inventarissen	33.377	26.107
– overige materiële vaste activa	656	800
Voorraden	–	0
Debiteuren	2.628	2.003
Nog te ontvangen	4.936	6.086
Liquide middelen	19.348	18.903
Totaal activa	60.945	53.899
Passiva		
Eigen Vermogen	13.256	5.570
– exploitatiereserve	5.570	7.603
– onverdeeld resultaat	7.686	– 2.033
Voorzieningen	15	43
Leningen bij het MvF	23.515	16.827
Crediteuren	1.695	7.093
Nog te betalen	22.464	24.366
Totaal passiva	60.945	53.899

Toelichting

Materiële vaste activa

De investeringen in installaties en inventaris hebben voornamelijk betrekking op de inrichting van de Resident. Dit pand is per 1 mei 2015 in gebruik genomen.

De investeringen in overige materiële vaste activa betreft voornamelijk de aanschaf van dienstauto's.

Debiteuren

De post debiteuren is als volgt te specificeren:

	31-12-2015 (x € 1.000)	31-12-2014 (x € 1.000)
Debiteuren moederdepartement	843	1.251
Debiteuren overige departementen	1.784	750
Debiteuren overigen	1	2
	2.628	2.003

Het saldo debiteuren van € 2,6 mln. betreft voornamelijk vorderingen op de departementen voor de geleverde dienstverlening. De stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door openstaande posten bij SZW, I&M en SSC-ICT. In alle gevallen betreft het vorderingen waarvan de ouderdom korter dan 60 dagen is.

Nog te ontvangen

De post nog te ontvangen is als volgt samengesteld:

	31-12-2015 (x € 1.000)	31-12-2014 (x € 1.000)
Vooruitbetaalde en vooruitontvangen facturen	491	1.261
Nog te factureren bedragen	2.920	3.338
Onderhanden werk	1.525	1.487
	4.936	6.086

Het saldo nog te ontvangen van € 4,9 mln. bestaat voor € 4,4 mln. uit rijksonderdelen en € 0,5 mln. uit derden (niet rijksonderdelen). De afname wordt voornamelijk veroorzaakt door afname vooruitbetaalde service en beheerkosten.

De post nog te factureren bedragen ultimo 2015 kan naar de volgende productgroepen worden gesplitst:

	31-12-2015 (x € 1.000)	31-12-2014 (x € 1.000)
Basis	840	592
Basis+	1.042	880
Maatwerk	151	400
Werkelijk	802	1.054
Overige	85	412
	2.920	3.338

De afname van de post nog te factureren doet zich met name voor bij de productgroep overige. Dit wordt veroorzaakt doordat in 2014 de overname van de schulden van EZ pas in 2015 zijn gefactureerd.

Het onderhanden werk is ten opzichte van 2014 toegenomen doordat een aantal grote projecten doorloopt in 2016.

Liquide middelen

De rekening courant bij het Ministerie van Financiën per 31 december 2015 bedraagt € 19,3 mln.

De stijging van de liquide middelen is onder andere het gevolg van een afname in de overige vorderingen en overlopende activa.

Eigen vermogen

De Regeling Agentschappen stelt dat het eigen vermogen van een baten-lastenagentschap gebonden is aan een maximum van 5% van de gemiddelde jaaromzet over de afgelopen 3 jaar.

FMH mag een maximum eigen vermogen hebben van € 5,9 mln. Het eigen vermogen ultimo 2015 komt uit op bijna € 13,3 mln. en is € 7,3 mln. hoger dan de maximumomvang. De eigenaar roomt het surplus op het eigen vermogen uiterlijk bij eerste suppletioire begroting 2016 af.

Leningen bij het MvF

De leningen hebben betrekking op de overname van activa van aansluitende departementen en de investeringen in nieuw in te richten gebouwen.

Het beroep op de leenfaciliteit heeft betrekking op de inrichting van de Resident.

Crediteuren

De post crediteuren is als volgt samengesteld:

	31-12-2015 (x € 1.000)	31-12-2014 (x € 1.000)
Crediteuren moederdepartement	92	3.276
Crediteuren overige departementen	85	69
Crediteuren overigen	1.518	3.748
	1.695	7.093

Onder de crediteuren overigen zijn de van de leveranciers ontvangen inkoopfacturen verantwoord.

De daling van het saldo op het moederdepartement heeft onder andere betrekking op de DVA voor de basisdienstverlening DCB welke vorig jaar nog openstond. De daling van het saldo van overige crediteuren ten opzichte van vorig jaar wordt veroorzaakt door een dispuut met een leverancier in 2014.

Nog te betalen

De post nog te betalen is als volgt samengesteld:

	31-12-2015 (x € 1.000)	31-12-2014 (x € 1.000)
Nog te ontvangen facturen	15.707	18.721
Aflossing lening Ministerie van Financiën komend boekjaar	4.612	3.724
Personele verplichtingen (vakantiegeld, vakantie-dagen, 13e maand e.d.)	1.833	1.796
Overige schulden	312	125
	22.464	24.366

Onder de post nog te betalen zijn alle bedragen opgenomen die (kortlopend) verschuldigd zijn per 31 december 2015 en die niet onder de crediteuren verantwoord zijn.

Het saldo nog te betalen van € 22,5 mln. bestaat voor € 19,4 mln. uit rijksonderdelen en circa € 3,1 mln. uit derden (niet rijksonderdelen).

Kasstroomoverzicht over 2015

Kasstroomoverzicht over 2015 (bedragen x € 1.000)				
		Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1.	Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	7.151	18.903	11.752
	Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		126.078	
	Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 119.987	
2.	Totaal operationele kasstroom	4.913	6.091	1.178
	Totaal investeringen (-/-)	- 12.500	- 13.526	- 1.026
	Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	-	304	304
3.	Totaal investeringskasstroom	- 12.500	- 13.222	- 722
	Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-	-	-
	Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	-	-	-
	Aflossingen op leningen (-/-)	- 4.913	- 3.724	1.189
	Beroep op leenfaciliteit (+)	12.500	11.300	- 1.200
4.	Totaal financieringskasstroom	7.587	7.576	- 11
5.	Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen (1+2+3+4), de maximale roodstand 0,5 miljoen €.	7.151	19.348	12.197

Toelichting

Investerings

De investeringen in installaties en inventaris hebben voornamelijk betrekking op de inrichting van de Resident. Dit pand is per 1 mei 2015 in gebruik genomen.

De investeringen in overige materiële vaste activa betreft voornamelijk de aanschaf van dienstauto's.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Evenals de andere departementen en uitvoeringsorganisaties van het Rijk levert FMH een bijdrage aan de taakstelling van de departementen uit het regeerakkoord. Dit bestaat uit een generieke taakstelling van 6% op het eigen apparaat (2012–2015). Deze taakstelling is door FMH ook in 2015 verwerkt in de tarieven (1,5%).

De additionele taakstelling uit het regeerakkoord ligt bij de departementen en wordt ingevuld met een vermindering van taken dan wel versoberingen. FMH heeft een aantal besparingsvoorstellen uitgewerkt en besproken met de afnemers. De besparingen die worden doorgevoerd hebben betrekking op één uniforme rijksdienst, afschaffen burgertelefoon, upgraden FMIS en webformulieren en afbouw van het aantal postkamers.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving generiek deel				Realisatie	Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	2015
Verloop tarieven basisdienstverlening (norm 2011)	95,7	92,2	98,3	–	–
Omzet per productgroep (pxq)	104.957	116.834	114.587	124.668	114.843
*Basis	78.943	81.711	86.852	95.512	91.447
*Basis+	6.428	5.577	5.614	5.525	6.791
*Maatwerk	11.100	18.675	10.042	10.554	2.188
*Werkelijk	7.584	9.178	8.151	9.499	11.175
*Overig	902	1.693	3.928	3.578	3.242
Saldo van baten en lasten (%)	3,0%	– 1,0%	– 1,8%	6,2%	0,0%
Personele kosten als % van de totale kosten				29,8%	26,5%
Materiële kosten als % van de totale kosten				70,2%	73,5%
Apparaatskosten (in €)				46.605	40.205
Klanttevredenheid	Tevreden	Tevreden	nvt	Tevreden	Tevreden
Tevredenheid maatwerk				7,6	–
Medewerkerstevredenheid	Tevreden	Tevreden	Tevreden	nvt	Tevreden
FTE-totaal (excl. Externe inhuur)	351	361	414	426	471

Toelichting

In de begroting is geen index meer opgenomen voor het verloop van de tarieven. Als gevolg van het nieuwe werken wordt dezelfde werkplek intensiever gebruikt. De eenheid werkplek krijgt door het nieuwe werken een andere definitie waardoor vergelijking met voorgaande jaren een vertekend beeld geeft. De index verloop tarieven is daarom niet opgenomen.

De personele en materiële kosten als % van de totale kosten zijn vanaf 2015 pas als indicator in de begroting meegenomen.

FMH doet mee met het Intern Klanttevredenheidonderzoek (iKTO). De best scorende producten/diensten zijn dienstfietsen, receptie en bewaking en beveiliging. De minst scorende producten/diensten zijn binnenklimaat, groenvoorziening en koffieautomaten. Naast het iKTO meet FMH de tevredenheid van het maatwerk. Na de afronding van een project wordt een evaluatieformulier naar de klant gestuurd. De klant waardeert de uitvoering van maatwerkprojecten gemiddeld met een 7,6, dit ligt ruim boven de norm (7,0).

De bezetting ultimo 2015 is lager dan de in de begroting opgenomen formatie. FMH kiest ervoor om te werken met een flexibele schil om in te kunnen spelen op wijzigingen die optreden als gevolg van de uitvoering van het masterplan huisvesting.

3.5 Shared Service Centrum-ICT Haaglanden

Inleiding

2015 is het eerste jaar waarin SSC-ICT een geconsolideerde jaarverslag van de vestigingen Den Haag en Zoetermeer presenteert.

Op voorspraak van het programma Compacte Rijksdienst heeft het kabinet besloten om te komen tot een Shared Service Center ICT Den Haag onder het Ministerie van BZK. Doel daarvan is de realisatie van één ICT-infrastructuur en één ICT-dienstverlener voor de ICT-werkplekken in de Haagse beleidskernen en daaraan nauw verbonden uitvoeringsorganisaties.

Als uitvloeisel hiervan is het eigenaarschap van het Gemeenschappelijk Dienstencentrum ICT (GDI) per 1 januari 2014 overgaan van het Ministerie van Veiligheid en Justitie naar Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Per 1 januari 2015 is GDI als SSC-ICT vestiging Zoetermeer samengevoegd met SSC-ICT vestiging Den Haag en is de agentschapstatus van GDI opgeheven. In 2015 heeft SSC-ICT vestiging Zoetermeer nog een eigen administratie gevoerd. Met betrekking tot de vergelijkende cijfers 2014 geldt dat deze gebaseerd zijn op de geconsolideerde jaarrekeningen van beide vestigingen. In de ontwerpbegroting 2015 is hierop geanticipeerd door een geconsolideerde begroting op te nemen.

Per 1 januari 2016 is er sprake van één administratie en één nieuw kostprijsmodel waarmee de integratie van de financiële administratie van de vestigingen Den Haag en Zoetermeer tot uitvoering is gekomen.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap SSC-ICT

x € 1.000				
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil realisatie versus begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	28.000	44.494	16.494	27.773
Omzet overige departementen	150.000	174.021	24.021	155.461
Omzet derden	0	0	0	0
Bijzondere baten	0	2.979	2.979	2.748
Rentebaten	0	1	1	0
Vrijval uit voorzieningen	0	0	0	7
Totaal baten	178.000	221.495	43.495	185.989
Laten				
Apparaatskosten	149.000	197.552	48.552	155.040
* Personele kosten	85.000	105.795	20.795	83.008
– waarvan eigen personeel	51.000	48.225	– 2.775	42.021
– waarvan externe inhuur	34.000	57.570	23.570	40.987
* Materiële kosten	64.000	91.757	27.757	72.032
– waarvan ICT	53.000	61.829	8.829	59.740
– waarvan SSO's	5.000	14.410	9.410	6.206
Afschrijvingskosten	28.000	25.601	– 2.399	20.780
* Materieel	28.000	25.601	– 2.399	20.780
* Immaterieel	0	0	0	0
Overige lasten	1.000	3.047	2.047	11.113
– waarvan dotaties voorzieningen	0	0	0	7.795
– waarvan Bijzondere lasten	0	2.879	2.879	3.142
Totaal lasten	178.000	226.200	48.200	186.933
Saldo van baten en lasten	0	– 4.705	– 4.705	– 944

Toelichting

Resultaat

Het financieel resultaat over 2015 laat een verlies zien van € 4,705 mln. Dit resultaat kan toegeschreven worden aan een aantal incidentele tegenvallers, zoals het Project Migratie Infrastructuur (PMI), waarbij een deel van de kosten uit eigen middelen van het SSC-ICT wordt gefinancierd, de aanloopverliezen bij het Overheidsdatacenter (ODC) in Rijswijk (deze kosten waren geen onderdeel van het kostprijsmodel en zijn daarmee niet in de tarieven verdisconteerd) en de afschrijving op een aantal debiteuren bij SSC-ICT.

Baten

De generieke dienstverlening is verricht voor alle Ministeries. De gemeenschappelijke en specifieke dienstverlening is verricht voor de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Financiën, Infrastructuur en Milieu, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Volksgezondheid Welzijn en Sport, Veiligheid en Justitie, Buitenlandse Zaken, Algemene Zaken alsmede voor de Kanselarij der Nederlandse Orden.

De totale omzet is € 40,515 mln. hoger dan begroot. Dit is te relateren aan de overname van de ICT-dienstverlening van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (ca € 30 mln.) en een toename van het volume van de door de Ministeries aan SSC-ICT verstrekte maatwerkopdrachten.

De bijzondere baten betreffen nagekomen baten die betrekking hebben op vorig boekjaar waarmee in het jaarverslag 2014 geen rekening is gehouden.

Het bedrag ad. € 2,979 mln. bestaat uit:

- Correctie debiteuren € 0,849 mln.
- Vrijval nog te betalen kosten uit voorgaande boekjaren € 1,667 mln.
- Vrijval reservering verloftegoed Zoetermeer € 0,058 mln.
- Vrijval reservering innovatiebudget 2014 € 0,180 mln.
- Saldo overige kleinere posten € 0,225 mln.

Lasten

Personele kosten

De personele kosten zijn € 20,795 mln. hoger dan begroot.

De € 2,775 mln. lagere kosten van het eigen personeel is het gevolg van een lagere bezetting.

De € 23,570 mln. hogere kosten van de inhuur laten zich met name verklaren door de toevoeging van Zoetermeer. Door het terughoudend beleid t.a.v. het werven van personeel in het verleden, in een tijd waarin de capaciteitsvraag juist fors toenam, was extra inhuur van externen noodzakelijk. Daarnaast zijn bij de overname van de ICT-dienstverlening van Buitenlandse Zaken in 2015 ook de lopende inhuurcontracten overgenomen. Medio 2015 is SSC-ICT gestart met een meerjarig wervingstraject om door het aantrekken van eigen personeel en verambtelijking de inzet van externen te verminderen. Omdat in 2015 niet door alle interne medewerkers werd tijdgeschreven is geen betrouwbaar verhoudingscijfer intern/extern te berekenen.

Materiële kosten

De ten opzichte van de begroting hogere materiële kosten zijn de resultante van meer materiële uitgaven vanwege de uitbreiding van de dienstverlening met het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het hogere volume van de door de Ministeries aan SCC-ICT verstrekte specifieke opdrachten.

Afschrijvingen

De afschrijvingskosten zijn lager dan begroot doordat het tempo van (vervangings)investeringen is achtergebleven bij de investeringsplanning. De planning is gebaseerd op de economische vervangingsdata, de werkelijke vervanging kan beïnvloed worden door bv toename van het aantal incidenten (kan tot vervroegde vervanging leiden), migratietrajecten (kan tot uitstel van kleinere vervangingshoeveelheden leiden) en afbouw c.q. opbouw van ICT-diensten aan opdrachtgevers.

Overige lasten

- Rentelasten: deze zijn fors lager door de veel lagere rentepercentages voor opgenomen leningen in 2015 dan begroot en het wegvallen van de rente op roodstand van de rekening courant. Het verschil over 2013 en 2014 is aan de Ministeries teruggeven. Hiermee was in het resultaat 2014 al rekening gehouden.
- De bijzondere lasten ad. € 2,879 mln. bestaan uit:
- Dotatie voorzieningen debiteuren: € 1,230 mln.
Resultaat buiten gebruikstelling activa € 0,403 mln.
Nagekomen lasten m.b.t. voorgaande boekjaren € 1,200 mln.
Overige kleinere posten € 0,046 mln.
De bijzondere lasten betreffen lasten die betrekking hebben op de schikking in het kader van de afwikkeling van een faillissement van een leverancier in 2012 en diverse overige lasten die betrekking hebben op voorgaande boekjaren waarmee in het jaarverslag 2014 geen rekening is gehouden.

Balans per 31 december 2015

x € 1.000

	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	0	0
Materiële vaste activa	54.585	44.587
* Grond en gebouwen	0	0
* Installaties en inventarissen	2.598	2.829
* Overige materiële vaste activa	51.987	41.758
Voorraden	2	3
Debiteuren	16.125	9.174
Nog te ontvangen bedragen	17.690	22.344
Liquide middelen	34.741	38.122
Totaal activa	123.413	114.230
Passiva		
Eigen vermogen	2.785	7.490
* Exploitatiereserve	7.490	8.434
* Onverdeeld resultaat	- 4.705	- 944
Voorzieningen	5.500	7.795
Leningen bij het Ministerie van Financiën	39.305	29.710
Crediteuren	5.586	11.010
Nog te betalen bedragen	70.237	58.225
Totaal Passiva	123.413	114.230

Toelichting

Activa

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de historische aanschafprijs, verminderd met afschrijvingen en bijzondere waardeveranderingen. In 2015 is voor € 36,002 mln. geïnvesteerd, waarvan € 32,330 mln. in hard- en software, € 3,580 mln. ten behoeve van het nieuwe Project Migratie Infrastructuur en € 0,0092 inventaris. Afschrijvingen op materiële vaste activa zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur, rekening houdend met eventuele restwaarde. Deze afschrijving vindt lineair plaats. Na afschrijvingen resteert per 31 december een boekwaarde van € 54,585 mln. Over de investeringen in het ODC wordt met ingang van 2015 afgeschreven.

Debiteuren

De post Debiteuren betreft de gefactureerde, nog te ontvangen bedragen voor verrichte diensten en leveringen. Facturen ouder dan 1 jaar worden voor 100% en facturen tussen 6 maanden en 1 jaar worden voor 50% als vermoedelijk oninbaar aangemerkt; derhalve is er een bedrag voor oninbaarheid in aftrek gebracht.

De post Debiteuren heeft voor € 2,08 mln. betrekking op het moederdepartement, voor € 13,88 mln. op andere departementen en voor € 2,26 mln. op agentschappen.

De toename komt met name uit de vestiging Zoetermeer, hier zijn in januari 2016 (met factuurdatum 31-12-2015, noodzakelijk ten behoeve van de afwikkeling in Leonardo) veel facturen 2015 voor nacalculatieprojecten opgesteld en verstuurd.

Nog te ontvangen

De post Nog te ontvangen bestaat uit nog te factureren opbrengsten voor geleverde dienstverlening (onderhanden werk) en nog te verrekenen vooruitbetaalde kosten (basis-plus diensten). De afname van m.n. de post «Overige vorderingen» is het gevolg van de afwikkeling van vorderingen van vóór 2015 en een mindere toename per 31-12-2015 a.g.v. het beter op orde zijn van de administratie.

Liquide middelen

Alle tegoeden van SSC-ICT worden aangehouden bij de Rijkshoofdboekhouding (RHB). Het saldo per 31 december bedraagt € 34,741 mln.

Eigen Vermogen

Onder het eigen vermogen is het onverdeelde resultaat 2015 opgenomen. Het eigen vermogen is vermindert met het negatieve resultaat over 2015 van € 4,705 mln. en valt binnen de norm van 5% van de gemiddelde omzet over de afgelopen 3 jaren.

Leningen

De post Leningen bestaat uit de leningen ter financiering van de materiële vaste activa.

Van het saldo per ultimo 2015 van € 64,810 mln. is de aflossingsverplichting 2016 ad € 25,505 mln. opgenomen onder de post nog te betalen.

Voorzieningen

Ten laste van het resultaat 2014 is een voorziening getroffen voor de in 2015 geplande migratie van de huidige datacenters naar het nieuwe ODC voor de Haagse beleidskernen en nauw verwante uitvoeringsorganisaties. Voor deze migratie kan SSC-ICT geen beroep doen op externe fondsen. De voorziening heeft eind 2015 een omvang van € 5,500 mln. De onttrekking aan de voorziening van € 2,295 mln. betreft de in 2015 ongedekte migratie- en projectkosten naar het nieuwe ODC.

Crediteuren

De facturen die zijn opgenomen onder de post Crediteuren per ultimo 2015 zijn vrijwel geheel begin 2016 betaald.

Nog te betalen

Onder de post nog te betalen zijn de vooruit ontvangen bedragen, de aflossingsverplichting 2016 van de lening bij het Ministerie van Financiën, de nog te ontvangen facturen 2014 en 2015 en de schuld aan het personeel vanwege opgebouwde rechten vakantiegeld, eindejaarsuitkering en verlof opgenomen.

Kasstroomoverzicht over 2015

		Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verskil realisatie versus begroting
1.	Rekening-courant RHB per 1 januari	17.673	38.122	20.449
2.	Operationele kasstroom	8.065	18.049	9.984
	Investerings	-/-	- 30.000	- 6.002
	Boekwaarde desinvesteringen	+/+	0	403
3.	Totaal investeringskasstroom	- 30.000	- 35.599	- 5.599
	Enmalige uitkering aan moederdepartement	-/-	0	0
	Enmalige storting door moederdepartement	+/+	0	0
	Aflossing leningen	-/-	- 28.000	7.069
	Beroep op leenfaciliteit	+/+	30.000	5.100
4.	Totaal financieringskasstroom	2.000	14.169	12.169
5.	Rekening-courant RHB per 31 december	- 2.262	34.741	37.003

Toelichting

De boekwaarde van de desinvesteringen betreft de bij het afstoten van de materiële vaste activa administratieve restwaarde.

De aflossingen op de leenfaciliteit zijn lager dan begroot doordat het beroep op de leenfaciliteit in eerdere jaren lager was dan bij het opstellen van de begroting 2015 werd ingeschat.

Het beroep op de leenfaciliteit is in overeenstemming met de investeringen. Het beroep op de leenfaciliteit is hoger dan begroot dit is het gevolg van uitbreiding van dienstverlening aan opdrachtgevers. De stand van de rekening-courant bij de RHB is de uitkomst van het positieve resultaat over 2013 en 2014 uit gewone bedrijfsuitoefening en het saldo van de opgebouwde vorderingen- en schuldenpositie.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Doelmatigheid

SSC-ICT ondersteunt de Compacte Rijksdienst met generieke en gemeenschappelijk ICT oplossingen. Door de inzet van moderne ICT hulpmiddelen wordt de doelmatigheid van de Rijksdienst vergroot. En met de bundeling van ICT taken binnen SSC-ICT wordt de in de projecten 4 en 7 van het Uitvoeringsprogramma Compacte Rijksdienst beoogde efficiëncyslag gemaakt.

De eigenaar heeft met SSC-ICT tot en met 2016 een jaarlijkse efficiëncytaakstelling afgesproken van - 1,5%. SSC-ICT verlaagt hiertoe jaarlijks haar tarieven met 1,5% en heeft daarnaast voorstellen gedaan waarmee haar afnemers aanvullend 10% op hun ICT uitgaven kunnen besparen. Voor voormalig GDI was voor 2015 een taakstelling van 5% afgesproken. Dit is in de tarieven van de vestiging Zoetermeer verwerkt. Aanvullend op de taakstellende tariefverlaging vergelijkt SSC-ICT haar prestaties via benchmark onderzoek periodiek met marktpartijen en enkele grote uitvoeringsorganisaties binnen de overheid.

Om de tariefdaling te realiseren wordt voortgegaan met het integreren en harmoniseren van de Ministeries overgekomen systeemlandschappen.

	Oorspronkelijke begroting	Realisatie 2015	Realisatie 2014
Omschrijving Generiek Deel			
Taakstellende tariefverlaging	1,5%	3,0%	1,5%
Verbetering kostprijzen infrastructuur componenten	1,0%	3,0%	1,0%
Verbetering kostprijzen werkplek-componenten	1,0%	3,0%	1,0%
Kostprijs voor beheertaken (werkplektarief, exclusief datacenter)	1.822	1.935	1.850
Totale omzet per product of dienst	178.000	218.515	183.234
generiek (infrastructuur, rijksportaal en samenwerk functionaliteit, ODC DH km ²)	14.000	14.046	14.030
gemeenschappelijk (basis kantoorautomatisering + hosting specifiek (plusdiensten en maatwerk)	108.000	118.904	108.378
	56.000	85.565	60.826
<hr/>			
	Oorspronkelijke begroting	Realisatie 2015	Realisatie 2014
FTE-totaal (excl. externe inhuur)	658,0	650,0	626,0
Aantal externe fte's in % van de totale fte's	40%	NB	44%
Saldo van baten en lasten (%)	0,0%	- 2,1%	0,0%
Vershil benchmarkvergelijking	2%	Nvt	2%
Klanttevredenheid (KTO)	7	7	7
Medewerkertevredenheid (MTO)	7	7	7
<hr/>			
Omschrijving Specifiek Deel – ICT Diensten			
Beschikbaarheid (betrouwbaarheid) basisfunctionaliteit	98%	100%	98%
Geleverd binnen gestelde termijn	90%	85%	90%
Incidenten hersteld binnen afgesproken tijd	90%	91%	90%
beantwoorden helpdeskvragen binnen afgesproken tijd	95%	85%	95%
direct beantwoorden helpdeskvragen	80%	67%	80%

Toelichting

De taakstelling op de tarieven van vestiging Den Haag ad. – 1,5% in 2015 en – 5% op de tarieven van de vestiging Zoetermeer is volledig doorgevoerd op de tarieven 2015. Door de verschillende percentages is het geconsolideerde resultaat een benaderd gemiddelde percentage.

De totale omzet is € 40,516 mln. hoger dan begroot. Dit is de resultante van de volgende ontwikkelingen:

- De omzet generieke dienstverlening is stabiel gebleven.
- Bij de gemeenschappelijk omzet wordt de stijging m.n. veroorzaakt door de overdracht van de ICT-Dienstverlening van het Ministerie van Buitenlandse Zaken naar SSC-ICT.

- De specifieke omzet is gestegen door een hoger volume in door de Ministeries verstrekte maatwerkopdrachten.

De kengetallen inzake de kwaliteit van de dienstverlening hebben gedurende het jaar niet geheel voldaan aan de afgesproken norm.

3.6 Rijksgebouwendienst

Inleiding

De Rijksgebouwendienst is per 1 juli 2014 opgegaan in het Rijksvastgoedbedrijf, maar als baten-lastenagentschap blijven bestaan totdat het Rijksvastgoedbedrijf die status verkreeg. Dat is op 1 januari 2016 gebeurd. De jaarrekening 2015 is dan ook de laatste van de Rijksgebouwendienst. De missie van de Rijksgebouwendienst was het bijdragen aan het succesvol functioneren van zijn klanten door het bieden van efficiënte en effectieve huisvestingsoplossingen en het bijdragen aan het behoud van ons cultureel erfgoed door de instandhouding van monumenten. Daartoe werden de volgende producten geleverd: huisvesting, services, adviezen en beleidsondersteuning. De afgesproken kwaliteit van de geleverde huisvesting werd gehandhaafd volgens de Regeling Taakverdeling Beheer Rijkshuisvesting (RTB).

Beleidsprestaties

Indicator/kengetal	Streefwaarde 2015	Realisatie 2015
Energieambitie 2020	De maatregelen in het kader van tranche 2 (objecten met een publieksfunctie, zoals musea en gerechtsgebouwen) en tranche 3 (objecten met een (rijks) kantoorfunctie) voor FCIB (het Functioneel Controleren, Inregelen en Beproeven van klimaatinstallaties) worden afgerond.	De maatregelen voor tranche 2 en 3 zijn vrijwel geheel afgerond.
Gebruiksgraad monumenten	95%	98%

Voortgang programma Energieambitie 2020

De doelstelling om in 2015 de maatregelen in het kader van tranche 2 (objecten met een publieksfunctie, zoals musea en gerechtsgebouwen) en tranche 3 (objecten met een (rijks)kantoorfunctie) voor FCIB (het Functioneel Controleren, Inregelen en Beproeven van klimaatinstallaties) af te ronden, is op 4 objecten na gerealiseerd. Met FCIB worden klimaatinstallaties in gebouwen zodanig ingeregeld, dat een optimaal thermisch comfort wordt bereikt bij een minimale verstoring van het bedrijfsproces en een zo laag mogelijk energiegebruik.

Gebruiksgraad monumenten

Uit de begroting voor Wonen en Rijksdienst wordt de instandhouding bekostigd van de monumenten met een erfgoedfunctie (maar zonder rijkshuisvestingsfunctie). De gebruiksgraad op 31 december 2015 van deze monumenten met erfgoedfunctie is 98% (evenals ultimo 2014). De gebruiksgraad is het aantal m² bruto vloeroppervlak (bvo) per object dat in gebruik is in verhouding tot het totaal aantal m²bvo. Een deel van de monumenten is naar hun aard niet geschikt voor gebruik, zoals gedenknaalden of grafmonumenten. Deze zijn buiten de berekening gehouden. Met een brief van 11 november 2011 heeft de Minister van BZK de Kamer o.a. gemeld het beleid ten aanzien van monumenten zonder huisvestingsfunctie in bezit van de Rijksgebouwendienst te harmoniseren en te bezien of andere vormen van beheer en exploitatie mogelijk zijn. Een belangrijke mijlpaal van dit gewijzigde beleid is de vervreemding van een pakket monumenten aan de Nationale Monumentenorganisatie.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap RGD

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap RGD (bijdragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	18.850	15.172	- 3.678	16.672
Omzet overige departementen	1.221.996	1.100.403	- 121.593	1.258.579
Omzet derden	8.888	11.673	2.785	10.452
Rentebaten	0	3.453	3.453	3.815
Vrijval voorzieningen	0	6.535	6.535	16.887
Bijzondere baten	10.706	82.306	71.600	27.542
Totaal baten	1.260.440	1.219.543	- 40.897	1.333.948
Lasten				
<i>Product Huisvesting</i>				
Apparaatskosten (netto)	70.981	71.967	986	65.857
Huren	240.163	216.702	- 23.461	236.925
DBFMO lasten	49.603	24.640	- 24.963	21.764
Rentelasten	232.055	204.043	- 28.012	220.378
Afschrijvingen	323.659	314.370	- 9.289	322.810
Onderhoud	139.501	118.278	- 21.223	121.789
Dotaties voorzieningen	14.035	45.898	31.863	46.958
Belastingen en heffingen	21.994	21.994	0	23.000
Investerings buiten gebruiksvergoedingen	61.097	99.504	38.407	82.023
<i>Overige producten</i>				
Services	34.340	30.959	- 3.381	44.590
Adviezen	11.322	4.398	- 6.924	6.053
Beleidsondersteuning	6.642	5.194	- 1.448	5.052
Overige lasten	20.806	46.848	26.042	55.086
Totaal lasten	1.226.198	1.204.796	- 21.402	1.252.286
Saldo van baten en lasten	34.242	14.747	- 19.495	81.662

Toelichting

Baten

Omzet moederdepartement

Onder inputfinanciering buiten de huur- verhuurrelatie vallen het beheer van monumenten met een erfgoedfunctie (inclusief Paleis Soestdijk), de beleidsondersteunende taken van de Rijksgebouwendienst en het Energiebesparingsprogramma Rijkshuisvesting.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen omvat opbrengsten huisvesting, services en adviezen. De opbrengsten huisvesting hebben betrekking op:

- de opbrengsten van de interne verhuurcontracten met de Ministeries volgens het huur-verhuurmodel (gebruiksvergoedingen); Een deel van de bevroren gebruiksvergoeding 2015 is via een korting op de tarieven aan de gebruikers gerestitueerd (€ 165,0 mln.);
- de DBFMO-opbrengsten op basis van leveringsovereenkomsten met de Ministeries. Deze omvatten de totale vergoeding, die de gebruikers uit hoofde van het Design Build Finance Maintain Operate (DBFMO)-contract verschuldigd zijn, minus de aflossingscomponent van de langlopende vordering. Vanwege de oplevering van één project is deze opbrengst ten opzichte van vorig jaar toegenomen;
- de à fonds perdu gefinancierde huisvestingsprojecten voor Ministeries (investerings buiten de gebruiksvergoeding);

- het verschil tussen de ontvangen gebruiksvergoeding en de afschrijvings- en rentekosten van de vaste activa (egalisatie). In 2015 is er sprake van een afname van de egalisatierekening.

Bij de verlenging per 1-1-2015 van contracten voor specialties heeft geen herberekening van de gebruiksvergoedingen plaatsgevonden (bevrozing gebruiksvergoeding). Voor deze contracten geldt dat geen egalisatieberekening meer wordt toegepast met ingang van 1-1-2014. Deze maatregel is één van de eerste stappen bij de implementatie van het nieuwe Rijkshuisvestingstelsel, waarin de Rijksgebouwendienst met ingang van 1-1-2013 verantwoordelijk is voor de instandhouding in kantorenvorraad en met ingang van 1-1-2014 ook voor de specialties.

Het onderdeel services betreft de opbrengsten voor werkzaamheden, die volgens RTB tot de taak van de afnemer worden gerekend (RTB-serviceverlening), maar die op verzoek van de afnemers, voor zover rijksoverheid, door de Rijksgebouwendienst worden verricht. Services worden door de Rijksgebouwendienst zowel via incidentele opdrachten als via servicecontracten uitgevoerd. De opbrengsten adviezen hebben betrekking op de opbrengsten van niet-projectgebonden huisvestingsadviezen aan rijksoverheden. De klantvraag met betrekking tot serviceprojecten en adviesopdrachten is vooraf lastig in te schatten. Tegenover hogere baten staan ook hogere lasten.

Omzet derden

De opbrengsten van derden betreffen de huuropbrengsten die de Rijksgebouwendienst via het RVOB ontvangt. Onder deze post vallen tevens de opbrengsten uit de exploitatie van de bijzondere objecten (parkeergarages en de grafelijke zalen).

Vrijval voorzieningen

In 2015 is er een bedrag van € 6,5 mln. vrijgevallen. Dit wordt bij de balans toegelicht.

Rentebaten

Specificatie rentebaten (bedragen x 1.000)	realisatie 2014	realisatie 2015	begroting 2015
Rentebaten rekening-courant RHB	253	8	0
Rentebaten projecten	1.441	384	0
Overige rentebaten	2.121	3.061	0
Totaal	3.815	3.453	0

Het rentepercentage op de rekening-courant RHB is nagenoeg nihil. Rentebaten projecten betreffen rentebaten op à fonds perdu projecten. Tegenover deze baten staan lasten voor de Rijksgebouwendienst als gevolg van voorfinanciering tijdens de realisatiefase. De overige rentebaten betreffen vergoedingen door DJI van boeterente met betrekking tot de afkopen.

Bijzondere baten

Specificatie bijzondere baten

(Bedragen x € 1.000)			
	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Resultaat verkoop onroerend goed (B)	8.091	59.973	0
Resultaat op investeringsprojecten (B)	0	0	0
Resultaat op nazorg	1.618	4.240	0
Baten voorgaande boekjaren	12.135	13.629	0
Diverse overige baten	5.698	4.464	10.706
Totaal	27.542	82.306	10.706

In 2015 is een aantal objecten met winst verkocht (€ 60,0 mln.). De baten voorgaande jaren hebben betrekking op hoger ingeschatte dan feitelijke automatiseringskosten en op een correctie van de inhuurkosten in 2014.

Lasten

Apparaatskosten

Deze post omvat alle apparaatskosten, die niet zijn toegerekend aan de overige producten, huisvestingsprojecten, adviezen, services en beleid en die gedekt dienen te worden uit de 1-opslag gebruiksvergoeding. De apparaatskosten zijn de kosten voor intern en extern personeel plus de materiële kosten, zoals eigen huisvestingskosten en ICT-kosten.

Specificatie apparaatskosten

(Bedragen x € 1.000)			
	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Personele kosten	78.946	87.583	82.408
<i>waarvan eigen personeel</i>	<i>59.616</i>	<i>62.705</i>	<i>62.176</i>
<i>waarvan externe inhuur</i>	<i>15.962</i>	<i>19.674</i>	<i>16.665</i>
<i>waarvan overige personele kosten</i>	<i>3.368</i>	<i>3.870</i>	<i>3.567</i>
Materiële kosten	23.188	28.139	28.492
<i>waarvan ICT</i>	<i>10.298</i>	<i>16.628</i>	<i>14.645</i>
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>13</i>
Totaal bruto apparaatskosten	102.134	115.722	110.900
Verwerkt als productkosten	-/- 36.277	43.755	39.919
Apparaatskosten (netto)	65.857	71.967	70.981

Huren

Het betreft hier de huren die de Rijksgebouwendienst aan de markt betaalt.

DBFMO-lasten

Onder deze post vallen de kosten die aan de consortia van de DBFMO-gebouwen zijn betaald, exclusief de rente- en afschrijvingskosten.

Rentelasten

Onder deze post worden de rentekosten van de rentedragende leningen en (eventuele) debetrente van de rekening courant RHB verantwoord. De rentelasten in 2015 bedragen € 204,0 mln. De realisatie is lager dan de oorspronkelijke raming als gevolg van de lage actuele rentepercentages. Daarnaast heeft per 1 april 2015 een herfinanciering van de leningenportefeuille plaatsgevonden. De voordelen die dat met zich mee brengt zijn nagenoeg volledig gecompenseerd met een eenmalige boete voor vervroegde aflossing. In verband met de stelselwijziging is ook rente over de DBFMO-leningen verwerkt in de cijfers, daarbij zijn de vergelijkende cijfers aangepast.

Afschrijvingen

Onder deze post worden de afschrijvingskosten voor materiële vaste activa (gebouwen, inclusief inbouwpakketten en bedrijfsmiddelen) verantwoord. De begrotingsraming is gebaseerd op de geplande opleveringen in de totale projectenportefeuille en de daadwerkelijke realisatie is afhankelijk van de werkelijke opleveringen en activeringen. In 2015 zijn tevens de afschrijvingskosten van de geactiveerde DBFMO-gebouwen in deze post opgenomen.

Onderhoud

Onder deze post vallen dagelijks onderhoud, planmatig onderhoud, het beheer van monumenten en bijzondere objecten. Belangrijkste redenen voor de lagere kosten voor dagelijks onderhoud zijn een andere wijze van contracteren (afkoop klein onderhoud), lagere onderhoudskosten bij panden in de afstootfase en aflopende onderhoudscontracten bij de DJI-voorraad. Bij planmatig onderhoud is veelal sprake van verschuivingen in de planning voor lopende projecten.

Dotaties voorzieningen

Er zijn diverse dotaties aan de verschillende voorzieningen gedaan. Deze worden toegelicht bij de balans.

Investerings buiten gebruiksvergoedingen

Onder deze post zijn investeringen opgenomen die niet leiden tot een (aanpassing van de) gebruiksvergoeding. Het betreft hier kleinere projecten voor Ministeries en het energiebesparingsprogramma rijkshuisvesting. Kleine projecten voor Ministeries betreffen de integrale kosten van de door de Rijksgebouwendienst uitgevoerde kleine, à fonds perdu gefinancierde, projecten voor Ministeries alsmede à fonds perdu bijdragen aan investeringsprojecten. Het betreft hier over het algemeen (ver)bouwactiviteiten van relatief geringe financiële omvang.

Services

De post services betreft de integrale kosten (inclusief apparaatskosten) voor werkzaamheden, die volgens de RTB tot de taak van de afnemer worden gerekend (RTB-serviceverlening), maar op verzoek van de afnemers door de Rijksgebouwendienst worden verricht, en overige services. De servicekosten komen pas in het uitvoeringsjaar in beeld en de totale omvang fluctueert jaarlijks.

Adviezen

De Rijksgebouwendienst levert op verzoek van de gebruikers niet-projectgebonden adviezen. De kosten betreffen zowel de interne als externe kosten. De adviesvraag van klanten aan de Rijksgebouwendienst fluctueert over de jaren heen.

Beleidsondersteuning

Onder deze post zijn de door het moederdepartement gefinancierde kosten voor beleidsondersteuning opgenomen.

Bijzondere lasten

Specificatie bijzondere lasten

(Bedragen x € 1.000)			
	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Boekwaardecorrecties	26.598	16.228	10.100
Resultaat verkoop onroerend goed	907	313	0
Resultaat op investeringsprojecten	1.291	7.473	0
Lasten voorgaande boekjaren	5.661	4.427	0
Diverse overige lasten	20.629	18.407	10.706
Totaal	55.086	46.848	20.806

De diverse overige lasten betreffen, naast de (jaarlijkse) kosten voor het programma brandveiligheid (€ 6,6 mln.) en bouwkundig ruimtelijk tekenwerk (€ 0,7 mln.), de volgende posten:

- Afboeking deel restwaarde DBFMO DUO Groningen € 5,3 mln.
- Kosten HARP en Inbesteding € 5,2 mln.
- Diverse kosten € 2,8 mln.

Toelichting op het resultaat

In de onderstaande tabel is het resultaat van de Rijksgebouwendienst gepresenteerd op productniveau.

Specificatie resultaat 2015 per product

(Bedragen x € 1.000)			
	Baten	Lasten	Resultaat
Huisvesting	1.180.655	1.166.460	14.195
Services	31.511	30.959	552
Adviezen	4.398	4.398	0
Beleidsondersteuning	5.194	5.194	0
Totaal	1.221.758	1.207.011	14.747

Binnen het product huisvesting is een resultaat van € 14,2 mln. gerealiseerd. Naast resultaten op rente en afschrijving speelden vooral boekwaardecorrecties (€ 16,2 mln. negatief), vrijval/dotaties aan voorzieningen (- € 39,4 mln. negatief) en afstootresultaten (€ 60,0 mln. positief) een rol.

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Vaste activa		
Materiële vaste activa		
Grond en gebouwen	5.236.127	5.301.095
Onderhanden huisvestingsprojecten (leenfaciliteit)	246.369	267.580
	5.482.496	5.568.675
Financiële Vaste Activa		
Egalisatierekening	348.283	422.020
Afkopen BTW	–	2.231
	348.283	424.251
Vlottende activa		
Voorraad te verkopen onroerend goed	287.617	383.500
Onderhanden werk services, adviezen en overig	19.825	33.932
Debiteuren	35.476	29.655
Overlopende activa	36.363	28.170
	379.281	475.257
Liquide middelen		
RHB	615.649	523.417
	615.649	523.417
Totaal Activa	6.825.709	6.991.600
Passiva		
Eigen vermogen		
Exploitatiereserve	188.821	71.761
Bestemmingsreserves	–	62.305
Onverdeeld resultaat	14.747	81.662
	203.568	215.728
Voorzieningen		
Voorziening Asbestverontreiniging	44.420	47.846
Voorziening Herstel Onderhoud	21.503	20.753
Overige voorzieningen	57.251	30.369
	123.174	98.968
Langlopende schulden		
Leenfaciliteit Financiën	5.058.467	5.538.246
Overige langlopende schulden	416.163	393.474
	5.474.630	5.931.720
Kortlopende schulden		
Nazorgbudgetten	17.946	23.464
Crediteuren	16.298	19.231
Overige schulden en overlopende passiva	163.658	257.323
Kortlopend deel langlopende schulden	826.435	445.166
	1.024.337	745.184
Totaal Passiva	6.825.709	6.991.600

Toelichting

Activa

Materiële vaste activa

De post materiële vaste activa bestaat uit grond (inclusief afgekochte erfpachtrechten) en gebouwen die de Rijksgebouwendienst in economisch eigendom heeft, inclusief de inbouwpakketten in huurpanden, de onderhanden huisvestingsprojecten en inventaris en overige bedrijfsmiddelen. Per 31 december 2015 worden de DBFMO-contracten, in overeenstemming met BW 2 titel 9 en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving verantwoord als materiële vaste activa. De voorraad te verkopen onroerend goed wordt per 31 december 2015 onder de vlottende activa opgenomen. De vergelijkende cijfers per 31 december 2014 zijn hiervoor aangepast.

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa per 31 december 2015 (€ 348,3 mln.) betreffen alleen nog de egalisatierekening.

De gebruiksvergoeding voor rente en afschrijving wordt bij aanvang zodanig vastgesteld dat gedurende de contractperiode de netto contante waarden van de kosten en de opbrengsten elkaar dekken. Hierbij wordt bij de berekening van de gebruiksvergoeding uitgegaan van een verwachte inflatie. Voor de departementen leidt dit over de gehele periode tot een vaste gebruiksvergoeding, die uitsluitend door de stijging van het prijsindexcijfer wordt beïnvloed.

De totale kosten van rente en afschrijvingen dalen over de jaren. Het verschil tussen kosten en opbrengsten wordt jaarlijks op contractniveau geëgaliseerd en in de balans tot uitdrukking gebracht in een langlopende afdwingbare vordering op de gebruikers van de objecten. De vordering wordt over de totale contractperiode geneutraliseerd en is bij afloop van het contract nihil. Bij vroegtijdige contractontbinding wordt de opgebouwde vordering (= egalisatie) door de klant afgekocht.

Er wordt geen egalisatieberekening meer toegepast op verhuurcontracten die niet zijn herberekend bij verlenging per 1-1-2013 en per 1-1-2014 (bevrozing gebruiksvergoeding respectievelijk kantoren en specialties).

Daarnaast is de gehele egalisatievordering voor de kantorenvoorraad per eind 2015 afgelost. De volledige vordering per ultimo 2015 betreft dus de specialties.

**Egalisatierekening
(Bedragen x € 1.000)**

Saldo per 1 januari 2015

Egalisatie afschrijvingskosten	193.452	
Egalisatie rentekosten	228.568	422.020
Mutaties		
Egalisatie afschrijvingskosten	- 19.490	
Egalisatie rentekosten	- 5.419	
Afgekochte egalisatie afschrijvingskosten	- 16.189	
Afgekochte egalisatie rentekosten	- 32.639	- 73.737
Saldo per 31 december 2015		
Egalisatie afschrijvingskosten	157.773	
Egalisatie rentekosten	190.510	
Saldo per 31 december 2015		348.283

*Passiva**Eigen vermogen***Overzicht vermogensontwikkeling over de jaren 2013–2015
(Bedragen x € 1.000)**

	2013	2014	2015
Saldo per 1 januari	124.499	135.272	215.728
Saldo van baten en lasten	14.073	81.662	14.747
Directe mutaties in het eigen vermogen			
Uitkering aan het moederdepartement			- 20.253
Bijdrage door het moederdepartement			0
Overige mutaties	- 3.300	- 1.206	- 6.654
Saldo per 31 december	135.272	215.728	203.568

Het vermogen van de Rijksgebouwendienst overstijgt per 31 december 2015 de bandbreedte van het toegestane eigen vermogen met € 73,6 mln.

Voorzieningen

In onderstaande tabel zijn de mutaties per voorziening weergegeven.

Overzicht voorzieningen per 31 december 2015
(Bedragen x € 1.000)

	Stand 01-01-2015	Onttrekking	Dotatie	Vrijval	Stand 31-12-2015
Asbestverontreiniging	47.846	- 5.562	3.330	- 1.193	44.420
Brandveiligheid	0	0	4.100	0	4.100
Wachtgelden en FPU uitk.	277	- 325	590	0	542
Huis ten Bosch	16.899	- 4.730	24.000	0	36.169
Bodemsanering	2.152	- 14	0	- 862	1.276
Verlieslatende contracten	1.041	- 179	0	0	862
Herstel onderhoud	20.753	- 3.210	6.711	- 2.751	21.503
Geschillen en rechtsgedingen	10.000	0	4.302	0	14.302
Sub-totaal	98.968	- 14.019	43.033	- 4.807	123.174
Dubieuze debiteuren	2.728	0	2.865	- 1.728	3.865
Totaal	101.696	- 14.019	45.899	- 6.535	127.039

Met mijn brief van 19 juni 2015 (Kamerstukken [34 000 XVII, nr. 22](#)) is de Kamer geïnformeerd over het in één keer uitvoeren van de renovatie en het daarvoor bijgestelde budget van paleis Huis ten Bosch. Het budget van € 35 mln. is verhoogd met € 24 mln. ten laste van het Rijksvastgoedbedrijf. Dit laatste bedrag is als dotatie aan de voorziening toegevoegd. In 2015 is er € 4,7 mln. aan kosten op het project gemaakt. Dit is onttrokken aan de voorziening.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Post	Omschrijving	Bedrag
Markthuren	De totale nominale betalingsverplichting voor de gehele contractsduur, die voortvloeit uit panden welke zijn gehuurd uit de markt.	looptijd < 1 jaar € 203 mln. looptijd > 1 ≤ 5 jaar € 429 mln. looptijd > 5 jaar € 458 mln.
Geïntegreerde contracten (DBFMO)	De waarderingsgrondslag voor de niet uit de balans blijvende rechten is gewijzigd. Door het opnemen van DBFMO onder de materiële vaste activa worden de toekomstige verplichtingen gesplitst in uitstaande investeringsverplichtingen en de verplichting met betrekking tot het onderhoud en het facilitaire deel van de DBFMO contracten. De DBFMO investeringsverplichtingen voor de komende jaren zijn in totaal € 774 mln. • PI Zaanstad (planning oplevering maart 2016) • Bezuidenhoutseweg 30 (Den Haag) (planning oplevering juni 2016) • Rijnstraat 8 (Den Haag) (planning oplevering januari 2017) • Nieuwe huisvesting RIVM/CBG (planning oplevering september 2018) • De Knoop (Utrecht) (planning oplevering april 2018) • Rechtbank Breda (planning oplevering april 2018) Afgesloten DBFMO -contracten waarbij sprake is van een financiële verplichting m.b.t. onderhoud en facilitaire diensten (11 contracten) Opgeleverd DBFMO -contract zonder eigendom (1 contract)	€ 117,1 mln. € 37,5 mln. € 183,1 mln. € 205,3 mln. € 80,8 mln. € 120,0 mln. € 1.805,6 mln.
DBFMO contract zonder eigendom	Aanbrengen luifel in Knoopkazerne te Utrecht.	€ 36,5 mln.
Vastgoed	Jubilea verplichting over de jaren 2016 tot en met 2019	€ 0,5 mln.
Financiën	Jubilea verplichting over de jaren 2016 tot en met 2019	€ 1,2 mln.
Projecten	De verplichting is gelijk gesteld aan de geraamde betalingen in 2016 en volgende jaren ten behoeve van de projecten in projectadministratie.	€ 1.356 mln.

Kasstroomoverzicht over 2015

Kasstroomoverzicht over 2015 (bedragen x € 1.000)			
	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1.	Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	115.243	521.541
	Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		1.307.558
	Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 910.008
2.	Totaal operationele kasstroom	372.758	397.550
	Totaal investeringen (-/-)	- 425.000	- 246.116
	Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	49.000	64.195
3.	Totaal investeringskasstroom	- 376.000	- 181.921
	Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	- 20.253
	Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	0	0
	Aflossingen op leningen (-/-)	- 447.223	- 297.283
	Beroep op leenfaciliteit (+)	425.000	196.016
4.	Totaal financieringskasstroom	- 22.223	- 121.520
5.	Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen	89.778	615.650

Toelichting

Het kasstroomoverzicht geeft aan hoeveel kasmiddelen in de verslagperiode beschikbaar zijn gekomen en op welke wijze gebruik is gemaakt van deze middelen. Aan de hand van het kasstroomoverzicht worden de kapitaaluitgaven en -ontvangsten toegelicht.

Operationele kasstroom

In 2015 zijn er meer ontvangsten binnengekomen dan begroot, tevens waren de uitgaven lager dan verwacht.

Investeringskasstroom

De investeringskasstroom bestaat uit het saldo van investeringen en (boekwaarde van de) desinvesteringen. De afwijking ten opzichte van de begroting is het gevolg van lagere investeringen en dientengevolge een lager kasberoep, dit is bij de 2^e suppletore begroting als mutatie verwerkt.

Financieringskasstroom

De aflossingen op leningen bestaan uit de aflossing op de leenfaciliteit bij het Ministerie van Financiën (€ 297,3 mln.). Alleen voor de investeringen in huisvestingsprojecten en voor de terugbetaling van de voorfinancieringen wordt een beroep op de leenfaciliteit gedaan. De aflossingen op de leningen zijn fors lager dan begroot als gevolg van de herfinanciering van de langlopende leningen tegen een lagere rente en langere looptijden.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015					
Omschrijving generiek deel				Realisatie	Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	2015
Producten en diensten					
Omzet product huisvesting * € 1.000	1.387.719	1.381.032	1.195.732	1.180.655	1.176.334
Omzet product adviezen * € 1.000	10.422	11.631	6.053	4.398	11.322
Omzet product services * € 1.000	49.227	39.831	44.885	31.511	34.340
Saldo van baten en lasten * € 1.000	- 21.821	14.073	81.662	14.747	34.242
Saldo van baten en lasten (%)	- 1,5%	1,2%	6,2%	1,2%	2,7%
Huisvestingsvoorraad in mln. m² BVO					
<i>waarvan verhuurd</i>	7.013	6.859	6.470	6.456	6.349
Gemiddelde leegstand voor rekening RGD	6.460	6.153	5.741	6.071	5.572
Indicator technische kwaliteit	5,3%	6,3%	5,9%	6,0%	7,4%
Bedrijfsvoering	2,29	2,32	2,39	2,39	2,1-2,8
Bezetting fte's jaarultimo	794	766	737	831	750
Bruto Apparaat/omzet	8,1%	7,7%	7,7%	9,0%	8,8%
Gemiddelde loonkosten * € 1	77.668	80.270	79.265	75.006	

Toelichting

Leegstand

De leegstand voor rekening van de Rijksgebouwendienst (6,0%) is lager dan de begroting (7,4%). Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de verhuur van leegstaande gebouwen aan het COA.

Indicator Technische Kwaliteit

De indicator technische kwaliteit (ITK) geeft in een cijfer de technische kwaliteit van de vastgoedportefeuille weer op een bepaald tijdstip. Het cijfer loopt van 1 (nieuwbouw) tot 6 (zeer slecht). De ITK is een gewogen gemiddelde van de technische condities van alle gebouwelementen. Deze technische condities worden bepaald door inspecties. De ITK in 2015 is, evenals in 2014, - 2,39 en voldoet daarmee aan de doelstelling dat deze tussen de 2,1 en 2,8 blijft.

Bezetting fte's jaarultimo

De bezetting per 31 december 2015 bedroeg 831 fte's. Deze ontwikkeling is in lijn met de verwachte werklastontwikkeling voor de komende jaren van het Rijksvastgoedbedrijf.

Bruto Apparaat/omzet

De apparaatsindicator is iets gestegen ten opzichte van 2014.

3.7 Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf

Inleiding

Het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf (RVOB) is per 1 juli 2014 opgegaan in het Rijksvastgoedbedrijf, maar als baten-lastenagentschap blijven bestaan totdat het Rijksvastgoedbedrijf die status verkreeg. Dat is op 1 januari 2016 gebeurd. De jaarrekening 2015 is dan ook de laatste van het RVOB. Het RVOB hield zich bezig met verkoop, ingebruikgeving en ontwikkeling. De hoofddoelstelling van verkoop en ingebruikgeving was het doelmatig verkopen van overtollig rijksvastgoed en het doelmatig in gebruik geven van rijksvastgoed. De ontwikkelpoot van de dienst opereerde namens het Rijk bij de planvorming van complexe ruimtelijke projecten.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap RVOB

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap RVOB (Bedragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1) Vastgestelde begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en vastgestelde begroting	(4) Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	20.315	21.746	1.431	23.141
Omzet overige departementen	50	498	448	169
Omzet derden	13.541	4.070	- 9.471	1.872
<i>Waarvan omzet KORV</i>	<i>11.841</i>	<i>0</i>	<i>- 11.841</i>	<i>0</i>
Rentebaten	124	169	45	180
Vrijval voorzieningen	0	0	0	108
Bijzondere baten	0	266	266	122
Totaal baten	34.030	26.749	- 7.281	25.592
Lasten				
Apparaatskosten	33.230	22.212	- 11.018	20.623
- Personele kosten	16.590	17.821	1.231	16.066
<i>Waarvan eigen personeel</i>	<i>15.690</i>	<i>16.428</i>	<i>738</i>	<i>14.657</i>
<i>Waarvan externe inhuur</i>	<i>900</i>	<i>1.393</i>	<i>493</i>	<i>1.409</i>
- Materiele kosten	16.640	4.391	- 12.249	4.557
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	<i>1.400</i>	<i>1.261</i>	<i>- 139</i>	<i>1.506</i>
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	<i>750</i>	<i>1.200</i>	<i>450</i>	<i>634</i>
<i>Waarvan inkoopwaarde KORV</i>	<i>10.964</i>	<i>0</i>	<i>- 10.964</i>	<i>0</i>
<i>Waarvan huisvesting en overige kosten</i>	<i>2.923</i>	<i>1.930</i>	<i>- 993</i>	<i>2.417</i>
<i>Waarvan verkoopkosten KORV</i>	<i>55</i>	<i>0</i>	<i>- 55</i>	<i>0</i>
<i>Waarvan onderhoud KORV</i>	<i>548</i>	<i>0</i>	<i>- 548</i>	<i>0</i>
Rentelasten	274	0	- 274	0
<i>Waarvan financiering KORV</i>	<i>274</i>	<i>0</i>	<i>- 274</i>	<i>0</i>
Afschrijvingskosten	356	50	- 306	85
- Materieel	331	49	- 282	74
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	<i>262</i>	<i>24</i>	<i>- 238</i>	<i>45</i>
- Immaterieel	25	1	- 24	11
Overige lasten	0	1.567	1.567	2.225
- Dotaties voorzieningen	0	5	5	34
- Bijzondere lasten	0	1.562	1.562	2.191
Totaal lasten	33.860	23.829	- 10.031	22.933
Saldo van baten en lasten	170	2.920	2.750	2.659

Toelichting

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement is onderverdeeld naar de volgende productgroepen:

Specificatie omzet moederdepartement (Bedragen x € 1.000)				
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Producten:	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Erfpacht	902	909	7	1.142
Huur	3.776	3.806	30	4.069
Pacht	1.508	1.520	12	1.660
Medegebruik	1.697	1.710	13	1.728
Behandelen zakelijke lasten	886	893	7	895
Onbeheerde nalatenschappen	924	931	7	1.001
Bodemmaterialen	244	246	2	253
Beheerstaken in eigen beheer	577	582	5	501
Verkopen	6.335	6.384	49	5.295
Aankopen	75	76	1	77
Taxatie & Advies	1.706	1.719	13	1.552
Directie Ontwikkeling	1.685	1.698	13	2.785
Inzet bijdrage moeder tbv fusiekosten	0	311	311	2.183
DRV	0	961	961	0
Totaal	20.315	21.746	1.431	23.141

De omzet moederdepartement is opgebouwd op basis van aantal uren*tarief. Het tarief voor 2015 bedroeg € 110. Voor de ontwikkelproducten gelden tarieven voor directeuren, projectleiders en projectondersteuners van respectievelijk € 130, € 112 en € 83. De omzet voor de bijdrage van de moeder ten behoeve van de fusiekosten is bepaald op basis van de omvang van de werkelijke uitgaven.

De begrotingscijfers van de directie Rijksvastgoed zijn in 2015, overgeheveld van beleidsartikel 6 naar artikel 11, de apparaatsuitgaven van het baten-lastenagentschap RVOB. Hiervoor is een bijdrage van de moeder ontvangen van € 1,0 mln.

In 2015 is tevens een extra bijdrage van de moeder ontvangen van € 0,2 mln. ter dekking van de extra loonkosten die voortvloeien uit de nieuwe CAO.

Omzet overige departementen

Hier is de omzet opgenomen voor onderlinge leveringen, zijnde uren van personeel dat is uitgeleend aan de voormalige Rijksgebouwendienst.

Omzet derden

De opbrengst van een deelverkoop op het project Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone van € 2,6 mln. was niet voorzien in de begroting. Voor de ICT-dienstverlening aan Domeinen Roerende Zaken is in 2015 een omzet gerealiseerd van € 0,65 mln. Dit is lager dan de begrote € 1,0 mln. en wordt veroorzaakt door minderwerk. De resterende omzet bestaat uit taxaties, adviezen en uren voor onbeheerde nalatenschappen en de benzineveiling.

Rentebaten

Dit betreft de rente op het deposito.

Bijzondere baten

Als gevolg van een stelselwijziging worden de nog te betalen ambtsjubilea per 2015 niet meer verantwoord onder de nog te betalen bedragen maar als niet uit de balans blijkende verplichtingen. Deze wijziging is in het resultaat verantwoord onder de bijzondere baten. In het kader van de harmonisatie van de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling binnen het Rijksvastgoedbedrijf wordt hiervoor geen schuld meer opgenomen en wordt de mogelijke verplichting toegelicht onder de niet uit de balans blijkende verplichtingen.

Lasten

Personele kosten

De personele kosten van € 1,0 mln. van de directie Rijksvastgoed waren niet voorzien in de begroting.

De realisatie van de kosten van de externe inhuur is hoger uitgevallen als gevolg van extra ondersteuning bij het project Hembrugterrein.

Apparaat ICT

De lagere ICT-kosten zijn vooral het gevolg van de werkplekgerelateerde IT-dienstverlening voor het RVOB die aan het einde van het jaar is overgegaan van het RVOB naar SSC-ICT.

Bijdrage aan SSO's

Inzake de bijdrage aan SSO's was in de begroting geen rekening gehouden met de DVA-aanrekening inzake P&O dienstverlening.

Huisvesting en overige kosten

De overige materiële kosten zijn veel lager uitgevallen dan begroot, er is minder uitgegeven aan communicatie, externe bureaus en bedrijfsmiddelen.

Afschrijvingskosten

In de begroting voor 2015 is geen rekening gehouden met de gewijzigde activeringsgrens voor de vaste activa die in 2014 is doorgevoerd, daardoor vallen de afschrijvingskosten fors lager uit.

Overige Lasten

De kosten van een deelverkoop op het project Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone bedragen € 1,2 mln.

De fusiekosten 2015 van € 0,3 mln. zijn geheel verantwoord als bijzondere last. Hier tegenover staat de extra omzet moederdepartement. Het resterende bedrag betreft kosten voorgaand boekjaar.

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015 (Bedragen x € 1.000)

	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële vaste activa	0	1
Materiële vaste activa		
<i>Grond en gebouwen</i>	35	43
<i>Installaties en inventarissen</i>	25	49
<i>Overige materiële vaste activa</i>	19	36
Onderhanden werk grondexploitaties	126.712	113.638
Vordering op Ministerie van BZK	86.500	81.500
Debiteuren	571	1.205
Nog te ontvangen	1.918	1.690
Liquide middelen	31.700	33.535
Totaal activa	247.480	231.697
Passiva		
Eigen Vermogen		
<i>Exploitatie reserve</i>	1.222	674
<i>Risicoreserve</i>	11.549	11.549
<i>Onverdeeld resultaat</i>	2.920	2.659
Voorzieningen	19	80
Leningen bij het MvF	207.692	190.211
Crediteuren	17	0
Nog te betalen	24.061	26.524
Totaal passiva	247.480	231.697

Toelichting

Activa

Materiële vaste activa

De afschrijvingsbedragen worden berekend vanaf de eerste maand na ingebruikname.

Materiële vaste activa (bedragen x € 1.000)

saldo per 1 januari 2015		128
Mutaties in de boekwaarde		
Afschrijvingen (-/-)	- 49	
Investing (+)	0	
Desinvesteringen (-/-)	0	
Overige mutaties (-/-)	0	
Saldo per 31 december 2015		- 49
		79

In de materiële vaste activa zijn 3 auto's opgenomen en enkele kantoor- en ICT-voorzieningen.

Onderhanden werk grondexploitaties en Vordering op Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Het onderhanden werk grondexploitaties is eveneens gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs, zo nodig gecorrigeerd indien de verwachte opbrengstwaarde lager is.

Onderhanden werk grondexploitaties (Bedragen x € 1.000)

Saldo per 1 januari 2015		113.638
Mutaties		
Rente (+)	5.779	
Investerings (+)	13.704	
Subsidies (-/-)	- 242	
Kostprijs Verkopen (-/-)	- 1.167	
Afwaardering (-/-)	- 5.000	
		13.074
Saldo per 31 december 2015		126.712

Vordering op Ministerie van BZK (Bedragen x € 1.000)

Saldo per 1 januari 2015		81.500
Mutatie 2015	5.000	
		5.000
Saldo per 31 december 2015		86.500

Het onderhanden werk neemt in 2015 toe met € 19,5 mln. voor rente en investeringen en neemt voor € 0,2 mln. af door ontvangen subsidies. De onderhanden werkpositie is verder afgenomen met € 1,2 mln. door een deelverkoop op het project Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone en voor € 5,0 mln. in verband met een afwaardering voor het project Valkenburg.

Met de brief van de Ministers van Financiën en VROM van 14 november 2008 (Tweede Kamer, 2008–2009, [31 700 XIV, nr. 18](#)) heeft het kabinet kenbaar gemaakt het instrumentarium en de organisatorische inbedding voor deelname aan gebiedsontwikkeling door het Rijk te willen versterken. In het zogeheten Financieel Kader (TK, 2010, [32 275, nr. 1](#)) is beschreven hoe de sturing en beheersing van deze ontwikkelingsprojecten – waar het in de regel gaat om langlopende, complexe projecten met veel (private) partijen, grote marktonzekerheden en mede daardoor financiële risico's – plaatsvindt. Eén van de instrumenten betreft de jaarlijkse waardebeoordeling van het project om vast te stellen of de balanswaardering wordt terugverdiend bij verkoop van de grond. In verband met de marktontwikkelingen en andere factoren zijn de verwachte kosten voor het project Valkenburg hoger ingeschat en heeft een afwaardering plaatsgevonden van het onderhanden werk van € 5,0 mln. De afwaardering leidt tot het verhogen van de vordering op het moederdepartement, conform de methodiek zoals opgenomen in het Financieel Kader (van € 81,5 mln. naar € 86,5 mln.).

De onderhanden werk positie voor het project Hembrugterrein is opgelopen tot bijna € 18,6 mln. Deze investeringen worden naar verwachting terugverdiend gedurende de looptijd van het project. In overeenstemming met het Financieel Kader wordt voor dit project geen vordering op het moederdepartement opgenomen.

Debiteuren

Het saldo betreft voor € 0,5 mln. een vordering op een derde voor de Bloemendalerpolder. De resterende posten betreffen nog te verrekenen uren tijdelijk beheer met de kas-verplichtingenadministratie (BZK).

Nog te ontvangen

Deze post bestaat onder andere uit € 0,5 mln. nog te ontvangen bijdragen van een derde inzake het project Bloemendalerpolder, € 1,0 mln. nog te verrekenen verhuuropbrengsten met de kas-verplichtingenadministratie (BZK) en € 0,2 mln. nog te verrekenen uren benzineveiling met de kasverplichtingenadministratie (BZK).

Liquide middelen

Liquide middelen (bedragen x € 1.000)

Depositor rekening	10.000
Rekening-coutant RHB	21.700
Saldo per 31 december 2015	31.700

Het bedrag op de depositor rekening bestaat uit in 2012 vooruitontvangen bijdragen van het Ministerie van Defensie en de gemeente Zaanstad voor het project Hembrugterrein. In 2015 zijn 2 termijnen van het deposito afgelopen (van € 11,0 mln.) en ten gunste van de Rekening-courant RHB geboekt.

Passiva

Eigen Vermogen

De berekening van de maximale exploitatiereserve is gebonden aan de 5%-regel. Deze houdt in dat maximaal 5% van de gemiddelde omzet over de afgelopen drie jaren als exploitatiereserve mag worden aangehouden. De risicoreserve is gevormd ten behoeve van risico's op projecten (onderhanden werk) die het RVOB voor eigen rekening en risico (gaat) verricht(en) en wordt niet tot de 5%-grens gerekend.

Overzicht vermogensontwikkeling over de jaren 2013–2015 (bedragen x € 1.000)

	2013	2014	2015
Saldo per 1 januari 2015	12.758	15.881	14.882
Saldo van baten en lasten	3.123	2.659	2.920
Directe mutaties in het eigen vermogen			
Uitkering aan het moederdepartement	0	- 3.123	- 2.111
Bijdrage door het moederdepartement	0	0	0
Overige mutaties	0	- 535	0
Saldo per 31 december 2015	15.881	14.882	15.691

Risicoreserve (bedragen x 1.000)

Saldo per 1 januari 2015	11.549
Mutatie 2015	0
Saldo per 31 december 2015	11.549

Het eigen vermogen exclusief de risicoreserve van € 11,6 mln. bedraagt per ultimo 2015 € 4,1 mln. Hiervan mag conform de 5%-regel € 1,2 mln. worden aangehouden. Het restant van € 2,9 mln. wordt door het Ministerie van BZK als eigenaar van het RVOB afgeroomd.

Voorzieningen

Bij het RVOB is er op dit moment alleen een voorziening voor wachtgelden.

Overzicht voorzieningen per 31 december 2015 (bedragen x € 1.000)					
Omschrijving	stand 01-01-2015	onttrekking	dotatie	vrijval	stand 31-12-2015
Wachtgelden	80	- 66	5	0	19
Totaal	80	- 66	5	0	19

Bij de vorming van de voorziening wachtgelden is rekening gehouden met de totale nominale kosten van voormalig personeel dat gebruik maakt van de wachtgeldregelingen gedurende de afgesproken looptijd.

In verband met de uniformering van de diverse onderdelen binnen het Rijksvastgoedbedrijf is de afspraak gemaakt de voorziening wachtgelden tegen nominale waarde te waarderen en geen correcties te verrichten voor inflatie en kans op overlijden.

Leningen bij het Ministerie van Financiën

Deze post bestaat uit leningen aangegaan voor de uitgaven voor het onderhanden werk. Hieronder valt ook de lening voor de rente die conform afspraken in 2015 wordt bijgeleend.

In uitzondering op de Regeling Agentschappen:

- Wordt de rente op de lening in 2015 niet betaald aan het Ministerie van Financiën, maar toegevoegd aan de lening;
- Leent het RVOB ten behoeve van investeringen in vlottende activa. De verworven grondposities zijn immers niet bestemd voor de eigen bedrijfsvoering maar te kwalificeren als onderhanden werk. De investeringen betreffen niet alleen de grondverwerving, maar ook de bijkomende kosten voor inzet personeel, de externe plankosten en de eventuele kosten voor tijdelijk beheer van de grond.

Leningen bij het MvF (bedragen x € 1.000)

Saldo per 1 januari 2015	190.211
Mutaties	
Beroep op leenfaciliteit (+)	19.231
Aflossingen op leningen (-/-)	- 1.750
	17.481
Saldo per 31 december 2015	207.692

In 2015 is € 1,8 mln. afgelost op de lening voor het project Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone.

Nog te betalen

Deze post bestaat onder andere uit in 2012 vooruitontvangen bijdragen van Defensie en de gemeente Zaanstad voor het project Hembrugterrein ten bedrage van € 18,0 mln., € 2,0 mln. betreft terug te betalen plankosten aan BZK voor diverse ontwikkelingsprojecten, € 1,0 mln. betreft het te betalen vakantiegeld en nog niet opgenomen verlofuren per jaareinde, € 1,0 mln. betreft nog te ontvangen facturen van derden, € 0,5 mln. betreft de rekening-courant verhouding met voormalig RGD en € 0,6 mln. betreft te verrekenen beheerskosten met de kas-verplichtingenadministratie (BZK). Als gevolg van een stelselwijziging

is hieronder niet meer opgenomen de reservering voor ambtsjubilea (2014: 0,3 mln.). Deze is per 2015 opgenomen onder de niet uit de balans blijvende verplichtingen.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

In de balans is geen schuld opgenomen voor de mogelijke verplichting voor jubileumuitkeringen. Ervan uitgaande dat betreffende medewerkers in dienst blijven, is de jubileumverplichting over de periode 2016 tot en met 2019 berekend op € 0,3 mln.

Kasstroomoverzicht over 2015

Kasstroomoverzicht over 2015 (bedragen x € 1.000)			
	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Verschil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositeorekeningen	18.286	33.535	15.249
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	–	– 22.746	–
Totaal uitgaven operationele kasstroom (–/–)	–	23.615	–
2. Totaal operationele kasstroom	– 919	869	1.788
Totaal investeringen (–/–)	– 81.244	– 19.241	62.003
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	6.824	1.167	– 5.657
3. Totaal investeringskasstroom	– 74.420	– 18.074	56.346
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (–/–)	– 188	– 2.111	– 1.923
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	–	–	–
Aflossingen op leningen (–/–)	– 6.824	– 1.750	5.074
Beroep op leenfaciliteit (+)	81.000	19.231	– 61.769
4. Totaal financieringskasstroom	73.988	15.370	– 58.618
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositeorekeningen (1+2+3+4), de maximale roodstand 0,5 miljoen €.	16.935	31.700	14.765

Toelichting

Het kasstroomoverzicht geeft aan hoeveel kasmiddelen in de verslagperiode beschikbaar zijn gekomen en op welke wijze gebruik is gemaakt van deze middelen. Aan de hand van het kasstroomoverzicht worden de kapitaaluitgaven en -ontvangsten toegelicht.

Operationele kasstroom

Bij het bepalen van de operationele kasstroom is uitgegaan van de directe methode. De uitgaven betreffen met name de apparaatskosten en de ontvangsten de bijdrage van het moederdepartement. Het verschil wordt veroorzaakt door de hogere omzet van derden.

Investeringskasstroom

De investeringskasstroom bestaat uit het saldo van de investeringen en (boekwaarde van de) desinvesteringen. Dit betreft de investeringen in het onderhanden werk van de gebiedsontwikkelingsprojecten. Het verschil wordt met name veroorzaakt door de latere start van KORV.

Financieringskasstroom

De overwinst van 2014 is overgemaakt aan FEZ.

Voor het project Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone is in 2015 € 1,8 mln. afgelost.

Het beroep op de leenfaciliteit bestaat uit de investeringen en de rente met betrekking tot de gebiedsontwikkelingsprojecten.

Het verschil wordt met name veroorzaakt door de latere start van KORV.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015					
Omschrijving generiek deel				Realisatie	Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	2015
<i>Kostprijzen per product (* € 1)</i>					
Pacht	601	594	638	590	597
Huur	695	632	891	627	705
Erfpacht	494	624	429	473	600
Medegebruik/overig	449	470	440	298	382
Zakelijke lasten	263	243	264	248	218
<i>Omzet per productgroep (* € 1.000)</i>					
Homogene producten	10.713	10.388	10.923	10.015	9.937
Heterogene producten	14.928	13.916	14.669	16.734	24.093
<i>Totale omzet</i>	25.641	24.304	25.592	26.749	34.030
Aandeel directe uren	62%	63%	62%	65%	64%
Aantal directe uren voor medewerker in primair proces	1.391	1.361	1.334	1.253	1.330
FTE-totaal (excl. externe inhuur), begrotingssterkte	217,3	208,6	201	214,7	242,1
Mate van kostendekkendheid	100%	100%	100%	100%	100%
Saldo van baten en lasten (%)	19%	13%	10%	11%	1%
Percentage in het gelijkgestelde procedures (WOZ)	92%	96%	89%	91%	80%
Uitkomst klanttevredenheidsonderzoek				-	7
Klachten binnen termijn van 6 weken afgehandeld	100%	100%	100%	100%	80%

Toelichting

Kostprijzen per product

De realisaties zijn berekend door per product de gemiddelde gerealiseerde uren te vermenigvuldigen met het uurtarief van € 110.

Voor pacht, huur, erfpacht en medegebruik is de gerealiseerde gemiddelde tijdsbesteding lager dan de normtijd als gevolg van toegenomen specialisme en automatisering. Daar staat tegenover dat bijvoorbeeld voor zakelijke lasten meer tijd nodig is geweest voor het indienen van bezwaarschriften.

Omzet per productgroep

Het RVOB heeft voor de taken die voortvloeien uit de Comptabiliteitswet twee soorten producten onderscheiden: homogene en heterogene producten. De homogene producten zijn: pacht, huur, erfpacht, medegebruik / overig, zakelijke lasten, onbeheerde nalatenschappen en bodemmaterialen. Per soort homogeen product zijn normuren gedefinieerd. Dat betekent dat er een genormeerd aantal uren per overeenkomst/zaak beschikbaar is. In tegenstelling tot de homogene producten zijn er voor de heterogene producten geen normtijden vast te stellen. Dit in verband met de diversiteit aan inzet van uren en activiteiten binnen het soort product. De heterogene producten zijn met name verkopen, aankopen, taxaties en advies.

Aandeel directe uren voor totaal verkopen en ingebruikgeving

Dit kengetal geeft aan in welke mate het totale aantal netto te werken uren (aanwezige uren) aan directe uren besteed wordt.

Aantal directe uren voor medewerker in primair proces

Dit kengetal laat de ontwikkeling zien van het aantal directe uren dat een medewerker (in fte) in het primaire proces op jaarbasis levert.

FTE-totaal

Het als streefwaarde vermelde aantal fte's betreft de begrotingssterkte.

Mate van kostendekkendheid

Het uitgangspunt is dat het baten-lastenagentschap RVOB volledig kostendekkend is. Dit is in 2015 het geval geweest.

Saldo van baten en lasten (%)

Het percentage is als volgt berekend: het saldo van baten en lasten gedeeld door de totale baten.

Percentage in het gelijkgestelde procedures (WOZ)

Het RVOB betaalt namens het Rijk de onroerendezaakbelasting. Hiertoe worden de door de gemeenten en waterschappen opgelegde aanslagen beoordeeld en waar nodig wordt bezwaar gemaakt. Door het aantal gehonoreerde bezwaarschriften te vergelijken met het aantal ingediende bezwaarschriften ontstaat een beeld van de effectiviteit van het maken van bezwaar door het RVOB. De in de tabel vermelde norm stelt dat minimaal 80% van alle ingediende bezwaarschriften door de gemeente toegekend moet worden. In 2015 werd uiteindelijk van de door de gemeenten afgehandelde bezwaarschriften 91% toegewezen.

Klanttevredenheidsonderzoek

Vanwege de fusie tot één RVB is er in 2015 geen sprake meer geweest van eigen klanttevredenheid voor het RVOB. Er is daarom ook geen apart onderzoek gedaan hiernaar.

Klachten binnen termijn van 6 weken afgehandeld

Doelstelling is dat meer dan 80% van alle ontvangen klachten binnen de gestelde termijn van de klachtenprocedure, 6 weken, inhoudelijk wordt beantwoord. Deze doelstelling is met 100% ruimschoots behaald.

3.8 Dienst Vastgoed Defensie

Inleiding

Het agentschap Dienst Vastgoed Defensie (DVD) is per 1 juli 2014 opgegaan in het Rijksvastgoedbedrijf, maar als baten-lastenagentschap blijven bestaan totdat het Rijksvastgoedbedrijf die status verkreeg. Dat is op 1 januari 2016 gebeurd. De jaarrekening 2015 is dan ook de laatste van de DVD. De DVD is per 1 januari 2015 overgegaan van het Ministerie van Defensie (X) naar de begroting van Wonen & Rijksdienst (XVIII). Een deel van de dienstverlening, waaronder de servicedienst, is achtergebleven bij Defensie.

De DVD was verantwoordelijk voor het doelmatige en maatschappelijk verantwoorde beheer en inrichting van het Defensievastgoed. De DVD gaf adviezen en trad op als intermediair voor de waarborging van de ruimtelijke belangen van de klanten. De DVD stond de klanten bij in hun zorg voor de beschikbaarheid en bruikbaarheid van het vastgoed.

Staat van baten en lasten van het baten-lastenagentschap DVD

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap DVD (bedragen x € 1.000)						
Omschrijving	Vastgestelde begroting	Mutatie	(1) Stand 1e supplettoire begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en stand 1e supplettoire begroting	(4) Realisatie 2014
Baten						
Omzet moederdepartement	63.537	- 63.537	-	1.125	1.125	67.593
Programmageden instandhouding	125.290	11.802	137.092	136.172	- 920	143.332
Programmageden Expertise & Advies	1.828	- 235	1.593	1.143	- 450	
Omzet huisvestingsactiviteiten	9.800	- 9.800	-	-	-	5.393
Omzet overige departementen	-	63.206	63.206	52.552	- 10.654	1.806
Omzet derden	-	-	-	434	434	-
Mutatie onderhanden projecten	-	-	-	2.667	2.667	2.647
Rentebaten	-	-	-	-	-	156
Vrijval voorzieningen	-	-	-	-	-	-
Bijzondere baten	-	-	-	289	289	1.450
Totaal baten	200.455	1.436	201.891	194.382	- 7.509	222.377
Lasten						
Apparaatskosten	61.243	- 1.830	59.413	58.657	- 756	65.684
- Personele kosten	52.100	752	52.852	51.959	- 893	57.452
<i>Waarvan eigen personeel</i>	<i>50.136</i>	<i>- 1.084</i>	<i>47.364</i>	<i>45.217</i>	<i>- 2.147</i>	<i>50.780</i>
<i>Waarvan externe inhuur</i>	<i>1.964</i>	<i>1.836</i>	<i>3.800</i>	<i>4.177</i>	<i>377</i>	<i>4.239</i>
<i>Waarvan overige personele kosten</i>			<i>1.688</i>	<i>2.565</i>	<i>877</i>	<i>2.433</i>
- Materiële kosten	9.143	- 2.582	6.561	6.698	137	8.232
<i>Waarvan apparaat ICT</i>			-	-		<i>149</i>
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>			<i>2.902</i>	<i>3.586</i>		<i>4.822</i>
<i>Waarvan overige materiële kosten</i>			<i>3.659</i>	<i>3.112</i>		<i>3.261</i>
Kosten uitbesteding	1.500	-	1.500	2.025	525	1.316
Programmageden instandhouding	125.290	11.802	137.092	136.172	- 920	142.583
Programmageden Expertise & Advies	1.828	- 235	1.593	1.143	- 450	
Rentelasten	312	- 312	-	8	8	889
Rentelasten huisvestingsactiviteiten	9.800	- 9.800	-	-	-	3.454
Afschrijvingskosten	482	- 482	-	-	-	2.377
- Materieel	482	- 482	-	-	-	472
- Materieel huisvestingsactiviteiten	-	-	-	-	-	1.905
Overige lasten	-	1.050	1.050	508	- 542	497
- Dotaties voorzieningen	-	-	-	-	-	-

Omschrijving	Vastgestelde begroting	Mutatie	(1) Stand 1e suppletioire begroting	(2) Realisatie	(3)=(2)-(1) Verschil realisatie en stand 1e suppletioire begroting	(4) Realisatie 2014
– Bijzondere lasten	–			508		497
Totaal lasten	200.455	193	200.648	198.513	– 2.135	216.800
Saldo van baten en lasten	–	1.243	1.243	– 4.131	– 5.374	5.577

Toelichting

De DVD is per 1 januari 2015 overgegaan van het Ministerie van Defensie naar het Ministerie van BZK (begroting W&R). Een deel van de dienstverlening, waaronder de servicedienst, is achtergebleven bij Defensie. Dit is verwerkt in de 1^e suppletioire begroting 2015. In overleg met FEZ BZK is besloten om de 1^e suppletioire begroting als vergelijkende cijfers te hanteren.

Baten

Specificatie omzet per productgroep (bedragen x € 1.000)

Productgroep	Stand 1e suppletioire begroting	Realisatie	Verschil realisatie en stand 1e suppletioire begroting	Realisatie 2014
a. Honorarium				
Strategisch Vastgoedbeheer	5.000	4.997	– 3	5.794
E&A Afstoting	610	896	286	
Commandantenvoorziening	1.900	1.953	53	2.443
Nieuwbouw & Bodemsanering	17.000	11.898	– 5.102	16.791
Instandhouding	37.356	32.540	– 4.816	42.219
Huisvestingsactiviteiten	–	–	–	5.393
Energie	700	700	–	700
PPS	340	340	–	390
Overige	300	787	487	1.062
sub-totaal	63.206	54.111	– 9.095	74.792
b. Programmagelden				
Instandhouding	137.092	136.172	– 920	143.332
E&A	1.593	1.143	– 450	
Totaal omzet	201.891	191.426	– 10.465	218.124
Mutatie onderhanden projecten	–	2.667	2.667	2.647
Rentebaten	–	–	–	156
Bijzondere baten	–	289	289	1.450
Totaal baten	201.891	194.382	– 7.509	222.377

Omzet moederdepartement

Deze post bestaat uit intern binnen het Rijksvastgoedbedrijf doorbelaste uren van DVD-medewerkers werkend voor RGD- en RVOB-projecten.

Programmagelden instandhouding

De gerealiseerde omzet programmagelden instandhouding is € 0,9 mln. lager ten opzichte van de 1^e suppletioire begroting. In augustus 2015 werd een onderbesteding voorzien en is het budget verlaagd tot € 125 mln. De realisatie is nagenoeg uitgekomen op het niveau van de 1^e suppletioire

begroting, waardoor op de balans een vordering op het Ministerie van Defensie van € 11,5 mln. is opgenomen.

Programmagelden Expertise & Advies

De omzet voor het product Expertise en Advies is € 0,5 mln. lager uitgekomen ten opzichte van de 1^e suppletoire begroting. Dit is het gevolg van een herallocatie van middelen (€ 0,5 mln.) van programmageld naar E&A afstoting.

Omzet overige departementen

Dit betreft voornamelijk honorarium Ministerie van Defensie voor Strategisch Vastgoedbeheer, E&A, Commandantenvoorzieningen, Instandhouding, PPS, Energie en Nieuwbouw & Bodemsanering.

Nieuwbouw en Bodemsanering

In de 1^e suppletoire begroting is € 17 mln. begroot. Dit is inclusief de mutatie onderhanden werk.

Per saldo wijkt de realisatie Nieuwbouw (incl. onderhanden werk) € 2,4 mln. af van de begroting.

De realisatie van nieuwbouw projecten is beduidend lager uitgevallen als gevolg van minder capaciteit. Hierdoor zijn minder fasen van projecten gerealiseerd.

Instandhouding

Het verschil tussen de stand van de 1^e suppletoire begroting en de realisatie van € 4,8 mln. is terug te voeren op het feit dat bij de opstelling van de eerstgenoemde begroting nog rekening werd gehouden met extra inkomsten vanuit het Ministerie van Defensie ter compensatie van het productrendement op de servicedienst. De servicedienst is achtergebleven bij het Ministerie van Defensie. In de onderhandelingen met het Ministerie van Defensie is hier later van afgezien.

Mutatie onderhanden projecten

In de begroting is deze post op nihil gesteld en opgenomen onder honorarium Nieuwbouw. De mutatie onderhanden projecten bedraagt € 2,7 mln. Hierin zit een toename van de voorziening van negatieve resultaten op toekomstige fasen verwerkt van € 1,2 mln. De mutatie wordt voornamelijk veroorzaakt doordat te weinig projectfasen tot afronding zijn gebracht in 2015.

Bijzondere baten

De incidentele baten zijn opbrengsten uit de normale bedrijfsvoering van voorgaande boekjaren. Dit betreft een vrijval van ultimo 2014 opgenomen transitoria (€ 0,3 mln.).

Lasten

Apparaatskosten

Personele kosten

De personele kosten zijn nagenoeg uitgekomen op het niveau van de 1^e suppletoire begroting. De salariskosten eigen personeel zijn € 2,1 mln. lager uitgevallen ten opzichte van de begroting.

Externe inhuur

De gerealiseerde inhuurkosten zijn € 0,4 mln. hoger uitgevallen ten opzichte van de 1^e suppletoire begroting. Er is een verschuiving te zien van gerealiseerde personeelslasten naar kosten inhuur.

Materiële kosten

De materiële lasten zijn nagenoeg op het niveau van de 1^e suppletoire begroting uitgekomen.

De huisvestingskosten zijn lager gerealiseerd aangezien het medegebruik van Defensie locaties slechts voor een deel van het jaar in rekening is gebracht (vanaf 1 augustus 2015). De automatiseringskosten komen hoger uit vanwege het feit dat de inzet van het Defensiepersoneel niet was meeberekend in de begroting. De personele kosten van circa 20 fte's zijn in de begroting verwerkt in de salariskosten. De inschatting was dat de meeste ICT-medewerkers over zouden gaan naar het Rijksvastgoedbedrijf. Dit is slechts deels gebeurd. Daarnaast heeft Defensie aan de DVD algemene netwerkkosten in rekening gebracht, die voorheen binnen Defensie niet werden doorbelast.

Kosten uitbesteding

De gerealiseerde kosten uitbesteding zijn € 0,5 mln. hoger uitgevallen ten opzichte van de 1^e suppletoire begroting. Het verschil wordt voornamelijk veroorzaakt doordat in de begroting geen rekening is gehouden met onderlinge leveringen (€ 0,1 mln.) en een verschuiving van inhuur naar uitbesteding (0,2 mln.).

Programmageden instandhouding

De gerealiseerde kosten in 2015 bedragen € 136,1 mln. (2014: € 142,6 mln.). Eind december 2015 is voor een bedrag van € 13,6 mln. opgenomen als transitorische kosten (2014: € 10,7 mln.). Het volumever- schil van de transitorische posten 2015 is voornamelijk het gevolg van het medio 2015 nieuw geïntroduceerde raamcontract binnen het niet planbaar onderhoud. Dit contract laat een groot verschil zien tussen het volume van de uitgevoerde opdrachten en de gefactureerde opdrachten.

Overige Lasten

Bijzondere lasten

Dit zijn incidentele lasten van de gewone bedrijfsuitoefening uit voorgaande boekjaren. De belangrijkste posten zijn de te laag opgenomen transitoria apparaatskosten ultimo 2014 (€ 0,2 mln.), afboeking van een ten onrechte opgenomen vordering in 2014 (€ 0,1 mln.) en de afrekening interne verhuiskosten DVD (€ 0,1 mln.).

Balans per 31 december 2015

Balans per 31 december 2015 (bedragen x € 1.000)

	Balans 2015	Openingsbalans 2015	Mutatie	Balans 2014
Activa				
Materiële vaste activa	–	–	–	–
– Overige materiële vaste activa	–	–	–	–
Onderhanden projecten	12.297	9.630	–	9.630
Debiteuren	1.207	425	– 10	435
Vorderingen op moederdepartement	–	102	10	92
Nog te ontvangen	19.380	35.184	–	35.184
Liquide middelen	14.534	23.629	–	23.629
Totaal activa	47.418	68.970	–	68.970
Passiva				
Eigen vermogen	830	4.961	– 1.138	6.099
– Exploitatiereserve	4.961	4.961	4.439	522
– Onverdeeld resultaat	– 4.131	–	– 5.577	5.577
	–	–	–	–
Crediteuren	7.515	23.001	725	22.276
Schulden aan moederdepartement	–	–	– 725	725
Nog te betalen	39.073	41.008	1.138	39.870
Totaal passiva	47.418	68.970	–	68.970

Toelichting

De DVD is per 1 januari 2015 overgegaan van het Ministerie van Defensie naar het Ministerie van BZK (begroting W&R). Een deel van de dienstverlening, waaronder de servicedienst, is achtergebleven bij Defensie. In onderhandelingen met het Ministerie van Defensie is overeengekomen dat een deel van het eigen vermogen gereserveerd wordt voor brandveiligheidsprojecten (€ 1,1 mln.) en programmaged instandhouding (onderbesteding 2014 € 0,7 mln.). Bovenstaande is verwerkt in de openingsbalans 2015. In overleg met FEZ BZK is besloten om de cijfers in de openingsbalans als vergelijkende cijfers te hanteren.

Activa

Onderhanden projecten

Onderhanden projecten (bedragen x € 1.000)

Saldo per 1 januari 2015	9.630
Mutaties in de boekwaarde	
Investerings (+)	3.898
Voorziening negatieve resultaten (-/-)	1.231
Correcties opbrengsten (-/-)	–
Saldo per 31 december 2015	12.297

De onderhanden projecten hangen samen met de lopende projecten voor nieuwbouw en bodemsanering (onderdeel Verwerving & Afstoting). De stand van de Onderhanden projecten ultimo 2015 is met € 2,7 mln. toegenomen ten opzichte van de stand per 1 januari 2015. Er zijn in 2015 minder projectfasen afgerond dan verwacht. Hierdoor zijn meer projectfasen onderhanden, en is sprake van minder omzet.

De voorziening voor negatieve resultaten op de onderhanden projectfasen is ten opzichte van 1 januari 2015 toegenomen met € 1,2 mln. tot € 5,4 mln. ultimo 2015.

Debiteuren

Het saldo van de debiteuren bedraagt € 1,2 mln. (1 januari 2015: € 0,4 mln.). Daarbij is rekening gehouden met een voorziening voor vermoedelijk oninbare vorderingen van € 0,2 mln.

Debiteuren (bedragen x € 1.000)		
Debiteuren	1.357	
Voorziening dubieuze debiteuren (-/-)	150	
Saldo per 31 december 2015		1.207

De vordering op debiteuren ad € 1,4 mln. betreft voor € 0,2 mln. vorderingen op derden en voor € 1,2 mln. vorderingen op overige Ministeries.

De voorziening voor dubieuze debiteuren betreft in zijn geheel een vordering op overige Ministeries.

Nog te ontvangen

Nog te ontvangen (bedragen x € 1.000)		
	31-dec-15	01-jan-15
Vooruitbetaalde bedragen	61	51
Nog te ontvangen bedragen	2.505	24.152
Te vorderen programmageld	16.814	10.981
Totaal	19.380	35.184

De nog te ontvangen bedragen ad € 19,4 mln. betreffen voor € 1,0 mln. nog te ontvangen bedragen van derden, voor € 0,6 mln. van batenlastenagentschappen van het Ministerie van BZK en voor € 17,8 mln. van overige Ministeries.

De daling van de nog te ontvangen bedragen wordt voornamelijk veroorzaakt door een vordering op het Ministerie van Defensie van € 17,4 mln. inzake de overdracht van de DVD-panden op de openingsbalans, die in 2015 is afgewikkeld.

De stijging van het te vorderen programmageld wordt veroorzaakt door een vordering op het Ministerie van Defensie ultimo 2015 van € 11,5 mln. vanwege overschrijding van het programmabudget instandhouding.

Liquide middelen

Liquide middelen (bedragen x € 1.000)		
	31-dec-15	01-jan-15
Rekening-courant RHB	14.534	23.629
Totaal	14.534	23.629

Het saldo van de rekening courant met het Ministerie van Financiën Rijkshoofdboekhouding (RHB) is gedaald met € 9,1 mln. Dit komt o.a. door de overschrijding van het programmabudget Instandhouding en doordat er in december 2015 veel inkoopfacturen zijn doorbelast, die uiteindelijk niet zijn verwerkt door het moederdepartement in 2015.

Passiva

Eigen Vermogen

De berekening van de maximale exploitatiereserve is gebonden aan de 5%-regel. Deze houdt in dat maximaal 5% van de gemiddelde omzet over de afgelopen drie jaren als exploitatiereserve mag worden aangehouden.

Overzicht vermogensontwikkeling over de jaren 2013 – 2015 (bedragen x € 1.000)			
	2013	2014	2015
Saldo per 1 januari	1.391	522	6.099
Saldo van baten en lasten	- 869	5.577	- 4.131
<u>Directe mutaties in het eigen vermogen:</u>			
Uitkering aan het moederdepartement	-	-	-
Bijdrage door het moederdepartement	-	-	-
Overige mutaties	-	-	- 1.138
Saldo per 31 december	522	6.099	830

De daling van het eigen vermogen wordt voornamelijk veroorzaakt door een mutatie in de beginbalans als gevolg van afspraken met het Ministerie van Defensie inzake de overgang van DVD naar het Rijksvastgoedbedrijf per 1 januari 2015 (reservering brandveiligheidskosten, onderbesteding instandhouding 2014 en reservering vakantiegeld en eindejaarsuitkeringen) en het negatieve resultaat over het boekjaar. De omzet is met 12% gedaald ten opzichte van 2014, terwijl het aantal afgesloten projectfasen gedaald is met 33% ten opzichte van 2014. Juist in de relatief winstgevende projectinitiatiefasen is een reductie van 50% ten opzichte van 2014 te zien. Het saldo van baten en lasten wordt ten laste gebracht van het eigen vermogen. Op basis van vijf procent van de gemiddelde jaaromzet van de afgelopen drie jaar bedraagt het maximaal toelaatbaar eigen vermogen € 10,5 mln. De stand aan het eind van 2015 bedraagt € 0,8 mln.

Crediteuren

Het saldo van de crediteuren bedraagt € 7,5 mln. (1 januari 2015: € 22,3 mln.). Eind 2015 waren er naar verhouding minder inkoopfacturen dan eind 2014. Het saldo bestaat voor € 7,4 mln. uit schulden aan derden en voor € 0,1 mln. aan overige Ministeries.

Nog te betalen

Nog te betalen (bedragen x € 1.000)		
	31-dec-15	01-jan-15
Vooruitontvangen bedragen	10.112	10.403
Nog te betalen bedragen	26.075	27.797
Te betalen vakantiegelden	1.257	1.412
Te betalen vakantiedagen	1.627	1.396
Overige	2	0
	39.073	41.008

De totale overlopende passiva zijn met € 1,9 mln. gedaald. Ultimo 2015 is nog € 4,1 mln. te betalen aan baten-lastenagentschappen van het Ministerie van BZK, € 11,9 mln. aan overige Ministeries en € 23,1 mln. aan derden.

De post «Nog te betalen bedragen» bestaat uit:

Nog te betalen bedragen (bedragen x € 1.000)		
	31-dec-15	01-jan-15
Te betalen apparaatskosten en product eindafrekeningen	12.067	16.051
Nog te betalen programmageld ISH	13.643	11.436
Overige	365	310
Totaal	26.075	27.797

De post daalt van € 27,8 mln. begin 2015 naar € 26,1 mln. eind 2015. De in de openingsbalans opgenomen bedragen voor brandveiligheidskosten (1,1 mln) en programmageld instandhouding (0,7 mln) zijn in 2015 geheel besteed.

De post te betalen apparaatskosten en product eindafrekeningen neemt af met € 4,0 mln. Deze daling wordt veroorzaakt doordat de salariskosten en nog te betalen inhuurkosten over december 2015 nu grotendeels intern (via rekening-courant RGD) verrekend worden. Daarentegen neemt het nog te betalen programmageld ISH toe met € 2,2 mln. De toename wordt veroorzaakt door het niet planbaar onderhoud. Per 1 juli 2015 is een raamcontract voor kleine werkzaamheden (kleiner dan € 50.000) gestart. Dit contract kent een fors verschil tussen het volume «in opdracht gegeven» en «gefactureerd». Dat verschil is opgenomen als nog te betalen.

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

De DVD heeft voor haar bedrijfsuitoefening een aantal langlopende verplichtingen afgesloten voor het onderhouden van de Defensie objecten (materiële kosten gebruiksvergoeding / instandhouding programma). Daarnaast worden namens het Ministerie van Defensie ten behoeve van het Nieuwbouwprogramma en de Commandantenvoorziening verplichtingen met aannemers aangegaan. In onderstaande tabel zijn de uitstaande verplichtingen samengevat.

Verplichtingen overzicht (bedragen x € 1.000)

	2016 1 jaar	2017 1 jaar	2018-2020 3 – 5 jaar	Totaal
Apparaatsuitgaven en DVD investeringen	–	–	–	–
Expertise & advies	2.409	–	–	2.409
Commandantenvoorziening	3.413	34	–	3.447
Instandhouding programma	104.517	47.458	22.869	174.844
Nieuwbouw programma	70.053	3.001	42	73.096
Totaal	180.392	50.493	22.911	253.796

Jubileumuitkeringen

Op de balans is geen schuld opgenomen voor de mogelijke verplichting voor toekomstige jubileumuitkeringen. Ervan uitgaande dat de per 31 december 2015 betreffende medewerkers in dienst blijven, is de verplichting over de periode 2016 tot en met 2019 berekend op € 1,1 mln.

Kasstroomoverzicht over 2015**Kasstroomoverzicht over 2015 (bedragen x € 1.000)**

			(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Vastgestelde begroting	Mutatie	Stand 1e suppletoire begroting	Realisatie	Verschil realisatie en 1e supple- toire begroting
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	47.340	- 23.711	23.629	23.629	-
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)				206.839	
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)				- 215.934	
2. Totaal operationele kasstroom	557	677	1.234	- 9.095	- 10.329
Totaal investeringen (-/-)	- 12.564	12.564	-	-	-
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)		-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 12.564	12.564	-	-	-
Eenmalige uitkering aan moederdeparte- ment (-/-)		-	-	-	-
Eenmalige uitkering van moederdeparte- ment (+)		17.363	17.363	-	- 17.363
Aflossingen op leningen (-/-)	- 4.138	4.138	-	-	-
Beroep op leenfaciliteit (+)	12.564	- 12.564	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	8.426	8.937	17.363	-	- 17.363
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen (1+2+3+4), de maximale roodstand 0,5 miljoen €.	43.759	- 1.533	42.226	14.534	- 27.692

Toelichting

Het kasstroomoverzicht geeft aan hoeveel kasmiddelen in de verslagperiode beschikbaar zijn gekomen en op welke wijze gebruik is gemaakt van deze middelen. Aan de hand van het kasstroomoverzicht worden de kapitaaluitgaven en -ontvangsten toegelicht.

Operationele kasstroom

De liquiditeit uit operationele activiteiten is met € 10,3 mln. gedaald ten opzichte van de 1^e suppletoire begroting. Dit wordt met name veroorzaakt door de effecten van de sterke toename van de Onderhanden projecten (€ 2,7 mln.) en het negatieve resultaat (€ 4,1 mln.).

Financieringskasstroom

Er hebben in 2015 geen stortingen aan of door het moederdepartement plaatsgevonden. In de 1^e suppletoire begroting is ten onrechte een uitkering van het moederdepartement Defensie opgenomen.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015					
Omschrijving	Realisatie			Stand 1e	
	2012	2013	2014	suppletoire begroting	
	2012	2013	2014	2015	2015
Omschrijving generiek deel					
Vte/Fte (2015)'n totaal	849,0	858,5	854,1	730,8	735,5
– waarvan in eigen dienst	847,0	838,5	818,0	697,4	701,0
– waarvan inhuur	2,0	20,0	36,1	33,4	34,5
Saldo van baten en lasten (%)	0,6%	– 0,4%	2,5%	– 1,5%	– 1,3%
Omschrijving specifiek deel					
Kostprijzen per product(groep) DVD					
Expertise & advies (honorarium)	77,25	75,95	80,28	82,43	80
Verwerving & Afstoting (excl. OHW)	71,55	70,81	74,12	73,14	74
COVO	63,00	63,45	65,68	67,23	66
Instandhouding	64,59	61,30	62,08	69,52	62
Gemiddelde kostprijs product	65,07	65,07	67,34	71,18	67
Tarieven		zie kostprijzen per product			
Omzet per productgroep (pxq) in K€					
Expertise & advies (honorarium)	8.562	7.413	5.794	5.893	5.610
Verwerving & Afstoting (incl. OHW)	19.106	15.366	16.791	14.565	17.000
COVO	2.225	3.666	2.443	1.953	1.900
Instandhouding	49.813	44.770	42.219	32.540	37.356
Beveiliging					
Overig		1.090	2.152	1.827	1.340
Servicelevels (norm = 80%)	74%	65%		71%	80%
Productiviteit (omzet K€ per directe medewerker)	103,7	104,6	100,8	85,9	96
Projecttevredenheid (norm = 90%)	98%	95%	98%	100%	95%

Toelichting

Vte/fte-en totaal

De begroting is opgebouwd op basis van de bij het Ministerie van Defensie gebruikelijke term «voltijdsequivalenten» (vte). Een vte correspondeert met een standaard arbeidsduur van 38 uur per week. Bij het Ministerie van BZK wordt de capaciteit uitgedrukt in «full time equivalenten» (fte). Een fte correspondeert met een standaard arbeidsduur van 36 uur per week. Door Defensie zijn per 1 augustus 2015 702,5 fte'n zijn overgedragen aan het Rijksvastgoedbedrijf. Per 31 december 2015 is de bezetting 697,4 fte's. Dit betreft zowel direct als indirect personeel en gedetacheerden.

De realisatie van het inhuurbudget DVD is € 4,2 mln. Uitgaande van een gemiddelde middensom van € 125.000 per fte is het aantal inhuurkrachten berekend op 33,4 fte's.

Kostprijzen per product(groep)

De kostprijzen per product zijn licht gestegen. De gemiddelde kostprijs van het product instandhouding is relatief sterker gestegen omdat er minder uren door servicedienstpersoneel en meer uren door relatief dure medewerkers aan het product zijn besteed.

Omzet per product(groep)

De omzet voor het product «Verwerving en afstoting» (nieuwbouw) is beduidend lager uitgevallen ten opzichte van 2014 en ten opzichte van de raming bij de 1^e suppletoire begroting. E.e.a. is het gevolg van sterke functiewisselingen en onderbezetting van personeel. Hierdoor zijn minder projectfasen (2015: 276) afgesloten en gefactureerd dan in vorig jaar (2014: 411).

In het bedrag is rekening gehouden met een mutatie op de onderhanden projecten (betreft alleen nieuwbouw).

Servicelevels

In afwijking van de gegevens uit het verleden heeft deze indicator uitsluitend nog betrekking op het product «Commandantenvoorzieningen». De norm is niet geheel gerealiseerd.

Productiviteit

Ook in de productiviteit is het effect van de voortdurend in beweging zijnde organisatie merkbaar.

Daarnaast werd in de 1^e suppletoire begroting rekening gehouden met extra inkomsten van het Ministerie van Defensie ter compensatie van het productrendement op de bij Defensie achtergebleven servicedienst. Dit de onderhandelingen met het Ministerie van Defensie is hier later van afgezien. Hierdoor is de productiviteit lager uitgevallen dan de in de 1^e suppletoire begroting berekende productiviteit.

Projecttevredenheid

De meting van de projecttevredenheid is in 2015 onvolledig geweest. Van slechts 40% van de afgesloten projecten is een projecttevredenheidsformulier verstuurd en van de verstuurde formulieren is 63% terugontvangen. De gemiddelde score stemt wel tot tevredenheid. Inmiddels is een start gemaakt met een inhaalslag over 2015. De resultaten hiervan kunnen niet meer worden meegenomen in het jaarverslag.

3.9 Dienst van de Huurcommissie

Inleiding

Het werkkterrein van de Huurcommissie wordt gevormd door het gereguleerde deel van de markt voor huurwoonruimte. Als huurders en verhuurders er onderling niet uitkomen, doet de Huurcommissie op verzoek uitspraken in geschillen tussen huurders en verhuurders omtrent de hoogte van huurprijzen en servicekosten. Duidelijke informatie over de huurprijswetgeving kan verschillen van mening tussen huurders en verhuurders in een vroeg stadium oplossen en zo procedures bij de Huurcommissie voorkomen. Via verzoekformulieren, de internetsite, de daarop te vinden huurprijscheck en de telefonische helpdesk, heeft de Huurcommissie die informatie in 2015 verschaft. Daarnaast beantwoordt de Huurcommissie verzoeken van de Belastingdienst over de redelijkheid van huurprijzen in het kader van de uitvoering van de huurtoeslag door de Belastingdienst.

De Huurcommissie is een landelijk functionerend zelfstandig bestuursorgaan (ZBO). Dit ZBO wordt ondersteund door de Dienst van de Huurcommissie (DHC), die de status van baten-lastenagentschap heeft. Hierdoor wordt het mogelijk om het verband te leggen tussen de kostprijzen enerzijds en de kwantiteit en kwaliteit van de diensten anderzijds.

Jaarlijks verstrekt de directie Woningmarkt (onderdeel van DG Wonen en Bouwen) een opdracht aan DHC voor de uitvoering van de huurgeschilbeslechtsings- en overige werkzaamheden. Het leeuwendeel van die werkzaamheden wordt afgerekend op basis van het aantal afgewikkelde zaken en de daarvoor geldende tarieven; deze tarieven behoeven goedkeuring door de eigenaar, tot 1 september 2015 de DG Wonen en Bouwen, vanaf die datum de Secretaris-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap DHC

(bijdragen x € 1.000)				
Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet moederdepartement	9.976	11.416	1.440	12.182
Omzet overige departementen	-	-	0	-
Omzet derden	1.666	888	- 778	966
Rentebaten	-	-	0	9
Vrijval voorzieningen	-	68	68	-
Bijzondere baten	-	2.902	2.902	2.331
Totaal baten	11.642	15.274	3.632	15.488
Lasten				
Apparaatskosten	10.342	12.262	1.920	12.318
- Personele kosten	4.378	6.670	2.292	6.812
<i>Waarvan eigen personeel</i>	3.686	5.525	1.839	5.137
<i>Waarvan externe inhuur</i>	692	1.064	372	1.195
<i>Waarvan overige personele kosten</i>	-	81	81	480
- Materiële kosten	5.964	5.592	- 372	5.506
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	-	3.011	3.011	2.610
<i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	-	-	-	-
<i>Waarvan overige materiele kosten</i>	5.964	2.581	- 3.383	2.896
Rentelasten	-	-	-	-
Afschrijvingskosten	1.300	831	- 469	988
- Immaterieel	800	808	8	964
- Materieel	500	23	- 477	24
<i>Waarvan apparaat ICT</i>	250	-	-	-
Overige lasten	-	2.154	2.154	3.291
- Dotaties voorzieningen	-	378	378	960
- Bijzondere lasten	-	1.776	1.776	2.331
Totaal lasten	11.642	15.247	3.605	16.597
Saldo van baten en lasten	-	27	27	- 1.109

Toelichting

Baten

Omzet moederdepartement

De voornaamste bate van DHC bestaat uit de vergoeding door de opdrachtgevende beleidsdirectie Woningmarkt (Wm) voor het aantal gerealiseerde zaken. Deze vergoeding wordt in principe bepaald door de gerealiseerde aantallen geschilzaken respectievelijk redelijkheiduitspraken te vermenigvuldigen met het tarief per soort zaak. Met betrekking tot huurverhogingsgeschillen op grond van inkomen is in 2015 (net als in 2013 en 2014) in overeenstemming met de opdrachtgever afgeweken van deze systematiek in verband met het ontbreken van meerjarige ervaringscijfers over de uitvoeringskosten. Met de opdrachtgever is afgesproken dat deze op basis van daadwerkelijk gemaakte kosten vergoed worden. Deze vergoeding is verantwoord onder de bijzondere baten. Over 2015 is de opbrengst derhalve als volgt berekend:

Berekening opbrengst uit productie

Soort zaak	Aantal zaken	Tarief	Vergoeding
Huurprijsgeschillen	5.222	€ 1.231	€ 6.428.282
Servicekostengeschillen	2.410	€ 1.532	€ 3.692.120
Huurverhogingsgeschillen op grond van inkomen	2.176	n.v.t.	n.v.t.
Huurverhogingsgeschillen op grond van punten	1.005	€ 1.319	€ 1.325.595
Redelijkheid huurprijzen ¹	339	€ 783	€ 265.437
WOHV-geschillen ²	12	€ 10.809	€ 129.708
Totaal	11.164		€ 11.841.142
In offerte vermelde verlaging van vergoeding i.v.m. IAH-leges en bijdrage uit eigen vermogen DHC			- € 425.142
In rekening te brengen bij opdrachtgever			€ 11.416.000
Toegezegd en bevoorschot in 2015			- € 11.416.000
Nog te ontvangen			€ 0

¹ Verzoeken van de Belastingdienst in het kader van de behandeling van Huurtoeslag-aanvragen.

² Geschillen op grond van de Wet op het overleg huurders verhuurder

De totale productie was 3,5% lager dan verwacht, zoals blijkt uit de volgende tabel. Teneinde aan te sluiten bij het beschikbare budget van de opdrachtgever, is in de offerte een verlaging aangebracht ten laste van het eigen vermogen. Deze verlaging is aangepast in het licht van de lagere productie, waardoor deze lagere productie niet leidt tot een lager bij de opdrachtgever in rekening te brengen bedrag dan het toegezegde en bevoorschotte bedrag.

Productie

Soort zaak	Verwachting (1)	Realisatie (2)	Vershil (2-1)
Huurprijsgeschillen	4.800	5.222	422
Servicekostengeschillen	1.900	2.410	510
Huurverhogingsgeschillen op grond van inkomen	2.275	2.176	- 99
Huurverhogingsgeschillen op grond van punten	2.300	1.005	- 1.295
Redelijkheid huurprijzen ¹	280	339	59
WOHV-geschillen ²	20	12	- 8
Totaal	11.575	11.164	- 411

¹ Verzoeken van de Belastingdienst in het kader van de behandeling van Huurtoeslag-aanvragen.

² Geschillen op grond van de Wet op het overleg huurders verhuurder

De lagere totale productie hangt samen met de lagere instroom dan verwacht, die zich vooral bij huurprijs- en huurverhogingsgeschillen voordeed, zoals blijkt uit de volgende tabel.

Instream

Soort zaak	Verwachting (1)	Realisatie (2)	Verschil (2-1)
Huurprijsgeschillen	5.580	4.932	- 648
Servicekostengeschillen	1.700	2.310	610
Huurverhogingsgeschillen op grond van inkomen	2.275	1.832	- 443
Huurverhogingsgeschillen op grond van punten	2.308	623	- 1.685
Redelijkheid huurprijzen*	286	260	- 26
WOHV-geschillen#	22	12	- 10
Totaal	12.171	9.969	- 2.202

Omzet derden

De opbrengst van de leges is lager dan bij de vastgestelde en bijgestelde begroting geraamd is. Dit is veroorzaakt door een gemiddeld genomen lager legesbedrag per veroordeling dan verwacht. In deze opbrengst zijn de in 2015 verleende legesvrijstellingen verwerkt.

Bijzondere baten

In de openingsbalans van DHC per 1 januari 2010 is een schuld aan het toenmalige moeder-departement VROM opgenomen die betrekking had op de waarde van het op dat moment bij DHC aanwezige onderhanden werk (=verzoeken in behandeling). In de balans per 31 december 2014 was dit bedrag ad € 1.035.000,- verantwoord onder de post «Nog te betalen». In 2015 is vastgesteld dat in de financiële administratie van het huidige moederdepartement BZK geen hiermee samenhangende vordering op DHC is opgenomen. Geconcludeerd is dat daarmee de basis voor deze schuld niet aanwezig is. De post «Nog te betalen» is derhalve met genoemd bedrag gecorrigeerd, en de verlaging van deze post moet beschouwd worden als een bijzondere bate.

Ten behoeve van een aantal specifieke projecten heeft het moederdepartement in eerdere jaren specifieke bijdragen toegezegd en bij wijze van voorschot betaald. Jaarlijks wordt de definitieve hoogte van deze bijdragen bepaald en (na afloop van het desbetreffend jaar in rekening gebracht) op basis van daadwerkelijk gemaakte kosten (zie lasten).

Lasten*Apparaatskosten: personele kosten*

De personele kosten waren hoger dan aanvankelijk begroot, maar lager dan vermeld in de bijgestelde begroting en eveneens lager dan in 2014. Door de lagere instroom van huurverhogingsgeschillen dan verwacht, was de noodzaak om externe medewerkers in te schakelen minder groot dan ten tijde van de voorbereiding van de bijgestelde begroting werd verwacht; de omvang van deze instroom wordt pas medio van het jaar zichtbaar, in samenhang met de gebruikelijke huursverhogingsdatum van 1 juli.

Apparaatskosten: materiële kosten

De materiële kosten waren in 2015 lager dan aanvankelijk begroot en eveneens lager dan in 2014, maar hoger dan vermeld in de bijgestelde begroting. Tegenover lagere overige materiële kosten ten opzichte van de bijgestelde begroting, stonden hogere ICT-kosten. Deze zijn veroorzaakt door hogere beheers-kosten, mede als gevolg van de aanpassingen die in

2015 in het ICT-systeem van DHC zijn doorgevoerd ter verbetering van de digitale dienstverlening aan huurder en verhuurder.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten zijn achtergebleven bij hetgeen geraamd is omdat de investeringen lager waren dan geraamd.

Dotaties voorzieningen

De voorzieningen zijn verhoogd in verband met de verwachte kosten in de periode 2016 en latere jaren als gevolg van de reorganisaties.

Bijzondere lasten

In 2015 zijn kosten gemaakt voor het verbeteren van de website van de Huurcommissie, de verbetering van de digitale dienstverlening en de behandeling van huurverhogingsgeschillen op grond van inkomen. Ook de waardevermindering van onderhanden werk en een aantal correcties is onder deze post verantwoord.

Saldo van baten en lasten

Het resultaat in de vorm van een positief saldo van € 0,027 mln. wijkt niet substantieel af van hetgeen was geraamd in de vastgestelde begroting.

Balans per 31 december 2015

	Balans 2015	Balans 2014
Activa		
Immateriële activa	1.307	2.035
Materiële activa:	81	86
– Grond en gebouwen	47	0
– Installaties en inventarissen	34	84
– overige materiële vaste activa	0	2
Voorraden	2.005	2.239
Debiteuren	376	975
Nog te ontvangen	81	37
Liquide middelen	4.282	6.997
Totaal activa	8.132	12.369
Passiva		
Eigen vermogen:	735	890
– exploitatiereserve	708	1.999
– onverdeeld resultaat	27	– 1.109
Voorzieningen	2.245	2.748
Leningen bij het MvF	0	0
Crediteuren	354	111
Nog te betalen	4.798	8.620
Totaal passiva	8.132	12.369

Toelichting

Activa

Immateriële activa

De immateriële activa bestaan uit aangeschafte software en het Themis bedrijfssoftwarepakket dat in opdracht van de Huurcommissie door derden in 2010 is ontwikkeld en in januari 2011 in gebruik is genomen. Op bedragen van de post Themis wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikname, dus vanaf 2011. De investering in 2015 betreft verdere verbeteringen van Themis.

Materiële activa

De materiële activa bestaan uit inventaris, hardware, installaties en verbouwingen die in de afgelopen jaren zijn gedaan aan het kantoor Den Haag en de DHC-ruimte in het Havengebouw te Amsterdam. DHC huurt zijn kantoorruimten, deze panden staan daarom niet op de balans als activa. Het grootste deel van de activa is begin deze eeuw aangeschaft waardoor de restwaarde beperkt is. Veel activa worden nog gebruikt terwijl ze inmiddels afgeschreven zijn.

Vorraden

Dit betreft het onderhanden werk.

Debiteuren

Deze post heeft voornamelijk betrekking op nog te ontvangen leges van huurders en verhuurders die een verzoek tot behandeling van een huurgeschil hebben ingediend en van huurders en verhuurders die (geheel of gedeeltelijk) in het ongelijk zijn gesteld en als niet-indiener deze leges niet als voorschot hadden betaald en derhalve veroordeeld zijn tot het betalen van leges. In totaal gaat het daarbij om € 341.000 in de categorie «derden». Daarnaast betreft het een bedrag van € 27.000 van nog te ontvangen bedragen van andere Ministeries in verband met detacheringen.

Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen wordt gevormd door enerzijds de exploitatiereserve en anderzijds het onverdeeld resultaat over 2015. De exploitatiereserve is in 2015 gemuteerd door verwerking van het onverdeeld resultaat 2014 en de afdracht aan het moederdepartement van het surplus van het eigen vermogen.

Na toevoeging van het onverdeeld resultaat 2015, bedraagt het eigen vermogen € 0,728 mln. Daarmee is de omvang van het eigen vermogen gebleven onder het in de Regeling agentschappen vermelde maximum van 5% van de gemiddelde jaaromzet in de jaren 2013–2015; dit maximum bedraagt € 0,758 mln.

Voorzieningen

De voorzieningen die op de balans staan, betreffen kosten in verband met de reorganisaties in 2009 en 2012 en onzekere legesontvangsten.

Overzicht voorzieningen per 31 december 2015

Bestemming	Stand per 1-1-2015	Onttrekking	Vrijval	Dotatie	Saldo per 31-12-2015
Reorganisatie 2009:					
• Herplaatsers	316	98	51	0	167
Reorganisatie 2012:					
• Herplaatsers	1.637	257	0	240	1.620
• Maatwerkafspraken	673	446	0	138	365
Legesontvangsten	122	12	17	0	,93
Totaal	2.748	813	68	378	2.245

Crediteuren

Dit betreft in 2015 ontvangen maar per ultimo 2015 nog niet betaalde facturen voor gemaakte kosten die betrekking hebben op 2015. Deze crediteuren betreffen derden.

Nog te betalen

Deze post bestaat uit nog te ontvangen facturen, legesvoorschotten, vooruitontvangen vergoedingen door de opdrachtgever alsmede verplichtingen jegens het personeel (x € 1.000):

* moederdepartement 3.221

* derden 1.577

* totaal 4.798

Kasstroomoverzicht over 2015

Kasstroomoverzicht over 2015 (bedragen x € 1.000)

	Vastgestelde begroting (1)	Realisatie (2)	Vershil realisatie en vastgestelde begroting (3)=(2)-(1)
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand deposite-rekeningen	3.340	6.997	3.657
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		+13.873	
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 15.892	
2. Totaal operationele kasstroom	1.300	- 2.019	- 3.319
Totaal investeringen (-/-)	- 1.300	- 98	1.202
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 1.300	- 98	1.202
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	- 416	- 598	- 182
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)	-	-	-
Aflossingen op leningen (-/-)	-	-	-
Beroep op leenfaciliteit (+)	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	- 416	- 598	- 182
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand deposite-rekeningen (1+2+3+4), de maximale roodstand 0,5 miljoen €.	2.924	4.282	1.358

Toelichting

In 2015 is geen beroep gedaan op de leenfaciliteit. De uitgaven voor de investeringen (in ICT) konden worden gefinancierd uit de liquide middelen.

Het saldo liquide middelen is ten opzichte van de beginbalans gedaald. Dit is in de eerste plaats veroorzaakt doordat activiteiten zijn gefinancierd uit in eerdere jaren ontvangen voorschotten. In de tweede plaats zijn aan het moederdepartement twee eenmalige uitkeringen gepleegd. De ene had betrekking op het surplus van het eigen vermogen per ultimo 2014 ad € 182.000, dat conform de Regeling agentschappen uitgekeerd is aan de eigenaar. De andere uitkering had betrekking op de laatste tranche van de vergoeding voor de overgenomen inventaris bij de start van DHC als agentschap.

Overzicht Doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving generiek deel	Realisatie				Vastgestelde begroting
	2012	2013	2014	2015	2015
% huurprijsgeschillen afgerond binnen 4 maanden	–	58%	63%	77%	90%
% servicekostengeschillen afgerond binnen 5 maanden	57%	68%	70%	72%	90%
% huurverhogingsgeschillen afgerond binnen 4 maanden	–	99%	96%	88%	90%
% WOHV-geschillen afgerond binnen 3 maanden	–	44%	35%	25%	90%
FTE-totaal (excl. Externe inhuur)	62	65	66	70	69
Saldo van baten en lasten (%)	– 15%	– 10%	– 7%	0%	0%
Doorlichting uitgevoerd in: 2014					

Toelichting

Doorlooptijden

De afgelopen jaren heeft DHC stappen gezet om deze doorlooptijden te verkorten. In 2015 is 88% van de huurverhogingsgeschillen (inclusief de inkomensafhankelijke geschillen) binnen vier maanden afgehandeld. Dit percentage ligt vlak bij de norm van 90%. Daarentegen is zowel bij de reguliere huurprijsgeschillen als bij de servicekostengeschillen de norm van 90% afhandeling binnen vier respectievelijk 5 maanden nog te ambitieus gebleken. Er zijn verschillende factoren die de doorlooptijd van een zaak negatief beïnvloeden. Deze factoren kunnen zowel extern als intern zijn bepaald. Zo komt het regelmatig voor dat een van de betrokken partijen een onderzoek in de woning en/of een hoorzitting afzegt. Omdat de zaak dan opnieuw moet worden ingepland, in overleg met beide partijen, vertraagt de doorlooptijd (extern bepaald).

Personeel

Het aantal medewerkers in vaste dienst (uitgedrukt in fte) en de ontwikkeling daarvan in de loop der jaren is geen doelmatigheidsindicator, maar een kengetal.

Integrale kostprijzen

Op basis van de werkelijke kosten over 2015 en de werkelijke aantallen afgehandelde zaken, zijn de integrale kostprijzen per product bepaald.

Integrale kostprijzen	Raming	Realisatie
Geschil Huurprijs en huurverhoging	€ 1.371	€ 1.411
Geschil Servicekosten	€ 1.714	€ 1.639
Verklaring redelijkheid huurprijs	€ 783	€ 753
WOHV-geschillen	€ 10.909	€ 8.828

De gerealiseerde integrale kostprijzen van de behandeling van huurprijs- en huurverhogingsgeschillen op grond van punten is bijna 3 procent hoger dan de geraamde kostprijs. Dit komt doordat het totaal aantal afgewikkelde geschillen van deze categorieën lager was dan verwacht: 6.227 versus 7.100. De vaste kosten van DHC, waarvan de hoogte niet wordt beïnvloed door het aantal afgewikkelde geschillen, moesten derhalve worden toegerekend aan een lager aantal geschillen van deze

categorieën. Bij de servicekostengeschillen en verzoeken van de Belastingdienst over de redelijkheid van huurprijzen was het omgekeerde het geval: doordat de productie hoger was dan geraamd, konden de vaste kosten aan meer zaken worden toegerekend. Bij de WOHV-geschillen ging de lagere productie dan geraamd (als gevolg van een lagere instroom dan verwacht) gepaard met lagere variabele kosten, als gevolg waarvan de kostprijs lager was dan geraamd.

4. DE SALDIBALANS

Saldibalans per 31 december 2015 van Wonen en Rijksdienst (XVIII) (bedragen x € 1.000)							
Activa		31-12-'15	31-12-'14	Passiva		31-12-'15	31-12-'14
1)	Uitgaven ten laste van de begroting 2015	4.265.693	3.687.093	2)	Ontvangsten ten gunste van de begroting 2015	973.735	653.994
3)	Liquide middelen	286	1				
4)	Rekening-courant Rijkshoofd-boekhouding	0	0	4a)	Rekening-courant Rijkshoofd-boekhouding	3.271.882	3.016.352
5)	Rekening-courant RHB Begrotingsreserve	335.341	50.000	5a)	Begrotingsreserves	335.341	50.000
6)	Uitgaven buiten begrotingsverband (intra-comptabele vorderingen)	5.289	3.765	7)	Ontvangsten buiten begrotingsverband (intra-comptabele schulden)	25.651	20.513
8)	Kas-transverschillen	0	0				
	Subtotaal	4.606.609	3.740.859			4.606.609	3.740.859
9)	Openstaande rechten	14.565	17.318	9a)	Tegenrekening openstaande rechten	14.565	17.318
10)	Extra-comptabele vorderingen	630	2.026	10a)	Tegenrekening extra-comptabele vorderingen	630	2.026
11a)	Tegenrekening extra-comptabele schulden	314	210	11)	Extra-comptabele schulden	314	210
12)	Voorschotten	257.469	288.920	12a)	Tegenrekening voorschotten	257.469	288.920
13a)	Tegenrekening garantieverplichtingen	171	356	13)	Garantieverplichtingen	171	356
14a)	Tegenrekening openstaande verplichtingen	217.316	330.351	14)	Openstaande verplichtingen	217.316	330.351
15)	Deelnemingen	0	0	15a)	Tegenrekening deelnemingen	0	0
	TOTAAL	5.097.074	4.380.040		TOTAAL	5.097.074	4.380.040

TOELICHTING OP DE SALDIBALANS per 31 december 2015 (XVIII)

Ad 1 en 2. Uitgaven en ontvangsten 2015

Bij de begrotingsuitgaven en -ontvangsten zijn de gerealiseerde uitgaven en ontvangsten opgenomen met betrekking tot het jaar 2015 waarvoor de Rijksrekening nog niet door de Tweede Kamer is goedgekeurd.

Ad 3. Liquide middelen

De post liquide middelen is opgebouwd uit de contante gelden aanwezig bij de kasbeheerder.

(Bedragen in €)

Centraal Fonds Volkshuisvesting	285.555
Totaal	285.555

Het saldo van deze rekening bevat grotendeels de ontvangsten van de openstaande vorderingen op Vestia Deze vorderingen waren oorspronkelijk € 294.104,35. De overige posten zijn uitgaven en ontvangsten die voor een deel nog moeten worden verrekend met het agentschap ILT (dat een deel van de taken van het CFV heeft overgenomen) en voor een deel nog met de begrotingsreserve voor de sanering.

Ad 4a. Rekening-courant RHB

Op de Rekening-courant met de Rijkshoofdboekhouding (RHB) is de financiële verhouding met het Ministerie van Financiën weergegeven. Opgenomen zijn de bedragen conform Rekening-courant afschriften en het saldobiljet van genoemd departement. De volgende Rekening-courantverhouding is opgenomen in de balans:

(Bedragen in €)	
Rekening-courant FIN/RHB	3.271.881.777
Totaal	3.271.881.777

Het saldo vertegenwoordigt de reguliere mutaties met betrekking tot Hoofdstuk XVIII.

Ad 5. en 5a. Begrotingsreserves

De post begrotingsreserves is als volgt opgebouwd:

(Bedragen in €)	
a) Rekening-courant Begrotingsreserve NHG	50.000.000
b) Rekening-courant Fonds sanering WoCo's	278.624.011
c) Rekening-courant Fonds Projectsteun WoCo's	6.716.801
Totaal	335.340.812

Risicovoorziening ten behoeve van garantieregelingen

Ad a): In 2011 is de begrotingsreserve Nationale Hypotheekgarantie (NHG) gevormd. Het doel hiervan is een reservering van middelen ter partiële dekking van een eventuele aanspraak op de achtervang functie van het Rijk door het Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW).

Reguliere begrotingsreserves

Ad b) en c): Per 1 juli 2015 is de herziene Woningwet van kracht geworden. Hierin is ondermeer geregeld dat de taak voor sanering en projectsteun van woningcorporaties onder direct gezag van de Minister voor Wonen en Rijksdienst (W&R) komt te liggen. Tot 1 juli 2015 was deze taak toebedeeld aan het Centraal Fonds Volkshuisvesting (CFV). Bij de overdracht van deze taak zijn tevens de fondsmiddelen voor sanering- en projectsteun overgekomen naar de begroting voor W&R (respectievelijk € 287,4 mln. en € 6,7 mln.) en gestort in de begrotingsreserve voor sanerings- en projectsteun aan woningcorporaties. De uitvoerende taken (exclusief de fondsmiddelen) voor de sanering heeft de Minister voor W&R gemandateerd aan het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW).

Ad 6. Uitgaven buiten begrotingsverband (intra-comptabele vorderingen)

Het bedrag aan uitgaven buiten begrotingsverband is als volgt opgebouwd:

(Bedragen in €)	
a) Vorderingen Kasbeheerders Rijksdiensten	5.282.204
b) Te vorderen van Ministeries en derden	6.556
Totaal	5.288.760

Ad a) Vorderingen Kasbeheerders Rijksdiensten

Het bedrag betreft de RVOB en bestaat voornamelijk uit over te boeken bedragen (€ 2 mln.), te vorderen OZB belasting op benzinemaatschappijen (€ 0,6 mln.) en te verrekenen bodemkosten (€ 1,9 mln.).

Ad b) Te vorderen van Ministeries en derden

Het bedrag betreft het saldo van de nog af te wikkelen posten van het Centraal Fonds Volkshuisvesting.

Ad 7. Ontvangsten buiten begrotingsverband (intra-comptabele schulden)

Het bedrag aan ontvangsten buiten begrotingsverband is als volgt opgebouwd:

(Bedragen in €)	
a) Schulden Kasbeheerders Rijksdiensten	25.383.240
b) Te betalen aan Ministeries en derden	267.550
Totaal	25.650.790

Ad a) Schulden Kasbeheerders Rijksdiensten

Dit bedrag betreft de financiële verantwoordingen tot en met 31 december 2015 van het RVOB (€ 25,4 mln.). Dit saldo bestaat voornamelijk uit onbeheerde nalatenschappen (€ 2,3 mln.), af te dragen omzetbelasting (€ 1,9 mln.) en diverse nog door te betalen bedragen (€ 20,2 mln.).

Ad b) Te betalen aan Ministeries en derden

Dit bedrag betreft te betalen bedragen aan onderdelen van het eigen Ministerie.

Ad 9. Openstaande rechten

Ad 9a. Tegenrekening openstaande rechten

Het saldo per 31 december 2015 wordt hieronder per ontstaansjaar gespecificeerd:

(Bedragen in €)

Ontstaansjaar

t/m 2011	965.924
2012	314.425
2013	646.460
2014	410.860
2015	12.227.226
Totaal	14.564.895

Het saldo bestaat voornamelijk uit vorderingen met betrekking tot:

- ingebruikgevingen in het kader van huur en vergelijkbaar gebruik;
- gebruik voor/i.v.m baggeren/storten;
- uitgifte in erfpacht en andere agrarische gebruiksrechten;
- overige gebruiksregelingen.

Dit voor een bedrag van in totaal (€ 12,7 mln.).

Daarnaast bevat het saldo een bedrag van € 1,3 mln. aan voorlopig buiten invordering gestelde bedragen.

Een groot deel van de vorderingen zijn in december gefactureerd (jaar facturatie), waarvan de meesten in januari 2016 worden ontvangen.

Ad 10. Extra-comptabele vorderingen**Ad 10a. Tegenrekening extra-comptabele vorderingen**

Het saldo per 31 december 2015 wordt hieronder per ontstaansjaar en artikel gespecificeerd:

(Bedragen in €)

Ontstaansjaar

2014	1.951
2015	627.222
Totaal	629.173

Artikel	Omschrijving	(Bedragen in €)
1	Woningmarkt	563.020
2	Woonomgeving en bouw	56.814
3	Kwaliteit Rijksdienst	9.339
Totaal		629.173

Toelichting:**Artikel 1: Woningmarkt**

Het saldo betreft vorderingen in het kader van de Eigen Woningregelingen (EW) en de Wet Bevordering Eigenwoningbezit (BEW, € 0,26 mln.). Deze vorderingen ontstaan als, op grond van wijziging van de berekeningsgegevens, uitbetaalde bijdragen achteraf worden verlaagd. Het beheer van deze vorderingen wordt uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). Tevens bevat het saldo een bedrag aan nog te ontvangen bedragen (€ 0,26 mln.), in beheer bij het RVOB.

Artikel 2: Woonomgeving en bouw

Het openstaand saldo bestaat uit een vordering ontstaan als gevolg van een vaststelling van een subsidie aan derden (€ 0,02 mln.) alsmede uit twee vorderingen welke in beheer zijn bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) (€ 0,04 mln.).

Artikel 3: Kwaliteit Rijksdienst

Dit bestaat uit vorderingen van het Bureau Algemene Bestuursdienst vanwege Inter Collegiale Consultatie (€ 0,01 mln.).

Ad 11. Extra-comptabele schulden

Ad 11a. Tegenrekening Extra-comptabele schulden

(Bedragen in €)	
Kasbeheerder RVOB	313.333
Totaal	313.333

Dit betreft een aantal voorwaardelijke ontvangsten van koopsommen met betrekking tot de toekomstige verkopen van een aantal panden.

Ad 12. Voorschotten

Ad 12a. Tegenrekening voorschotten

De saldi van de per 31 december 2015 openstaande voorschotten en van de in 2015 afgerekenende voorschotten worden hieronder per jaar gespecificeerd:

(Bedragen in €)						
Ontstaansjaar	Stand EB2014	Correctie toewijzing		Opgeboekt	Afgelopen Afgelopen	stand 31-12-2015
		afgerekend	Stand per 1/1			
2011	55.285.125	0	55.285.125	0	- 35.961.420	19.323.705
2012	50.693.793	0	50.693.793	0	- 2.925.152	47.768.641
2013	73.914.024	- 21.887.988	52.026.036	0	- 11.726.080	40.299.956
2014	109.026.844	21.887.988	130.914.833	0	- 54.846.271	76.068.562
2015	0	0	0	74.956.398	- 949.091	74.007.307
Totaal	288.919.786	0	288.919.787	74.956.398	- 106.408.014	257.468.171

De saldi van de per 31 december 2015 openstaande voorschotten worden hieronder per artikel gespecificeerd:

Artikel:	Omschrijving	Bedragen in €
Artikel 1	Woningmarkt	98.231.821
Artikel 2	Woonomgeving en bouw	134.625.722
Artikel 3	Kwaliteit Rijksdienst	6.260.628
Artikel 6	Uitvoering Rijksdienst	18.350.000
Totaal:		257.468.171

Toelichting:

Artikel 1: Woningmarkt

In het regeerakkoord van 2012 is door het rijk € 20 mln. uitgetrokken om gemeenten en provincies financieel te ondersteunen bij het verstrekken van startersleningen. Deze bijdrage is verstrekt aan het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVN). In aanvulling op het voorschot 2012, is in 2013 een voorschot van € 30 mln. verstrekt. Daarmee komt het totaal aan openstaande voorschotten aan SVN op € 50 mln., die in 2017 zullen worden afgerekend.

Voor de afhandeling van de huurprijsonderzoeken ontvangt de Huurcommissie jaarlijks een budget van de directie Woningmarkt dat in de vorm van een voorschot wordt verstrekt. Tot december 2015 bedroeg het saldo circa € 16,1 mln.

Verder zijn in 2015 en eerder aan Platform 31 en haar voorgangers (o.a. NICIS) diverse voorschotten verleend voor circa € 23,7 mln. Aan overige kennisinstellingen (o.a. NWO, CBS, EUKN) zijn voorschotten verleend voor circa € 5,3 mln. De voorschotten zijn verleend voor het uitvoeren van hun werkprogramma's en het doen van meerjarig onderzoek op het terrein van wonen.

Artikel 2: Woonomgeving en bouw

Op dit artikel staan voor € 18,5 mln. voorschotten open voor de vergoeding van mensuren en projectmiddelen aan RVO.nl voor de jaren 2011 tot en met 2015. Daarnaast staat een voorschot van circa € 13 mln. open ten behoeve van het Nationaal Restauratiefonds, dat in 2016 zal worden afgerekend.

Aan de Stichting Nationaal Energiebespaarfonds (NEF) is een voorschot verleend van € 50 mln. ten behoeve van de financiering van het treffen van energiebesparende maatregelen door particulieren. Voorts is in het kader van energiebesparing in de gebouwde omgeving een voorschot van € 10 mln. verleend aan de VNG. Daarnaast zijn er voorschotten ad € 16,5 mln. verstrekt voor het uitvoeren van het meerjarige programma Energiesprong.

Na ontvangst en beoordeling van de verantwoordingsinformatie zullen de voorschotten met betrekking tot het programma Energiesprong in 2016 worden afgewikkeld. De overige voorschotten zullen in 2017 en latere jaren afgewikkeld worden.

Aan NEPROM zijn voorschotten van in totaal € 1,5 mln. verleend voor het kennisoverdracht- en stimuleringsprogramma energiebesparing nieuwbouw.

Het merendeel van de overige voorschotten op het gebied van energiebesparing, bouwkwaliteit en woningbouw zijn in 2013 en eerdere jaren verstrekt aan gesubsidieerde projecten (waaronder aan CENCO € 0,6 mln. voor de uitvoeringsagenda bouw- en onderzoeksopdrachten). Verder zijn voorschotten verstrekt tot € 0,9 mln. voor het bevorderen van de woonomgeving op de BES-eilanden. Deze programma's lopen meerjarig door en zullen in de periode 2015–2017 worden verantwoord en afgewikkeld.

Artikel 3: Kwaliteit Rijksdienst

De openstaande voorschotten hebben betrekking op voorschotten verstrekt aan de Stichting A&O Fonds in 2014 en 2015, € 3,4 mln. per jaar, ten behoeve van arbeidsmarktprojecten. Verder zijn aan de Stichting ICTU voorschotten verstrekt ten behoeve van verschillende projecten (€ 0,4 mln.). Het voorschot aan A&O Fonds voor 2014 is in het 4^e kwartaal 2015 afgerekend. Daarnaast zijn aan Logius twee voorschotten verstrekt voor de uitvoering van projecten (€ 2,1 mln.). Na ontvangst en beoordeling van de verantwoordingsinformatie zullen de voorschotten voor A&O Fonds 2015 en de ICTU in de loop van 2016 worden afgewikkeld.

Ad 13. Garantieverplichtingen

Ad 13a. Tegenrekening garantieverplichtingen

Het bedrag aan garantieverplichtingen is als volgt opgebouwd:

(Bedragen in €)	
Verplichtingen per 1/1	355.667
Aangegane verplichtingen in 2015	0
	<hr/>
	355.667
Tot betaling gekomen in 2015	0
Negatieve bijstellingen verplichtingen uit eerdere begrotingsjaren	185.499
	<hr/>
	185.499
	<hr/>
Garantieverplichtingen Binnen Begrotingsverband	170.168

De garanties betreffen Hypotheekgaranties. Bij beschikking van 23 augustus 1974, nr. AB74/U1271, van de Minister van Binnenlandse Zaken, is de mogelijkheid geschapen om onder bepaalde voorwaarden een hypotheekgarantie te verlenen voor tijdige betaling van rente en aflossing op een hypothecaire geldlening, die in verband met de aankoop van een woning is afgesloten.

Er zijn ultimo december 2015 nog 2 garanties geldig. Het theoretische risico bedraagt € 0,05 mln. Het maximale garantiplafond per 31 december 2015 bedraagt € 0,17 mln.

Niet in de balans opgenomen garantieverplichtingen

Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW)

Het Rijk en de gemeenten staan borg voor de stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW). Voor het WSW geldt dat indien het fondsvermogen na gebruikmaking van de zekerheidsstructuur een zeker minimum heeft bereikt, zoals vastgelegd in de achtervangovereenkomst, het WSW een beroep kan doen op de achtervangers.

Dit beroep is in beginsel ongelimiteerd. Het Rijk en de deelnemende gemeenten verstrekken in geval van eventuele liquiditeitsproblemen bij het WSW ieder voor 50% een renteloze lening aan het WSW.

Deze borgstelling vormt de tertiaire zekerheid van het fonds. De primaire zekerheid wordt gevormd door het eigen vermogen van de aangesloten corporaties. Indien de financiële positie van de corporatie, naar de eisen van kredietwaardigheid van het WSW, onvoldoende is, kan onder bepaalde voorwaarden saneringssteun worden verleend. Per 1 juli 2015 is,

met de inwerkingtreding van de herziene woningwet, de saneringstaak overgegaan van het Centraal Fonds Volkshuisvesting (CFV) naar BZK. De Minister heeft de saneringstaak op hetzelfde moment gemandateerd aan het WSW.

De secundaire zekerheid wordt gevormd door het vermogen van het WSW. Dit vermogen is opgebouwd uit een borgstellingreserve en een obligo op corporaties. Het totaal-bedrag aan obligo's is € 3,2 miljard. De kans dat de tertiaire zekerheid wordt aangesproken is nagenoeg nihil. In onderstaande tabel wordt inzicht gegeven in de ontwikkeling van de vermogenspositie van de stichting WSW:

Kengetallen stichting WSW (x € 1 mln.)	jaar 2015	jaar 2014	jaar 2013	jaar 2012	jaar 2011
Gegarandeerde leningen	83.800	85.100	86.200	87.400	86.300
Eigen vermogen WSW	521	494	496	489	477
Obligoverplichtingen	3.200	3.200	3.200	3.300	3.200
Garantievermogen	3.721	3.694	3.696	3.789	3.697
Totaal aan schadebetalingen	0	0	0	0	0

Bron: jaarrekening WSW 2014/2013/2012/2011 en voorlopige cijfers 2015

Het WSW heeft tot op heden uit hoofde van haar borgstellingsfunctie nooit schadebetalingen gedaan. Belangrijke reden hiervan is dat aan financieel noodlijdende corporaties saneringssteun is gegeven voordat ze niet meer konden voldoen aan hun betalingsverplichtingen en de borgstelling van het WSW zou kunnen worden aangesproken.

Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW)

De Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen (WEW) is de uitvoerder van de Nationale Hypotheek garantie (NHG). Het Rijk is de achtervanger bij het WEW. Dit betekent dat, zodra het WEW onvoldoende risicovermogen heeft om aanspraken op de garantstelling te kunnen betalen, het Rijk zich verplicht heeft gesteld om achtergestelde renteloze leningen te verschaffen. Tot 2011 was het Rijk samen met de gemeenten achtervanger. Vanaf 1 januari 2011 is alleen het Rijk achtervanger, voor de oude gevallen blijven de gemeenten verantwoordelijk voor 50% van de achtervang.

In 2015 is het aantal verliesdeclaraties met 6 procent afgenomen ten opzichte van 2014. De afname concentreerde zich in de tweede helft van het jaar en wordt met name toegeschreven aan de aantrekkende woningmarkt. Het garantievermogen van de stichting is ultimo 2015 toegenomen naar € 880 mln. Dit is toe te schrijven aan een toename van het aantal nieuwe garanties en de afname van het aantal verliesdeclaraties. In de liquiditeitsprognose van het WEW voor de periode 2016–2020 wordt geen aanspraak op de achtervang van de overheid voorzien.

In de onderstaande tabel wordt inzicht gegeven in de ontwikkeling van de vermogenspositie van het WEW:

Kengetallen stichting WEW (x € 1 mln.)	jaar 2015	jaar 2014	jaar 2013	jaar 2012	jaar 2011
Totaal aan gegarandeerde leningen	187.000	176.000	163.800	154.000	136.207
Garantievermogen	880	808	778	786	729
Totaal aan schadebetalingen	145,4	176,5	158,8	112,0	60,9

Bronnen: jaarrekening WEW 2014/2013/2012/2011 en 4^e kwartaalbericht 2015. 2015: voorlopige cijfers

Garantie Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf

Bij de overkomst van het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf van het Ministerie van Financiën naar Wonen en Rijksdienst per 1-1-2013 heeft

Wonen en Rijksdienst een door het Ministerie van Financiën verleende garantie overgenomen. Vanaf die datum heeft Wonen en Rijksdienst zich garant gesteld voor de eventuele verliezen op gebiedsontwikkelingsprojecten van het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf. Deze is gemaximeerd tot een bedrag van € 207 mln. (het vorderingenplafond). Ultimo 2015 heeft Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf na herwaardering van de post Onderhanden Werk in verband met de verwachte verliezen op deze projecten een vordering van € 86,5 mln. op het moederdepartement opgenomen.

Als dit daadwerkelijk leidt tot een betaling van Wonen en Rijksdienst aan het Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf wordt dit budgettair gedekt uit het generale beeld (via het Ministerie van Financiën).

Ad 14. Openstaande verplichtingen

Ad 14a. Tegenrekening openstaande verplichtingen

(Bedragen in €)		
Verplichtingen per 1/1		330.350.319
Aangegane verplichtingen in 2015		4.245.299.788 +/+
		4.575.650.107
Tot betaling gekomen in 2015	4.265.690.446	
Negatieve bijstellingen verplichtingen uit eerdere begrotingsjaren	92.643.978	
		4.358.334.424 -/-
Verplichtingen Binnen Begrotingsverband		217.315.683

D. BIJLAGEN

1. Toezichtsrelaties en Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (ZBO's/RWT's)

Naam organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Financiering (realisatiecijfers)			Verwijzing (URL-link)
					Begroting	Premies	Tarieven	
Bureau Architectenregister	x	x	Het beheren van het architectenregister. De Wet op de architectie heeft tot doelstelling het scheppen van waarborgen voor de vakbewerks, tuin- en landschap- en interieurarchitecten, stedenbouwers, de EU-architectenrichtlijn en consumentenbescherming.	Artikel 6 «Jhtvoering Rijksvastgoedbeleid»	0	906	http://www.architectenregister.nl/	
Huurcommissie		x	Onafhankelijk beslechten van geschillen tussen huurders en verhuurders over onderhoud, huurprijs en servicekosten van huurwoningen. Daarnaast het toetsen op verzoek van de Belastingdienst van de redelijkheid van de huurprijs bij aanvraag van huurtoeslag.	Artikel 1 «Woningmarkt»	0	0	http://www.huurcommissie.nl/	
Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting	x	x	Het houden van financieel toezicht op corporaties en de sector als geheel. Daarnaast verstreking van sanering- en projectsteun in het belang van de volkshuisvesting.	Artikel 1 «Woningmarkt»	0	0	http://www.cfv.nl/	
Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen		x	Het bevorderen van het eigenwoningbezit en kwaliteitsverbetering woning; de stichting is verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering van de Nationale Hypotheek Garantie.	Artikel 1 «Woningmarkt»	0	zie punt 3 van de toelichting	http://www.nhg.nl/	

Toelichting

- 1) De bijdrage uit de begroting voor de kosten van het ZBO maakt deel uit van de bijdrage uit de begroting aan het agentschap DHC. Zie voor de totale realisatiecijfers de batenlastenparagraaf in dit jaarverslag
- 2) De Raad van State heeft op 17 december 2014 geoordeeld dat het WEW niet langer kwalificeert als bestuursorgaan. Om die reden is dit het laatste jaarverslag waarin de Stichting WEW in deze bijlage is opgenomen.
- 3) Op het moment van opstellen van dit overzicht was het nog niet mogelijk om voor het WEW aan te geven of een rechtmatigheidsverklaring over het jaar 2014 is verkregen. Het betreft hier zowel rechtmatigheidsverklaringen als verklaring van getrouwheid die voor 2013 zijn afgegeven.
Ook de realisatiecijfers van de financiering van het WEW uit premies of tarieven in 2014 waren bij het opstellen van dit overzicht nog niet bekend. In 2013 was er geen financiering uit premies of tarieven

2. Afgerond evaluatie en overig onderzoek

Artikel (artikelnummer) – (naam artikel)	Titel/ onderwerp	Jaar van afronding
Artikel 1 Woningmarkt		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
1.1 Betaalbaarheid	Beleidsdoorlichting Huurgeschillenbeslechting https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/27926/kst-27926-138?resultIndex=215&sorttype=1&sortorder=4	2009
1.1 Betaalbaarheid	In verband met de heroverwegingen is de aangekondigde beleidsdoorlichting van het huurbeleid opgeschort. De Tweede Kamer is hier reeds over geïnformeerd (Kamerstukken II, 2009–2010, 27 926, nr. 143)	2010
1.1 Betaalbaarheid	Beleidsdoorlichting artikel 1 begroting W&R http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D45624&did=2015D45624	2015
3. Overig onderzoek		
1.1 Betaalbaarheid	Evaluatie van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/07/18/kamerbrief-over-wet-bijzondere-maatregelen-grootstedelijke-problematiek.html	2012
1.1 Betaalbaarheid	Evaluatie Leegstandswet: deze evaluatie is in juli 2015 afgerond, samen met de evaluatie van de wetswijziging inzake het kraken (samen de Wet kraken en leegstand). De begeleidende brief is met deze evaluatie begin 2016 naar de Tweede Kamer gezonden. http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2016D04258&did=2016D04258	2015
1. Woningmarkt en 2. Woonomgeving	Mogelijke effecten van de Kabinetsmaatregelen op de woningmarkt http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/04/06/mogelijke-effecten-van-de-kabinetsmaatregelen-op-de-woningmarkt-doorkijk-tot-2020/mogelijke-effecten-van-de-kabinetsmaatregelen-op-de-woningmarkt-doorkijk-tot-2020.pdf	2012
Artikel 2 Woonomgeving en bouw		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a. Beleidsdoorlichtingen		
2.1 Energie en bouwkwaliteit	Energie besparen gaat niet vanzelf, Evaluatie Energiebesparingsbeleid gebouwde omgeving http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z23818&did=2014D47980	2014
2.1 Energie en bouwkwaliteit	Evaluatie Bouwbesluit 2012 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z23818&did=2014D47980	2014
2.3 Kwaliteit woonomgeving	Bevorderen van de leefbaarheid van wijken https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30983-2.html?zoekcriteria=%3fzkt%3dEenvoudig%26pst%3d%26vrt%3d30983%26zkd%3dInDeGeheleText%26dpr%3dAfgelopenDag%26sdt%3dDatumBrief%26ap%3d%26pnr%3d1%26ppp%3d10&resultIndex=1&sorttype=1&sortorder=4	2007
2.3 Kwaliteit woonomgeving	BZK en VROM Grote Steden Beleid: Beleidsdoorlichting Grotestedenbeleid http://www.rijksbegroting.nl/beleidsbeoordelingen/evaluaties-en-beleidsdoorlichtingen/archief	2007
2.3 Kwaliteit woonomgeving	Doorzetten en loslaten. Toekomst van de Wijkenaanpak http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/06/30/eindrapportage-visitatiecommissie-wijkenaanpak-doorzetten-en-loslaten-deel-1.html	2011
2.3 Kwaliteit woonomgeving	Beleidsdoorlichting van het programma Bevolkingsdaling http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2014D47938&did=2014D47938	2014

Artikel (artikelnummer) – (naam artikel)	Titel/ onderwerp	Jaar van afronding
1b. Ander ex-post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
2.2 Woningbouw	Evaluatie woningbouwafspraken 2005–2009 http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/02/17/evaluatie-woningbouwafspraken-2009.html	2011
2.2 Woningbouw	Evaluatie stimuleringspakket woningbouw http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/01/24/evaluatie-stimuleringspakket-woningbouw.html	2012
2.2 Woningbouw	Eindmeting Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing, Kamerstukken II, 2014–2015, 30 136, nr 41 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z03292&did=2015D06777	2015
2.3 Kwaliteit woonomgeving	Tussenbalans «Zichtbare schakel. De wijkverpleegkundige voor een gezonde buurt.» https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-146697	2012
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
2.2 Woningbouw	MKB Effecten van Mogelijke Aanpassingen in Bouwbesluit http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/08/29/rapport-effecten-van-mogelijke-aanpassingen-in-bouwbesluit.html	2013
2.2 Woningbouw	MKB Toegankelijk, bezoekbaar, aanpasbaar http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/03/31/toegankelijk-bezoekbaar-aanpasbaar.html	2013
2.2 Woningbouw	MKB Privatisering van kwaliteitsborging in de bouw http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/09/23/mkba-privatisering-van-kwaliteitsborging-in-de-bouw.html	2013
3. Overig onderzoek		
2.1 Energie en bouwkwaliteit	Aanscherpingsstudie EPC Woningbouw en Utiliteitsbouw 2015 http://www.rvo.nl/sites/default/files/2014/01/Aanscherpingsstudie%20EPC%20woningbouw%20en%20utiliteitsbouw%202015.pdf	2013
2.1 Energie en bouwkwaliteit	Evaluatie Blok voor Blok http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/06/23/evaluatie-rapportage-blok-voor-blok.html	2014
2.2 Woningbouw	Evaluatie totstandkomingsproces bouwbesluit 2012 http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/06/25/kamerbrief-over-evaluatie-totstandkomingsproces-bouwbesluit-2012/kamerbrief-over-evaluatie-totstandkomingsproces-bouwbesluit-2012.pdf&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=O_CrU-jtNIXHOZjvlgD&ved=0CBsQFjAB&sig2=+2L8DKgb4cdbVMgn29QXqFqg&usq=AFQjCNF7d5ASJW--XDUS2uxBE3_FHONNyw	2013
2.2 Woningbouw	Naar een andere verdeling van verantwoordelijkheid in de bouw (Instituut voor Bouwrecht) http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/02/01/rapport-naar-een-andere-verdeling-van-verantwoordelijkheid-in-de-bouw.html	2013
2.2 Woningbouw	Quick Scan Autoriteit Privat Kwaliteitsborging (Brinkgroep) http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/06/01/ruimte-voor-ambitie.html	2013
2.2 Woningbouw	Positie Bouwconsument (Stichting Economisch onderzoek) http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/09/01/positie-bouwconsument.html	2013
2.2 Woningbouw	Erkende Technische oplossingen (Expertisecentrum regelgeving bouw) http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/11/29/rapport-erkende-technische-oplossingen.html	2013

Artikel (artikelnummer) – (naam artikel)	Titel/ onderwerp	Jaar van afronding
2.2 Woningbouw	Eindgebruiker en opdrachtgever in de bouw: lessen uit het buitenland (Economisch Instituut voor de bouw) http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/03/21/rapport-eindgebruiker-en-opdrachtgever-in-de-bouw.html	2014
2.3 Kwaliteit woonomgeving	Evaluatie en advies uitvoeringsagenda Ortega-gemeenten http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/03/02/evaluatie-en-advies-uitvoeringsagenda-ortega-gemeenten.html	2012
2.3 Kwaliteit woonomgeving	Aanvullende evaluatie Wet bijzondere maatregelen groot stedelijk problematiek http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/07/18/evaluatie-wet-bijzondere-maatregelen-grootstedelijke-problematiek.html	2014
Artikel 3 Kwaliteit Rijksdienst		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
3. Kwaliteit Rijksdienst	Evaluatie Arbeidsmarktcommunicatiestrategie Rijk en ingezette activiteiten en instrumenten http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z23815&did=2014D47965	2014
3. Overig onderzoek		
3. Kwaliteit Rijksdienst	Betaalgedrag van de rijksoverheid http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2009Z16567&did=2009D43350	2009
3. Kwaliteit Rijksdienst	Modernisering van de overheid Modernisering informatie-huishouding Rijk http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2009Z13624&did=2009D35265	2009
3. Kwaliteit Rijksdienst	Vierde Voortgangsrapportage Vernieuwing Rijksdienst http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2009Z16463&did=2009D42967	2009
3. Kwaliteit Rijksdienst	Derde Voortgangsrapportage Vernieuwing Rijksdienst http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2009Z09656&did=2009D2525	2009
3. Kwaliteit Rijksdienst	Sociaal jaarverslag Rijk 2008 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2009D23705&did=2009D23705	2009
3. Kwaliteit Rijksdienst	Sociaal jaarverslag Rijk 2009 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2010D22268&did=2010D22268	2010
3. Kwaliteit Rijksdienst	Evaluatie beheersmaatregelen grote ICT-projecten http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2011Z02222&did=2011D05592	2011
3. Kwaliteit Rijksdienst	Evaluatie Kaderwet Adviescolleges http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/11/08/evaluatie-kaderwet-adviescolleges-derde-staat-van-advies-2005-2010.html	2011
3. Kwaliteit Rijksdienst	Vernieuwing van de rijksdienst http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2011Z10277&did=2011D25479	2011
3. Kwaliteit Rijksdienst	Doeltreffendheid en effecten van de Kaderwet adviescolleges, Evaluatie Kaderwet Adviescolleges: Derde staat van advies 2005 – 2010 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2011Z22276&did=2011D54397	2011
3. Kwaliteit Rijksdienst	Trendnota Arbeidszaken Overheidspersoneel 2010 «De grote uittocht» http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2011Z15402&did=2011D37722	2011
3. Kwaliteit Rijksdienst	Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2010 http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/jaarverslagen/2011/05/12/jaarrapportage-bedrijfsvoering-2010.html	2011
3. Kwaliteit Rijksdienst	Sociaal Jaarverslag Rijk 2010 http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/jaarverslagen/2011/05/12/sociaal-jaarverslag-rijk-2010.html	2011

Artikel (artikelnummer) – (naam artikel)	Titel/ onderwerp	Jaar van afronding
3. Kwaliteit Rijksdienst	Informatie- en communicatietechnologie (ICT): Webrichtlijnen http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2012Z20458&did=2012D44383	2012
3. Kwaliteit Rijksdienst	Feiten en Cijfers. Werken in de publieke sector, 2012 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2012Z13776&did=2012D29183	2012
3. Kwaliteit Rijksdienst	Aanbieding studie «Comparing countries on public performance» van het Sociaal en Cultureel Planbureau http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2012Z12426&did=2012D26418	2012
3. Kwaliteit Rijksdienst	Herziene versie Evaluatie Kaderwet ZBO's http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2012Z08933&did=2012D18864	2012
3. Kwaliteit Rijksdienst	Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2011 http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/jaarverslagen/2012/05/10/jaarrapportage-bedrijfsvoering-rijk-2011-tot-en-met-bijlage-4.html	2012
3. Kwaliteit Rijksdienst	Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2012 http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/05/01/jaarrapportage-bedrijfsvoering-rijk-2012.html	2013
3. Kwaliteit Rijksdienst	Eindrapport «De Grote Uittocht Herzien» http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2013D44767&did=2013D44767	2013
3. Kwaliteit Rijksdienst	Feiten en Cijfers Werken in de publieke sector http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2013Z11351&did=2013D23492	2013
3. Kwaliteit Rijksdienst	Kabinetsreactie op het rapport «Verbinding Verbroken?» http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2013D12606&did=2013D12606	2013
3. Kwaliteit Rijksdienst	Evaluatie implementatie social return rijksoverheid http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z18999&did=2014D38574	2014
3. Kwaliteit Rijksdienst	Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2013 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z09163&did=2014D18067	2014
3. Kwaliteit Rijksdienst	Instelling Nationaal Commissaris Digitale Overheid http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z09822&did=2014D19638	2014
3. Kwaliteit Rijksdienst	Zelfstandige bestuursorganen, Het kabinetsbeleid ten aanzien van zbo's http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2014Z08628&did=2014D16933	2014
3. Kwaliteit Rijksdienst	Evaluatie sociale voorwaarden Rijksinkoopbeleid, Maatschappelijk verantwoord ondernemen http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D03223&did=2015D03223	2015
3. Kwaliteit Rijksdienst	ADR rapportage Quick scan inkoop en integriteit en afdoening motie inkoopstelsel http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z00644&did=2015D01346	2015
3. Kwaliteit Rijksdienst	Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk 2014 http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D18378&did=2015D18378	2015
3. Kwaliteit Rijksdienst	Onderzoek doelmatigheid SSO's Intern document: digidoc2: aWQ9eOFFNjI2OURBLTIBRTUtNEE1OC04 QkQzLUU2Njk2RDQ2NjYwRn0mdHIwZT0xMDE*	2015
Artikel 6 Uitvoering rijksvastgoedbeleid		
3. Overig onderzoek		
6.1 Doelmatige uitvoeringspraktijk van de Rijkshuisvesting	Evaluatie Rijkshuisvestingsstelsel http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/11/07/kamerbrief-2e-evaluatie-rijkshuisvestingsstelsel.html	2011
Baten-lastenagentschappen		
Doorlichtingen		

Artikel (artikelnummer) – (naam artikel)	Titel/ onderwerp	Jaar van afronding
Doorlichting FMHaaglanden	Doorlichting agentschap FMHaaglanden http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brieven/2014/03/26/aanbieding-doorlichting-agentschap-fmhaaglanden.html	2012
Doorlichting Logius	Doorlichtingsrapport Logius http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brieven/2013/07/04/aanbiedingsbrief-bij-het-doorlichtingsrapport-logius.html	2013
Doorlichting DHC	Doorlichting van de Dienst Huurcommissie http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z15520&did=2015D31571	2015